

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

DECEMBRIE 2018

NR. 12 (1640)

ANUL XXX

1 LEU

12

www.revistaorizont.ro

ROMÂNIA

CENTENARUL MARIII UNIRI

La mulți ani!

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII**

5 948410 000249

12

Romanul Unirii

Cornel UNGUREANU

I. „Bunica a rămas, ca și mormântul mamei tale, în altă țară” e propoziția cu care se încheie ultimul roman al Anișoarei Odeanu, apărut postum. L-a scris între septembrie 1969 - 1 ianuarie 1970. E o carte despre copilărie, despre satul (sau satele) copilăriei ei, despre moartea mamei. Și despre Unire – despre surpriza și bucuriile Unirii. Ce se întâmplase în țara în care a rămas bunica și mama, ce se întâmplă cu țara în care vor trăi ea și tatăl ei? Care e familia, cum arată arborele genealogic al Anișoarei Odeanu?

Mort în 1909, la 81 de ani, Sava Penția, țăran din Petrovaselo, are opt fii, din care trei vor deveni învățători; Maria Penția, singura fiică a lui Sava Penția, va fi bunica Anișoarei Odeanu. Maria se va căsători cu Gheorghe Bujigan, autor (după cum ne asigură un brav autor de publicații locale, Tata Oancea) al mult

nia modernă, Providența dăduse locului frumusețe și haruri. Ținutul trebuie să fie „paradisul României Mari”, susține profesorul. Cartea apare simultan cu *Oameni și locuri din Căraș* de Virgil Birou. Dar cartea profesorului lugojean, inferioară, nu poate învinge în competițiile literaturii. Colaborator la numeroase publicații locale, membru în varii comitete și comiții, Aurel E. Peteanu va fi gazda a numeroase șezători literare cu invitați din capitală. Este răsplătit cu decorații românești și chiar străine („Ofițer al Academiei”, medalie a guvernului francez.)

Semnificativă pentru agitația profesorului e corespondența sa cu alți animatori culturali, și ei autori de opere de popularizare, de volume de publicistică („eseuri”), de culegeri de folclor. Numeroase poze ni-l înfățișează în mijlocul scriitorilor care vor omagia, precum Traian Lalescu, răvna, autoritatea și, mai ales, generozitatea directorului de liceu.

Să reținem, pentru început, acest arbore genealogic rămuros, cu multe crengi

posibila actriță care e Doina Peteanu, descoperă, în literatură, o cale spre lumea bună a capitalei. Un fel de a realiza spectacolul personalității/ feminității. Este, alături de Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, dar mai ales alături de Camil Petrescu, în cercul aleșilor: al inteligențelor de seamă ale scrisului românesc tânăr, cele care modernizează troglodita societate. Dar și între cei care reformează romanul modern: un roman integrat în Europa literaturii, o proză care să fie expresie a „zilei de azi”. E colaboratoare a *Adevărului literar și artistic*, unde deține o rubrică de modă. Stilul ei novator trebuie să-și înceapă de aici eforturile de edificare a unei *noi lumi*. Lângă gazetarii de la *Adevărul*, de la publicațiile de stânga (Eugen Jebeleanu, Alexandru Sahia) încearcă să-și supună discursul, mereu inconfortabil, unei cauze. Unei adevărate cauze.

Scrisese primul ei roman în urma unei încercări de seducție a scriitorului Camil Petrescu, la mare. În 1934, cartea este lansată de autorii grupați în jurul *Adevărului literar și artistic*, sprijinită de G. Călinescu, care îi consacră o cronică și, apoi, rânduri calde în a sa *Istorie a literaturii române*.

Următorul roman, *Călător din Noaptea de Ajun* apare cu un motto din Camil Petrescu, în 1937. Noul roman trebuia să fie un gest sacrificial: trăise o mare iubire, logodnicul ei „neamț” făcea parte din aristocrația germană (era fiul lui Otto Meisner, viitor ambasador al Germaniei la Tokio, devenit celebru azi mai ales datorită relației perdante cu spionii sovietici ai momentului). Într-o Germanie înghețată, tânăra trăiește un sentiment de inadecvare: e respinsă de junele teuton în care își pusese speranțele. Dar eterna premiantă, ființa de succes, nu se sfiește să-și evoce dezastrul personal, să-l metamorfozeze într-un spectacol al curajului, al grației și al modernității.

Cartea nu are succesul volumului de debut. Păcătuiește tocmai prin sobrietate: stilul neutru face lectura dificilă. Exemplare sunt paginile – nu multe – consacrate încercărilor de sinucidere ale eroinei

III. Moartea în cetate (1943)

aduce alt ton și pare semnul altor amintiri. Dinspre stânga autoarea navighează spre dreapta, fiindcă sentimente incontrolabile o leagă, o perioadă, de modelul viril propus de junii „revoluției naționale”. Eșecul lor o aduce la revista lui Liviu Rebreanu, unde, în aprilie 1941 începe o etapă gazetărească legată (și) de personalitățile de altădată. Un interviu cu Blaga îi dă posibilitatea să evoce Lugojul de odinioară. Va scrie cu entuziasm, de câte ori are prilejul, despre Banat. Va întâmpina cu dragoste publicistica lui Victor Iancu, primul semnatar al Manifestului Cercului literar de la Sibiu. E mereu în război cu „cei răi”, iar cei răi vor mereu excluși din viața culturală: nu doar Camil Petrescu, Blaga, Victor Iancu se află sub asediu, ci și colegii mai tineri.

Scriitoarea nu are repere sigure și ghicim că multe articole fac parte din încercările de a rămâne mereu la modă. Ghicim că multe sunt replici pentru cafeneaua literară, pentru mediile *underground* în care își desfășoară, nu o dată, timpul „liber”. Dacă Laurențiu Fulga va scrie pagini despre sufletul răsăritean (*Taina Soniei Luiceva* este citabilă în acest context), dacă Radu Tudoran publica *Orașul cu fete sărace* și *Un port la răsărit*, cărți de succes, cum să rămână mai prejos ea, care are un har al improvizăției verificat încă din anii liceului? Două dintre nuvelele

sale se încearcă pe tărâmul cvasi-exotic al Basarabiei. Dar suntem în război și articolele trebuie să elogieze soldații. Să scrie o broșură comandată de Ministerul propagandei. E, și ea, în război.

Ciudata viață a poetului (1943) apare cu un motto din Jules Laforgue: „Mon avis qu’ il est l’ heure/ de renaitre moqueur”. O renaștere sub semnul detașării de „cealaltă lume” a literaturii – iată miza cărții, desigur răzbunătoare, mic atentat la buna organizare a vieții literare, a „societății” literare! Cu aerul că spune povești pentru copii („A fost odată un poet. Un poet înalt și slab, cu plete blonde...”), Anișoara Odeanu decriptează cu mare viteză utopiile literaturii. Căci trebuie să fi fost în copilăria ei de poet și o asemenea lume: o lume în care imaginile lui Făr frumos să fie înlocuite cu imaginile Poetului.

IV. Urmează schimbarea vremurilor, căsătoria cu doctorul Dan Crivetz și fuga: negreșit că publicistica despletită a anului patruzeci (din *Cuvântul* legionar, stările de exaltare ale câtorva articole din *Viața*) puteau să anuleze iubirea pentru eroii stângii, din anii 1934- 36. Așa că autoarea se va cufunda în ținuturile marginilor bănățene. Acolo va putea să dispară, sub numele de Doina Crivetz. Câteva scrisori către Camil Petrescu rămân fără răspuns. E, așa cum va scrie în 1969, în ultima frază a romanului *Acele lucruri mari*, în altă lume

Am fi nedrepti dacă am scrie că Anișoara Odeanu nu încearcă ușoare acomodări cu vremurile. Dar și cu înaintașii ei, în pagini care ar putea să fie testamentare. Daniela Henția, personajul constructor din *Acele lucruri mari* este un copil-minune. (Toate personajele Anișoarei Odeanu suferau de o inteligență precoce). Daniela reprezintă prima lor intrare în scenă, anarhică, nonconformistă, hiperlucidă.

Ca și celelalte romane, **Acele lucruri mari** este scris la persoana întâi. Timpul narațiunii asigură vivacitatea relatării – autenticitatea ei. Dar *Acele lucruri mari* se revendică, întâi, de la istorie. Ce face unul dintre eroii Unirii, de-a lungul unor vremuri memorabile. Ei bine, Henția-tatăl este Aurel E. Peteanu. Nimic hagiografic nu tulbură paginile care par a-i fi dedicate. Anticonformista se întoarce în Banat, încercând a descoperi semnificațiile unui ținut în care nimic nu se întâmplă după știutele reguli. Romeanele de odinioară se sprijineau pe un anume anti-provincianism. Provincia „ei”, a Danielei Henția, devine o capitală – un spațiu exponențial al istoriei, iar Lugojul o capitală a lumii. Are loc și împăcarea cu Tatăl – un personaj de referință al acestui spațiu.

Acele lucruri mari este cel mai frumos roman despre satul bănățean „de odinioară”. În prima parte, o istorie a familiei cu oamenii locului, români, maghiari, germani, în cea de-a doua, a febrei legate de confruntările armatelor. Și a entuziasmului Unirii. Un loc important îl are învățătorul Munteanu, important partener de dialog pentru oamenii satului. Învățătorul Munteanu este tatăl lui Cassian Munteanu, unul dintre marii jurnaliști omagiat de Camil Petrescu („Ceea ce iese din toate aceste opere este un suflu larg de bunătate, o dragoste nesfârșită pentru pământul și poporul românesc [...]. În sufletul nostru, nu numai prin origine, dar și prin colorit și prin stil, limpede, ușor și simplu – Cassian R. Munteanu e un scriitor, înainte de toate, bănățean”). Cassian R. Munteanu a murit în ianuarie 1921, la 28 de ani.

Anișoara Odeanu, Cassian R. Munteanu, Camil Petrescu s-au întâlnit „în altă țară”. Cea împlinită după Unire.

căutatei cărți *Cantorul bisericesc*. Gheorghe Bujigan e și un animator cultural, așa cum vor fi fost și alți învățători bănățeni. A înființat un cor și o formație de teatru al cărei suflet va fi cea mai mare dintre fiicele sale, Viorica. Aceasta va fi mama Anișoarei Odeanu. Căsătorită timpuriu (la 17 ani; moare la 24), mama nu a pus în valoare o adevărată vocație artistică, așa cum vor face surorile ei, Aurelia și Minerva. Prima termină Conservatorul și Arta dramatică la București. E căsătorită cu Nicolae Căprescu, autor de romane și piese de teatru. Cea de a treia dintre surorile Bujigan, Minerva, este mama Victoriei Genoveanu, pianistă elogiată de Enescu, Dinu Lipatti și Emil Ciomac.

La fel de importantă este cariera de animator cultural a tatălui scriitoarei, Aurel E. Peteanu. Teza sa de doctorat cu *Poezia populară română din județul Caraș-Severin*, mărturisește destule despre avântul unui cercetător perseverent. Folclorul Banatului va fi studiat toată viața de profesorul doctor, dar nu numai folclorul: el scrie și o serie de broșuri care pot ilustra devotamentul față de ilustrația ținutului. *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului* vrea să atragă atenția asupra lui Al. Mocioni, Coriolan Brediceanu, Iosif Popovici, Valeriu Braniște. Cărțile apar în 1934, 1935, 1936. O altă broșură, *Banatul pitoresc - impresii și reflecții*, editura autorului, Lugoj, 1940 nu poate decât să evoce patriotismul local al lui Aurel E. Peteanu; așa cum „marii dispăruți ai Banatului” țineau pe umerii lor herculeeni Româ-

retezate prea devreme, dar și cu numeroase suflute artiste plecate în lumea largă spre a se împlini. În cazul Anișoarei Odeanu, dincolo de gesturile și solidarizările fortuite, de „gli eroici furori”, există un climat care o modelează. Sau o invită la succesive desprinderi. Sau la recapitulări care să numească glorioasa gintă. La sfârșitul anului 1969, când începe romanul, Anișoara Odeanu află că e foarte bolnavă. *Acele lucruri mari* e o carte testamentară. „Daniela Henția” își trăiește copilăria într-o carte recuperatoare. În niciun roman Banatul anului 1917 nu a fost atât de viu. Și cred că acest roman vine după alte cărți ale amintirilor (*Sub lumina verii, Nedumeririle lui Dudaș*). *Acele lucruri mari* e carte senină. Celelalte nu erau așa.

II. Anișoara Odeanu (până în 1932, Doina Peteanu) va debuta la 10 ani într-o publicație înființată de tatăl ei: *Primăvara Banatului*, revistă a Societății de lectură a elevilor lugojeni de la Liceul Coriolan Brediceanu. Va câștiga numeroase premii ale societății *Tinerimea română*. Scrie (publică) poezii, proze, recenzii. La 22 de ani devine celebră: îi apare romanul *Într-un cămin de domnișoare*. A ajuns într-un București pe care trebuie să-l cucerească.

Suntem în anul 1934 și literatura română trăiește o adevărată frenezia a jurnalelor. Sunt cărțile zilei – cele de succes. Tinerii sunt avizi de glorie, de notorietate, de primplan și fascinantul personaj,

ÎPS Nicolae al Banatului și profesorul Eugen Todoran

La Centenar

Marcel TOLCEA

Aproape în fiecare an, când se apropie momentul Marii Uniri, m-am întrebat dacă ne face bine ca 1 Decembrie să fie ziua noastră națională. La ceas aniversar nu aş vrea să fac din nou asta, dar, fix acum, recitind fraza de mai sus, îmi pare nespus de rău că nu pot scrie „Ziua Noastră Națională”, ci doar Ziua Națională a românilor din România. E prea puţin, fiindcă, în loc să fie o zi a concordiei naţionale pentru toţi, e una a dezbinării tăcute. Sau una a confuziei de calendar, câtă vreme ştim bine că Timișoara a devenit românească în 1919, iar alte regiuni de frontieră, cum ar fi Jimbolia, abia în 1924.

Nu e nevoie să fii prea inteligent ca să înţelegi că bucuria împlinirii ţării transmite, oricâtă politeţe formală am cheltui, un naţionalism revanşard, instrumentalizat de partide şi de voci ale unui patriotism rânced, de mucava. Sigur, pentru românii transilvăneni, actul de la 1 Decembrie 1918 a fost unul trăit cu toată fiinţa lor. De câte ori aud sau văd un ardelean onest care vorbeşte cu ardoare despre românism, simt că el este îndrituit să fie mândru că este român dintr-un motiv ce ţine şi de genealogia lui colectivă, dacă mi se permite o asemenea metaforă şi nu prea.

Dar şi într-un asemenea portativ melodios al sunetului patriotic, din păcate, istoria noastră nu a lăsat fără umbre, fără nuanţe şi preludiile ideologice al Marii Uniri, şi reacţiile post festum ale marilor ei arhitecţi. Ca să nu mai vorbim despre faptul că instaurarea bolşevismului în România a coincis şi cu lichidarea marilor noştri patrioţi de la 1918. Şi nu mă gândesc acum la liderii partidelor istorice ai ultimilor ani de democraţie, ci, între alţii la calvarul unui Pan Halippa, artizanul unirii Basarabiei cu Ţara.

Fără să invoc competenţe de istoric, semnalez doar că Traian Vuia, de pildă – unul dintre cei cinci membri ai delegaţiei de la Paris, la tratativele de pace – nu a fost, de la început, un susţinător al unirii aşa cum s-a făcut ea la 1918. Şi, asemenea lui Iuliu Maniu, după instalarea administraţiei româneşti în Transilvania şi Banat, s-a dovedit a fi unul dintre criticii duri ai Bucureştilor. E un sentiment pe care, oricât ar dori să îl ignore politicienii de astăzi, el încă persistă. Fiindcă, dincolo de centralismul economic, originala noastră democraţie românească a găsit de cuviinţă să diabolizeze Timișoara exact în clipa în care programul Proclamaţiei de la Timișoara clama o necesară autonomie economică.

Dar, așa cum vă amintiţi, diabolizarea se făcea fix pe vechile răni ale anului 1918: autorii Proclamaţiei ar fi fost vânduţi Ungariei şi ar fi urmărit autonomia teritorială ca un prim pas al unui asemenea proiect. O stranie şi nefericită coincidenţă face ca o asemenea dez-unire mârşavă a României să fi fost instrumentalizată de puterea neocomunistă exact în anul în care 1 Decembrie a fost aleasă ca zi naţională.

Din păcate, şi acum, la atâta vreme, festivismului din jurul Marii Uniri i se simte încă odicolonul naţionalist-comunist.

Despre degradarea limbii române în spaţiul public

Comunicat al Uniunii Scriitorilor din România

Uniunea Scriitorilor din România, ca organizaţie de breaslă a profesioniştilor literaturii şi moştenitoare a tradiţiei cultivării limbii române, îşi manifestă profunda îngrijorare faţă de degradarea continuă a limbii române folosite în spaţiul public, ca şi a nivelului cultural general, în special din partea celor care, prin rolul lor social, sunt luaţi drept exemple de către categorii largi de cetăţeni.

Limba română nu este un simplu instrument de comunicare. Ea este o componentă esenţială a identităţii şi un liant al unităţii naţionale, chiar în epocile mai îndepărtate, în care statul român nu exista. Însă chiar şi atunci, păturile luminate ale societăţii s-au preocupat de cultivarea limbii, preocupare pe care unul dintre precursorii modernităţii, Ienăchiţă Văcărescu, o echivala cu patriotismul.

Limba este, de asemenea, instrumentul gândirii. Cineva care vorbeşte şi scrie incorect este puţin probabil să gândească bine, cu atât mai mult, cu cât incorectitudinea exprimării este primul şi cel mai elocvent semn al absenţei unei culturi corespunzătoare, deci al lipsei pregătirii şi competenţei.

Astăzi, în anul în care aniversăm Centenarul Marii Uniri, limba română vorbită şi scrisă în spaţiul public – de către politicieni, oameni de media, „vedete” ale divertismentului şi alte categorii de persoane cu apariţii publice frecvente – a atins un nivel îngrijorător de scăzut, din punctul de vedere al corectitudinii gramaticale şi ortografice, ca şi al vocabularului utilizat. În pofida existenţei unor instituţii cu funcţii de reglementare, această degradare este continuă şi nu se întrevede niciun semn că s-ar opri.

Degradarea limbii române vorbite este însoţită şi amplificată de o la fel de îngrijorătoare prăbuşire a nivelului cultural general. Nu doar că emisiunile culturale au dispărut aproape cu totul din programele de radio şi televiziune, dar şi nivelul cultural al celorlalte emisiuni a scăzut inadmisibil. Atât prin temele abordate, cât şi prin calitatea prestaţiilor participanţilor la viaţa publică, exemplul pe care îl primeşte societatea românească (în primul rând, tinerii) este descurajant. În loc să cultive valorile, să ofere repere şi modele – de care istoria noastră, ca şi prezentul, nu duc lipsă –, viaţa publică românească oferă contra-exemple, ruinătoare moral şi dăunătoare intelectual.

Cauzele acestor fenomene (de la dezinteresul faţă de învăţământ la erodarea instituţiilor) sunt cunoscute. Uniunea Scriitorilor din România îşi manifestă adâncă preocupare în faţa acestor semnale îngrijorătoare cu privire la starea intelectuală şi morală a spaţiului public şi, mai ales, faţă de efectele devastatoare, în timp, ale lipsei de reacţie în faţa acestor evoluţii negative, care periclitează însăşi identitatea naţională. Uniunea Scriitorilor îşi exprimă disponibilitatea de a pune la dispoziţia celor în cauză întreaga ei experienţă culturală, pentru corectarea acestei stări de lucruri.

Uniunea Scriitorilor din România face un apel la toţi actorii vieţii publice, ca şi la instituţiile care, prin natura lor, pot contribui la oprirea degradării limbii şi a nivelului cultural, să dea dovadă de responsabilitate şi să acţioneze decis pentru corectarea acestor disfuncţionalităţi, înainte ca ele să se transforme în adevărate obstacole în calea funcţionării României ca stat european modern.

Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor din România

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIŞOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2018 DECEMBRIE

- 2 decembrie 1952 s-a născut **Remus Valeriu Giorgioni**
- 2 decembrie 1972 s-a născut **Ilinca Ilian (Ilinca Ţăranu)**
- 3 decembrie 1976 s-a născut **Cristian Pătrăşconiu**
- 5 decembrie 1973 s-a născut **Ciprian Vâlcă**
- 8 decembrie 1946 s-a născut **Anton Palfi**
- 8 decembrie 1958 s-a născut **Isa Schneider**
- 10 decembrie 1952 s-a născut **Traian Pop Traian**
- 11 decembrie 1938 s-a născut **Kondrat Kristiane (Aloisia Bohn)**
- 16 decembrie 1969 s-a născut **Cristian Ghinea**
- 16 decembrie 1956 s-a născut **Călin Andrei Mihăilescu**
- 16 decembrie 1953 s-a născut **Leonard Oprea**
- 17 decembrie 1948 s-a născut **Nina Ceranu**
- 18 decembrie 1950 s-a născut **Marioara Voinovici Baba**
- 18 decembrie 1940 s-a născut **Ionel Iacob Bencei**
- 18 decembrie 1951 s-a născut **Böszörményi Zoltán**
- 22 decembrie 1952 s-a născut **Illes Mihály**
- 25 decembrie 1940 s-a născut **Cedomir Milenovici**
- 25 decembrie 1941 s-a născut **Maria Pongrácz (Popescu)**

Moștenirea călăilor

Thierry WOLTON

Cristian Pătrășconiu: Ce este *Istoria mondială a comunismului*? Care este marea ei miză?

Thierry Wolton: Miza acestei cărți este una capitală, pentru că ea ne vorbește despre aspecte capitale ale secolului XX. De fapt, cred că nu putem înțelege ce se întâmplă astăzi, în zilele noastre, fără să înțelegem istoria ultimului secol. Prin urmare, este o miză culturală, este o miză istorică majoră. Spun asta nu pentru că eu am scris această carte, ci pentru că nu există alte cărți care să descrie un istoric complet al comunismului din țările în care el a fost prezent, fie că este vorba despre reprezentare la nivel de partide, fie că este vorba de regimuri comuniste.

– **Cum și cât ați lucrat la această monumentală operă?**

– 10 ani mi-a luat să scriu această carte. Pe de altă parte, sunt, de fapt, mai mult de 40 de ani de când mă interesează comunismul și de când mă ocup cu stu-

te, așadar, să fie un amestec al tuturor ingredientelor comuniste din aceste țări. Spre exemplu: dacă vorbeam de țărani, intenția mea era să vorbesc despre toți țăranii din toate țările comuniste. Dacă vorbeam despre lagărele de concentrare, la fel; despre viața cotidiană, la fel, să vorbesc despre toate țările care au cunoscut comunismul. Cu alte cuvinte, am gândit ca această carte să fie atotcuprinzătoare. Și m-am tot gândit cum să fac lucrul acesta, cum să *unific* ceea ce era în mintea mea, ce *principii* să utilizez pentru a da unitate cărții. Aveam un plan de idei, de la bun început, desigur. Doar că, așa cum se întâmplă de foarte multe ori când există un interes spiritual, când mă plimbam – eu mă plimb foarte mult, merg zilnic cel puțin două ore pe jos –, mi-a venit ideea acestui decupaj, în trei categorii. Atunci s-a limpezit *metoda* – am știut că trebuie să fac o carte compusă din trei cărți diferite și, în același timp, asemănătoare. Am, în cele din urmă, trei cărți, deci trei unghiuri de abordare care spun, în mod diferit, aceeași poveste, teribilă, a comunismului

Pentru mine, acest al doilea volum, cel dedicat victimelor, este cel mai important – el corespunde ideii mele de început, aceea că, pentru victime, pentru a le face, cumva, dreptate, trebuie să existe o carte despre ele, o carte *pentru* ele.

De fapt, pentru a rezuma, e vorba de trei volume în care vorbesc din următoarele perspective: primul volum e despre istoria văzută de sus în jos, despre putere și despre istoria conducătorilor; al doilea volum e despre istoria văzută de jos în sus, din unghiul de vedere al celor care au fost striviți de *istoria* conducătorilor comuniști; al treilea volum este istoria văzută din lateral, din punctul de vedere al țărilor care nu au cunoscut comunismul ca regim politic, dar care au avut tangență cu el, într-un fel sau altul, spre exemplu, prin partide comuniste sau prin intelectualii de stînga, care au fost complici. Acest al treilea volum este, prin urmare, o completare a unei viziuni – o viziune care nu este una totală, care nu epuizează, pînă la ultimele fapte și consecințe, materia comunismului.

Mi-ar mai fi trebuit, poate, încă 10.000 de pagini sau încă 10 volume ca să am așa ceva. Însă este o primă tentativă globală de a da o istorie a comunismului, așa cum nu s-a mai scris pînă acum. Ceea ce cred eu că este foarte important este faptul că niciuna dintre cărți nu face referire la celelalte. Ele se pot citi și separat, nu au note care trimit de la una la alta. E ceva ce am intenționat, trebuie să spun.

– **De ce toate trei volumele acestei *Istorii...* sunt, toate, dedicate victimelor?**

– Pentru că este esențial să fie așa. Victimele sunt, uman vorbind, cele mai importante. În timpul comunismului, nu există, de fapt, cîștigători. Sigur, există Stalin, Lenin, Mao, care pot fi considerați „cîștigători”, dar ei nu sunt așa, sunt niște criminali. Pentru mine, a fost mereu o evidență că victimele au fost cele mai importante și că lor trebuie să le fie dedicate aceste cărți. Dedicția aceasta, care e, într-adevăr, pe fiecare dintre cele trei volume, e făcută tocmai pentru a întări această idee: că victimele sunt cele mai importante.

– **Cînd și cum ați înțeles esența comunismului? Cînd au fost acele momente de cotitură în viața dumneavoastră cînd, despre comunism, ați înțeles că el e așa, în mod fundamental, și nicidecum altceva, nicidecum ceva care ține de un umanism profund?**

– A fost un proces scurt și, în același timp, un proces lung. Au fost cîteva etape foarte importante care m-au dus la această conștiință a naturii comunismului și a consecințelor tragice ale acestuia. Iată despre ce este vorba, iată cîteva dintre aceste momente – la care m-am mai referit și în alte rînduri. Mai întîi, cînd eram foarte tînăr, aveam 17 ani, am fost la cinema să văd *Doctor Jivago* și m-am îndrăgostit de actrița din acel film, de Julie Christie. M-am îndrăgostit realmente de ea. Am văzut, de altfel, de mai multe ori filmul în cîteva zile, cu distribuția în care Julie Christie era star. Imediat, normal, am citit cartea pentru a ști mai bine ce s-a întîmplat și pentru a trăi, încă o dată, emoția din film. Mi-am dat seama atunci, deja de atunci, că istoria bolșevismului este istoria unui crematoriu – și în realitate, și în acea carte.

A doua ipostază care m-a apropiat de esența comunismului a fost faptul că, tot în tinerețea mea, pe la 22-23 de ani, am lucrat pentru un ziar de extremă-stînga. Mă trimiteau în țările din fostul bloc socialist-comunist. Am călătorit foarte mult atunci. Era prin anii 1975-1976, cînd existau tot felul de mișcări dizidente și pe unii dintre oamenii care se opuneau comunismului i-am și întîlnit. Mi s-a explicat atunci, în mai multe țări, ce e sistemul comunist, trăit și înțeles din interiorul său. Astfel încît, dacă mi se permite această comparație, oamenii de acolo mi-au dat „Calea Lactee”. Pînă atunci, văzusem stelele, dar nu vedeam imaginea de ansamblu.

Al treilea moment foarte important în procesul de înțelegere a esenței comunismului este foarte personal. E vorba de o femeie, o rusoaică – foarte implicată în cercurile disidenței ruse de la Paris. A devenit soția mea, a fost prima mea soție, am avut împreună un copil. Prima mea soție a murit de cancer. E o parte însemnată din viața mea, care m-a marcat foarte mult, așa cum și povestea vieții sale m-a marcat foarte mult. Fusesse născută la Norilsk, aproape de Cercul Polar, în URSS. Se născuse acolo pentru că părinții ei fuseseră trimiși de comuniști acolo. A trăit primii șapte ani din viață într-o regiune îngrozitoare, cu minus 50 de grade iarna. Am vorbit mult despre comunism cu prima mea soție și am înțeles, din experiențele ei directe relatate mie, foarte multe. Întîlnirea cu ea a fost foarte importantă – prin ea i-am cunoscut și pe mulți dizidenți ruși, Bukovski și pe alții – și sunt foarte mîndru să povestesc aceasta, sunt mîndru să spun că am înțeles ce e comunismul și că sunt anti-comunist. Mai ales că, uneori, în Occident, se întâmplă ca unor oameni să le fie rușine să declare că sunt anticomuniști.

– **Și atunci: cine sunt „călăii”? Ce rol au ei în arhitectura comunismului? Cum ați sistematizat această tematică în primul dvs. volum al *Istoriei...*?**

– Menționez încă o dată detaliul că acest prim volum a fost ordonat cronologic: începe în octombrie 1917 și se termină în decembrie 1979, în Afganistan. De ce anume atunci și de ce în Afganistan? Pentru că atunci a fost cu adevărat ultima cucerire a comunismului, după acea dată, comunismul înregistrînd numai înfrîngerii, peste tot în lume. Într-un fel, aceasta a fost – să îi spunem așa – progresia comunismului în cartea mea. Acum, cine sunt călăii? Sunt toți cei care făceau parte din nomenclatura comunistă. Fie conducătorii, fie membrii de partid, fie poliția politică. Cum i-am ordonat? Dacă ar fi să fac un fel de top, un fel de „hit parade” al călăilor din istorie, aș începe cu Lenin – pentru mine, el ocupă poziția numărul unu și mi se pare că este cel mai rău dintre toți. Spun aceasta mai ales pentru că restul călăilor comuniști nu au făcut altceva decît să cînte pe muzica pe care a compus-o Lenin. Pentru mine, Lenin e călăul cel mai crunt din comunism și după el nu vine Stalin, așa cum s-ar putea crede, ci Mao. Și după Mao Tze Dung, Stalin și khmerii roșii.

Ca să vin ceva mai aproape, și anume, în România, voi spune ceva care poate părea șocant – dar afirmația mea trebuie să fie luată într-un sens comparativist. Românii au tendința de a consi-

diul acestuia. Pe scurt, e vorba de 10 ani de muncă efectivă, concentrată la această lucrare. Dacă însă nu aș fi cunoscut toate lucrurile legate de comunism, toate detaliile pe care le știam deja, pesemne că mi-ar fi luat 20 de ani sau 30 de ani. Aș vrea însă să fac și o mică precizare: e vorba de 10 ani în care m-am ocupat numai și numai de lucrul acesta, nu am avut altă activitate esențială, nu am scris articole; am scris în fiecare zi la această carte, iar familia mea știe că nu am avut simptome și duminici libere. De Crăciun, în vacanțe am scris la ea – cumva, am fost închis în propriul meu „lagăr de concentrare”. Sau, ca să evit această formulă, am fost închis, timp de zece ani, în propria mea închisoare voluntară.

– **De ce „Victime”, „Călăi” și „Complici”? De ce, de fapt, această logică?**

– Am vrut să fac o lucrare care să fie, la limită, exhaustivă. Și, totodată, una care să evolueze pe măsură ce eu, ca scriitor, îmi duceam munca spre un anume final; așa e pentru un scriitor – te apuci să scrii și, pe măsură ce scrii, lucrurile se mai schimbă. Sigur că am plecat de la o linie directoare - de la ideea că volumul trebuie să cuprindă toate țările comunis-

din întreaga lume. *Călăii* e despre puterea călăilor comunismului – și, totodată, este o primă carte foarte importantă, din care decurg celelalte două. E importantă și pentru că, prin intermediul acestei cărți, deci al acestui unghi, am reușit să rezolv problema cronologiei comunismului, una esențială în orice lucrare istorică, de altfel.

– **Ceea ce înseamnă că, în următoarele două volume, abordarea este una eminamente tematică...**

– Exact. Așa am ajuns mai ușor la temele care mă frământau foarte mult pe mine. A doua carte, de altfel, cea în care este vorba despre victime, corespunde cel mai mult așteptărilor mele – discursul despre victime mi se pare crucial, esențial. Al doilea volum, așadar, vorbește despre victime în cadrul sistemului, dar e, de fapt, mai mult decît atît: aici am putut să fac mai ușor sau mai direct legăturile între temele mari ale comunismului. Am putut face, cu alte cuvinte, mai ușor, această dimensiune tematică și pe cea comparativistă – cum spuneam și mai înainte. Spre exemplu, dacă vorbeam despre foametea din Ucraina, atunci am putut să vorbesc despre campaniile de infometare din toate țările comuniste.

dera că au trecut printr-un martiriu mai mare decât ceilalți care au fost afectați de regimurile comuniste. Sigur, ceea ce a fost în România sub Ceaușescu și sub Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost teribil. Dar cred că era mai bine ca în timpul comunismului să fii țăran român decât să fii țăran chinez sau kambodgian sau să trăiești într-una dintre aceste două regiuni.

O mică paranteză: odată cu acest prim volum, am vrut să fac o panoramă a regimurilor din toate țările comuniste pentru că, în sens contrar a ceea ce se întâmplă cu alte regimuri, comunismul variază în funcție de axa timpului, în sensul că, pe măsură ce timpul său avansează, devine din ce în ce mai crud și mai sângeros. Astfel încât Lenin a fost crud, bineînțeles, dar, după el, Stalin a fost și mai crud. Iar Mao, și mai crud decât Stalin. Regimurile comuniste, în materie de cruzime, profită pe undeva de experiența regimurilor comuniste de dinaintea lor. Este un fel de acumulare a cruzimii și a răului în progresia comunismului.

– **Știați călăii despre care vorbiți în această carte că sunt... călăi? Că sunt niște nemernici ucigași? Mulți pretindeau că pun în practică principiile cele mai înalte ale umanismului.**

– Răspunsul pe scurt este „da”, știa. Dar, în realitate, este o situație așa de complicată. Dacă ar fi să mă pun în mintea lor, și vorbesc aici de călii cei mari, nu de cei mici, îndrăznesc să sper, spre binele lor, că ei credeau că fac bine. Un „bine”, în sensul ideologiei comuniste pe care o propăvăduiau. Dar nu sunt absolut sigur că gîndeau chiar așa. Dar, pentru a gîndi în această linie, pentru a dezvolta argumentul, să presupunem că așa gîndeau. Să le dăm o șansă. De ce e acest lucru o problemă așa de complexă și de capitală în descrierea comunismului? Pentru că el se leagă de chestiunea ideologiei. Or, ideologia este instrumentul cel mai puternic, de maxim impact, în toată această poveste. În momentul cînd vorbim de ideologie în comunism, toate celelalte lucruri nu mai există. Realitatea nu mai există, oamenii nu mai există. Există doar ideologia și felul în care poate fi ea pusă în aplicare. Dacă în dreptul comunismului, în întreaga lume, sunt atîtea victime, aceasta s-a întâmplat din cauza a ceva foarte important – și anume, fiindcă ideologia comunistă a fost una singură, neadaptată pentru fiecare popor sau țară în parte. Ea a fost luată „în mare”, iar popoarele și țările au trebuit să intre în șablonul lor, nu invers!

Cumva, oamenii au trebuit să se formateze în funcție de ideologia comunistă, care era una singură, și să i se adapteze. Iar dacă nu se adaptau, atunci erau eliminați mai devreme sau mai târziu. Pot gîndi, așadar, că acești călăi de rang înalt, cînd îi eliminau pe cei care nu se adaptau șablonului ideologiei comuniste, credeau că fac ceea ce trebuie, că fac ceea ce este bun. Dacă acest argument nu este adevărat și dacă ei și-ar fi mascat cruzimea cu felul acesta de a gîndi lucrurile, atunci îmi este groază să mă gîndesc ce ar fi putut simți seara, cînd se uitau în oglindă. Au existat, desigur, discursuri justificative – de genul „nu poți să faci o omletă fără să spargi ouă”, că nu poți să obții ceva fără să ai anumite pierderi. Dar cînd vorbim despre ceea ce este

esența comunismului și cînd trimitem la crimă, nu putem evita discuția despre rolul ideologiei.

Un mic exemplu și, totodată, o nuanță pe care eu o consider importantă – o să invoc una dintre frazele cele mai criminale, după părerea mea, din istoria omenirii, dacă nu cumva chiar fraza cea mai criminală, cea care a produs cele mai multe crime. Este o frază pe care niciun intelectual adevărat nu ar putea să o pronunțe vreodată – o frază care îi aparține lui Marx. Știu că pot fi considerat foarte polemic dacă aleg să spun lucrul acesta, dar o să îl spun. Aceasta este fraza: „lupta de clasă este motorul istoriei”. E o nenorocire imensă, pentru că e ca și cum ți-ai imagina istoria ca pe o locomotivă care avansează, prinde putere și strivește tot în calea ei. Iar combustibilul pentru ca ea să meargă mai departe sunt toate aceste victime care sunt aruncate în locomotivă, în numele Istoriei și a ceea ce o „motorizează” pe aceasta, lupta de clasă. Clasele sociale, în comunism, au fost ceva foarte labil, ceva cu o geometrie foarte variabilă. Au fost ceea ce a dorit puterea la un anumit moment să fie. Granițele lor se mișcau tot timpul. Prin urmare, erau sacrificate în funcție de interesele conducătorilor și ale puterilor în diferite momente. La limită, dacă liderii politici comuniști dictează asta, clasele sociale pot să fie orice.

– **Și atunci, în logica aceasta, ce face, ce a făcut „pumnul de fier”? A dus omenirea spre fericire, așa cum spune poemul invocat și de dvs.?**

– Da, „Pumnul de fier” e un slogan care a fost folosit într-unul dintre primele Gulaguri din URSS. Este „pumnul de fier” al Partidului-Stat. Și vă rog să acordăm toată atenția acestei sintagme, pentru că ea este esențială în înțelegerea comunismului. Dacă ne punem întrebarea, perfect justă, despre „succesul” în lume al comunismului, despre imensitatea daunelor produse de el, dincolo de clasele exterminate și de luptele de clasă, trebuie să vorbim despre întîlnirea dintre două lucruri fundamentale: Ideea – adică ideologia comunistă, care vine de la Marx et comp. și care este aceea că există o cale de urmat în istorie, că istoria lucrează cu determinisme, că toate societățile se aseamănă, că toate merg în aceeași direcție (ceea ce, comenatoriul este al meu, e o imensă eroare!) - și structurile tehnice prin care comunismul a fost pus în aplicare. Această întîlnire dintre Idee și Structură a dat parametrul nemaiîntîlnit ai crimelor de care se face vinovat comunismul. Atenție: vorbim de statele noi, moderne, nu de cele vechi, nu de monarhii ș.a.m.d.! De fapt, aceasta este un fel de întîlnire atomică – nu sunt doar eu cel care susține aceast punct de vedere. Cu alte cuvinte: ideea puterii pe care Partidul a căpătat-o asupra statului. E ceva teribil, ceva care a lăsat în urmă un bilanț de crime înfiorător. Comunismul, în structurile moderne, a pătruns pînă în cele mai mici unghere. Dacă – lucrăm acum contrafactual – comunismul ar fi apărut în Evul Mediu, pagubele sale ar fi fost mult mai mici, pentru că atunci structurile statale erau mult mai rudimentare prin comparație cu ceea ce avem în ultimul secol și jumătate.

Prin urmare, acest „Pumn de fier” de care mă întrebam este statul comu-

nist însuși. Pentru că vorbim despre partidele-stat, de fapt, și nu despre „state-partid”. În ideologia comunistă, partidul conduce statul, și nu statul e cel care conduce partidul. În toate cele 27 de țări care au trecut prin regimuri comuniste, Partidul-Stat este cel care a impus această ideologie a statului, care a fost una mortală, fatală. Acesta este totalitarismul – pretenția, absurdă în fond, de a conduce oamenii în aceeași direcție, pentru că toți, conform schemelor totalitariste, merg în aceeași direcție. Și aici, din nou, e de vorbit despre modernitate,

despre ideologie, despre statul modern, despre Lenin, Stalin, Mao și alți criminali notorii ai istoriei noastre din ultimele două secole. Acest bilanț nu putea apărea decât acum – pentru că el depinde de stat. Fără stat, ideologia comunistă nu poate fi pusă în aplicare așa cum au visat arhitecții ei.

– **Care dintre marii călăi despre care vorbiți și dumneavoastră au parte de o posteritate mult prea blîndă, în raport cu faptele lor?**

– Cred că toți – toți, în raport cu crimele făcute de ei, sunt mult prea blînd priviți azi. Și nu mă refer numai la judecata proiectată asupra lor, ci vorbim de memorie. Iată un exemplu: Ejov, Nikolai Ejov, liderul NKVD-ului de la început, sub Stalin, mare responsabil de „Marea Teroare” din URSS. Mai nimeni nu mai știe despre el astăzi. Pe cînd numele lui Himmler este mult mai cunoscut, în condițiile în care Ejov are un palmares al răului cel puțin comparabil cu cel al lui Himmler. La fel, în țara dumneavoastră, în România, sunt foarte mulți călăi ai comunismului care au rămas necunoscuți și care au trăit liniștit și după căderea comunismului. Cred că, după căderea comunismului, voința generală a fost aceea de a se uita și de a se trece peste ceea ce a fost cu adevărat comunismul și, totodată, și peste epurări, lustrații și toate acestea, care ar fi putut scoate la iveală numele acelor călăi. Dar ei sunt foarte mulți și sunt legați și de actuala dumneavoastră putere, ei neavînd, desigur, mîinile mînjite, la propriu, dar fiind moștenitorii „zestrei” călăilor din comunism. Deci, da, toți călăii din comunism au avut parte de o posteritate mult prea blîndă.

– **Cu memoria despre comunism s-a ratat foarte mult, nedrept de mult...**

– Mai vreau să fac o completare: pentru că am pomenit de lustrație, ceea ce nu s-a făcut, și e grav că nu s-a făcut, e această tragere la răspundere a țărilor implicate. Nu s-a făcut așa ceva cumva și din teama de a nu deschide o cutie a Pandorei. În mod aparte, vorbesc despre responsabilitatea țărilor occidentale și a democrațiilor occidentale. Teoria mea, pe care o tot apăr, este că, pe de o parte, fără complicitatea, fie și tăcută, a țărilor vestice, comunismul nu ar fi trăit atît. Pe de altă parte, fără poziționarea ambiguă în chestiunea comunismului a

acestor țări și democrații, ar fi fost posibilă poate nu o epurare, ci măcar o dezvăluire mai amplă a acestui rău teribil care a fost comunismul. Poate că „foaia istoriei” s-ar fi putut întoarce mai rapid și mai firesc. Occidentul nu a vrut așa ceva. A vrut un fel de pace și, într-un fel, a pus capacul peste această temă vastă și atît de sensibilă, încă nerezolvată așa cum se cuvine.

– **Cum avem nevoie – și, de fapt, întrebarea este dacă avem nevoie – de moștenirea pe care (ne-)o lasă acești călăi din comunism? E nevoie, fie și sub raport pedagogic, de moștenirea lăsată de ei?**

– Cred că moștenirea principală a comunismului pentru întreaga planetă a fost întîrzierea mersului lumii, întîrzierea evoluției umanității. Contrar a ceea ce pretindea comunismul, odată cu regimurile comuniste, nu s-a mers înainte; umanitatea a dat mult înapoi, progresul omenirii a fost stopat. Sigur că și nazismul este o paranteză întunecată în evoluția umanității. Dar comunismul a fost „la putere” cu încă cel puțin jumătate de secol mai mult decât nazismul și, în unele țări, încă mai este și astăzi. Pedagogia aceasta despre care vorbiți este, prin urmare, doar negativă – și la nivel general, și punctual, practic. Este o pedagogie a lui „cum să NU!” – acesta este comunismul. Moștenirea comunismului este un mare pas înapoi făcut de omenire.

**Dialog realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU**

*Traducere din limba franceză
de Nadine VLĂDESCU*

Moștenirea călăilor

Am sărbătorit centenarul Marii Uniri. Cum vedeti anul 101?

Teodor BACONSCI

Eseist, teolog, diplomat

Anul 101? Triumful imposturii nu va fi decât parțial demantelat prin noi serii de alegeri. Marea conspirație anti-civilizațională pornită din păcatul USL își va proiecta, poate cu o putere teatral redusă, toxicitatea dizolvantă. Oameni buni și „oameni de bine” vor persista în *denial phase*, adâncindu-se, cu mici reculeri terapeutice, în disonanța cognitivă care a covârșit viața publică a țărișoarei. Mecanismul resentimentar care întreține sarcina sinucigașă a contraselecției va inspira fără pauză exodul celor 200.000 anuali: cei mai buni, începând cu

de, iluzii colective și pietisme de paradă etnocentrică. Iertare: sensibilitatea proprie nu mi-a permis să fiu mai optimist de atât. În realitate, lucrurile se prezintă infinit mai prost.

Melania CINCEA

Jurnalistă

Cum văd anul 101 după Marea Unire? Raportându-l la anul 100 și dată fiind perspectiva de a rămâne în aceleași coordonate politico-administrative, nu privesc spre el cu optimism, ci doar cu speranță.

2018 a fost un an în care am simțit jenă și frustrare față de faptul că Cente-

tarist, nici la victimele Mineriadei, care, în 1990, au încercat să decupleze România de eșalonul secund al aceluși regim criminal.

2018 a fost un (alt) an în care am trăit cu spaima că o putere ticăloșită, o parte coruptă, o parte obedientă acesteia, dependentă de ea prin sinecure, ne va scoate, cel puțin de facto, din UE, decuplându-ne de valorile europene, de Occident și transformându-ne într-un regim autocratic, pe placul Puterii din Est.

Nu am motive să cred că 2019 va fi radical schimbat. Am însă speranțe. Că românii își vor păstra viu spiritul civic care i-a animat în ultimii doi ani, când au ieșit masiv în stradă pentru a taxa abuzuri ale Puterii și derapaje de la linia democrației. Că România va rămâne în coordonatele euro-atlantice, intrarea în UE și în NATO fiind cele mai bune lucruri care i s-au întâmplat României în această ultimă sută de ani.

Veronica PAVEL LERNER

Scriitoare

Faptul că scriu în limba română mi-a dat ocazia să particip și eu, deși trăiesc departe de România, la acest eveniment important. Voi începe prin a face cunoscut că în Toronto e programat pentru 1 Decembrie un concert simfonic pentru marcarea centenarului Marii Uniri a României. Din program fac parte *Rapsodia I* de George Enescu, *Dansuri Românești* de Béla Bartok, *Moment muzical pentru pian* de N. Kirulescu și altele. Trăind departe de țară, nu cunosc amănuntele vieții cotidiene din România, dar citesc presa literară și sunt la curent cu o parte din multiplele evenimente culturale, fără însă a fi implicată în viața politică și economică a României.

În legătură cu întrebarea anchetei de față, aș începe prin a compara această aniversare politico-socială, Marea Unire, cu una de mai mică anvergură. Orice sărbătorire e un prilej de aduceri aminte și, eventual, de vise pentru viitor. Spun *vis*, pentru că nu cred că cineva *planifică* ceva concret pentru *după* comemorare. Are deci celebrarea *în sine* vreo consecință ulterioară? Imediat ce trece sărbătoarea, viața își reia cursul pe care-l avea înainte. Comemorările nu duc, în general, la schimbări politice sau economice fundamentale. De aceea, mi se pare că anul 101 va fi la fel ca toți ceilalți ani care-i vor urma, până la cea de-a 125-a aniversare, un nou prilej pentru a scoate la lumină, ca și la centenar, valorile artistice, culturale și istorice uitate.

Eugen STANCU

Istoric

În primul rând, nu sunt atât de convins că a fost o sărbătoare. Mai degrabă a fost altceva! Singurele manifestări publice la care am participat în acest an au fost cele din Piața Victoriei împotriva modificării legilor justiției, împotriva corupției și a celor care se înverșunează să confişte democrația românească. În

piață, alături de zeci de mii de români am simțit solidaritatea națională pe care o credeam dispărută, dorința de a spune și de a acționa până nu va fi prea târziu. Pentru mine a fost trăirea necesară la 100 de ani de România. S-a încheiat totul pe 10 august: cei din țară alături de românii veniți din diaspora și-au primit tratamentul de centenar.

Așa am sărbătorit eu, dar ar fi trebuit să fi avut altceva. Centenarul românesc ar fi trebuit să fie, cel puțin, o încununare simbolică a celor 100 de ani care au trecut de la Marea Unire. Însă momentul centenar a reprezentat alibiul perfect pentru unii din fruntea statului care au încercat să-și rezolve problemele penale. Asta prin slăbirea statului de drept, șubrezirea tinerei noastre democrații și, în definitiv, amanetarea viitorului românilor. Cum va fi anul 101? Am aflat că Guvernul a decis să prelungească cu doi ani sărbătorirea centenarului. Dincolo de ridicolul situației, nu anticipez o repetare în buclă a lui 2018. Următorii doi ani sunt ani electorali, iar tema centenarului va fi probabil speculată vârtos de toată lumea cu discursuri patriotarde, lipsite de sens.

Cel mai rău pentru acest an este faptul că nu am ajuns la un consens privind viitorul țării noastre. Pe fondul asta se aud, din păcate, tot mai des voci care contestă apartenența României la familia europeană și că ar fi mai bine să ne îndreptăm mai spre est. Poate că în anul 101 se va pune capăt acestor zgomote. Ar trebui să fie evident pentru toți că viitorul României este Europa. În afară de asta, mi-aș dori ca din anul 101 să citim mai multe cărți, să mergem la teatru, la concerte, să ne cultivăm mai mult spiritul. Și să participăm cu toții, mai mult, la viața cetății.

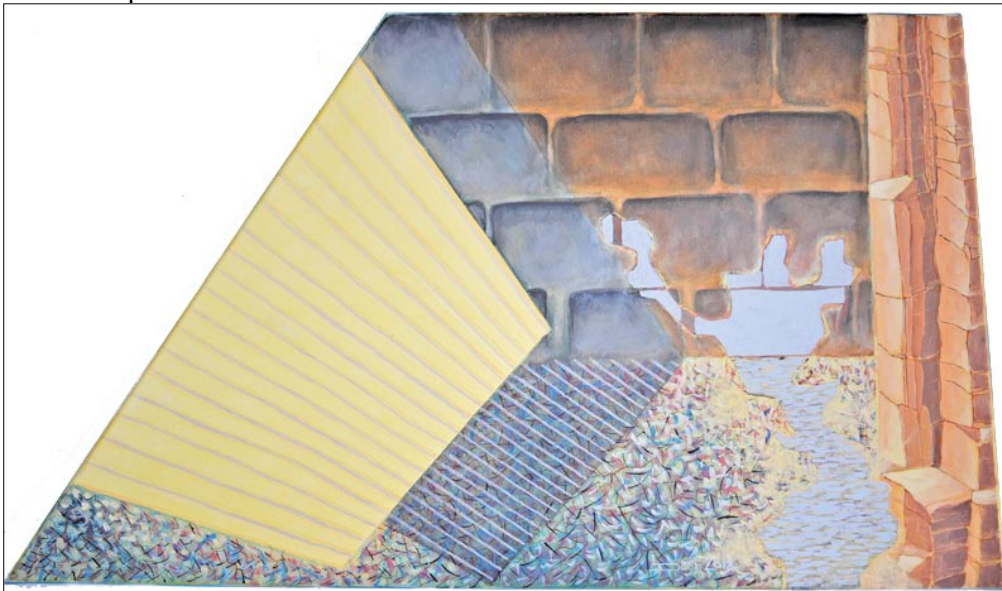
Ioan STANOMIR

Eseist, politolog

Dacă privim la acest an centenar care stă să se încheie, bilanțul este unul mai degrabă mediocru. Marcat de o tonalitate kitsch ce evocă o reînviată „Cântare a României” ceașistă, anul 2018 a însemnat ocazia de a contempla spectacolul neliniștitor al unei degradări instituționale fără precedent în anii din urmă. Imaginea unei întregi națiuni guvernate de o elită prădătoare este una pe care trebuie să ne-o asumăm, colectiv, ca semn al impasului în care ne aflăm, la aproape trei decenii de la anul 1989. Lecția acestui centenar compromis de un regim abject și grotesc este una cât se poate de limpede și de dramatică. Revenirea la autocrație, la marasm și la subdezvoltarea ceașistă este posibilă oricând, în măsura în care vigilența civică este absentă. Fracturată și fragilă, România este, la centenar, asemenea unei oglinzi sparte.

De aceea, orice reflecție despre anul care vine nu poate avea alt punct de pornire decât acest prag al involuției pe care l-am atins. Miza dezbaterii despre viitor este cu mult mai importantă decât preocuparea legată de soarta lui Liviu Dragnea. Liviu Dragnea, ca și Nicolae Ceaușescu înaintea sa, este numele unei patologii naționale de care suntem incapabili să ne despărțim. Profilul României, la centenar, este profilul modelat de alegerile însele ale românilor.

Și care mai poate fi locul speranței în aceste rânduri despre viitor? Paradoxal, ca în atâtea rânduri în secolul care ne

profesioniștii exasperați de climatul politico-mediatic și cultural degradat în care „aniversăm” trei decenii de la prăbușirea — fantomatică — a regimului comunist, materialist-dialectic, ateist-științific, național-izolaționist și paranoico-protocronist.

România lucrului bine făcut, România educată își privește, în oglinda diformă a propagandei secu-nomenclaturiste, eșecul de țară. 100.000 de compatrioți s-au îmbogățit obscen și fără rost, jefuind, delapidând, plătind mercenari media, călătorind aiurea, cu patosul dizgrațios al ariviștilor lacomi de sex, bani și putere decizională. Restul — așa-zisul popor român — își va continua agonia. Cei mai lucizi vor înțelege că miezul existenței lor a fost atacat de bacteria ucigașă a restaurațiilor prezentate ca occidentalizare și demagogică justiție socială. Vor contempla dezastrul unei societăți dominate de invidie și ipocrizie, după 45 de ani în care barbaria viscerală a domnit, ilustrativ, peste sufletul unui neam anistoric, pătruns convulsiv în cursa recuperărilor formale, caragialești și urmuziene.

S-au acumulat în arhiva cerească a milioane de biografii numai sinonimele eșecului uman, carnavalesc, euroasiatic. N-am suportat pariul libertății. Am pierdut cursa grandorii sobre, a tragi-cului întrupat în sacrificiu. Un tărâm geografic superb s-a chircit sub prostul gust al educației ratate, printre betoane și termopane, sub maldăre de lozinci stupi-

narul a prins România condusă de o garnitură politică jalnică, de o incompetență crasă și o nesimțire cinică. „Efigiile” ei sunt fie infractori, fie oameni intrați în atenția Justiției, fie, obediienți acestora, semidocti ori mitocani. Un Guvern dat pe mâna unui prim-ministru agramat, populat cu miniștri ageamii, semidocti, incapabil de proiecte majore, incapabil să construiască măcar o autostradă-liant între provinciile care, în 1918, făceau unirea.

Un Parlament condus de un condamnat penal și un cercetat penal, a cărui majoritate se remarcă fie prin tăcere, când e vorba să taxeze obsesii și derapaje ale șefului de partid, transpuse în proiecte de lege, fie prin slugărnicie, când trebuie să le voteze cum i se cere — chiar dacă aceste legi îngrijorează, oripilează Cancelarii și instituții occidentale —, fie prin mitocănie, prin dispreț față de instituțiile europene și față de toți cei care susțin statul de drept și independența justiției, idei ce contravin principiilor și intereselor șefului de partid și camarilei sale.

2018 a fost un an în care am constatat, din nou, că sănătatea, educația, infrastructura sunt teme de interes secund, prioritatea programului de guvernare fiind încercarea de a-l scăpa de pușcărie pe omul care conduce partidul aflat la putere și, de facto, Guvernul și Parlamentul.

2018 a fost un (alt) an în care dreptatea nu a ajuns nici la morții și împușcații Revoluției, care, în 1989, ne-au ajutat să ieșim de sub bocancul comunist-autori-

separă de Unirea cea mare, speranța este o formă de rezistență disperată și suicidară. Adevăratele bătălii ce călesc caractere nu sunt cele menite a fi câștigate ușor, ci cele care ne împing să ne examinăm propria capacitate de a merge mai departe, atunci când totul pare pierdut. Este aceasta o speranță ivită din pasiunea cu care iubim libertatea — o libertate fără de care viața nu ar fi decât un șir de zile de sclavie insuportabilă.

Această speranță nu are nimic festivist în ea, dimpotrivă. Ea este tenace, lucidă și hrănită din solidaritatea celor care nu vor să se lase înfrânți. Ea este modestă, căci este conștientă că participă la un lanț al tradiției și că luptele de dinaintea noastră au fost mai grele și mai întunecate decât ale noastre de acum. Ea este imposibil de stârpit, de vreme ce se nutrește din voința de a apăra demnitatea, împotriva a toate și a orice. Sub semnul acestei speranțe aleg să privesc primul an al României de după centenar: oricât de firavă, ea este flacăra care ne luminează drumul către lumina libertății.

Florin TOMA

Scrittor

Fără îndoială că România va supraviețui acestui Centenar împănat pe alocuri de un festivism grandilocvent-grăsimi și de o decență paralic-sfioasă, un Centenar în onoarea căruia, nota bene, tocmai pentru a-l cinsti cum se cuvine, nu am construit nimic. Nici măcar un metru, nu de autostradă, ci de istorie eclatanță. Citesc cu invidie, de pildă, că Finlanda inaugurează în decembrie, la Helsinki, vizavi de Parlament (!) — tot la Centenar (sunt 100 de ani de când și-a cucerit independența față de Rusia) — o mega-biblioteca, intitulată *Ooda* („Oda”).

Acesta este cadoul pe care țara care ocupă locul al doilea în lume privind obișnuința de a citi l-a făcut cetățenilor săi, la Centenar. Ahh...și pardon! să nu uităm să ne dăm ochii peste cap la știri că peste 5,5 milioane de locuitori ai Finlandei împrumută mai mult de 68 de milioane de cărți pe an! Și, ca să fie ofica și mai mare, adăugăm că daravla a costat 98 de milioane de euro, din care, statul a plătit 30 de milioane, în timp ce orașul Helsinki (primărie, consiliu, subscipție, oengeuri, fundații... alea-alea!) — restul. Repet, ca să nu avem dubii, dar nici să nu ne îmbie Necuratul la vreun *par rapport*: uriașa bibliotecă a fost construită lângă Palatul Parlamentului. Al lor, nu al nostru, fiindcă la noi s-a zidit altceva!

Dar să revenim! Bref, mai fornăind și mai tușind (căci, la vârsta asta, sistemul imunitar se dereglează!), mai sprijinindu-se de pereții de paie, mai îmbrâncită cu ghionturi ori mai ținându-se de șale, România va trece testul celor 100 de ani de rezistență în fața Timpului.

Din fericire, însă, pentru că, personal, dispun de o rețea *gândiformă* alimentată de la o nesecată pânză freatică de pesimism — un pesimism vânos, stenic, robust, viguros, ce mă ferește de accesese expansive de hedonism greșos și iresponsabil, peste care dăm la orice colț de stradă sau de canapea — eu o voi aștepta la capul podului și o voi întreba, ca la revoluție: *Ce ai făcut în ultimii 100 de ani, madam?*

Cristian VASILE

Istoric

Mulți lideri de opinie au remarcat inclusiv în contextul sărbătoririi acestui Centenar al Marii Uniri că România este doar formal unită cu provinciile sale. De fapt, îi lipsesc autostrăzile și alte elemente esențiale de infrastructură care să lege capitala de Ardeal și de Moldova sau provinciile între ele. Un exemplu concret: ca să ajungi cu trenul la Sibiu — orașul Consiliului Dirigent (care, practic, a guvernat Transilvania după Marea Unire, între 1918 și 1920) — îți trebuie uneori și peste șase ore. Aproape că viteza medie de deplasare a trenului a scăzut pe măsură ce timpul a trecut. Nu mai vorbesc despre aspectul jalnic al compartimentelor de tren și al toaletelor, pentru că este o rușine națională.

Pentru mai mult timp, din câte știu, orașul Târgu Mureș (care are aeroport) nu era legat de alt oraș al României prin curse regulate. Dacă voiai să ajungi acolo trebuia să zbori spre Occident și de acolo să iei un avion spre Târgu Mureș! Ceea ce este absolut rușinos pentru o țară membră a Uniunii Europene. A ne asuma aceste probleme grave și a încerca să le rezolvăm sunt doar două elemente ale adevăratului patriotism. Mă tem că până acum, inclusiv în acest an al Centenarului, au primit vorbele sfârșitoare despre iubirea de patrie, rostite din păcate de cei mai înalți reprezentanți ai mediului academic, care parcă vor să reabiliteze naționalismul și discursul contra Uniunii Europene. Din păcate, le-a lipsit, cred, adevăratul patriotism și, în plus, s-au folosit de sofisme, când nu a fost vorba de-a dreptul de vehicularea unor informații trunchiate. Tocmai acest gen de comportament trebuie evitat în 2019 — anul 101, cum îl numim.

Mai mult, anul 101 ar trebui să ne găsească cu un guvern responsabil și cu o societate pregătite să își asume problemele presante — întârzierea noastră economică, politică (deriva spre liberalism după modelul Ungariei și Poloniei) și social-culturală. În plus, dacă mă gândesc la spațiul cultural, academic și editorial, poate nu ar strica o îmbunătățire a statutului social al primilor chemați să evoce acest Centenar al Marii Uniri și al Primului Război Mondial: cercetătorii științifici (cei care înainte de reforma salarială erau situați pe același plan cu cadrele didactice universitare, iar acum au fost lăsați în urmă în mod inexplicabil).

Mircea Vasilescu

Eseist, publicist

În anul 101 vom scăpa de repetarea obsedantă a refrenului „În Anul Centenarului...”; cu varianta „nu se poate ca tocmai acum, în Anul Centenarului, să...” (urma, de obicei, o chestie neplăcută: „să nu fim uniți”; „să nu fim solidari”; „să stricăm imaginea României prin manifestații de stradă” etc.). Să mă explic. Când, pe la sfârșitul lui 2016, s-a

anunțat public că se constituie comitete și comiții (care vor face strategii) pentru Anul Centenarului, am luat-o în serios. Am crezut, în naivitatea mea, că, la 100 de ani, societatea românească va avea suficiente resurse pentru a reflecta asupra *prezentului* său, care mi se pare cel mai bun posibil: sîntem în Uniunea Europeană și în NATO, adică ni se recunoaște — pe scurt — statutul de țară care aparține lumii occidentale și care are o importanță strategică pentru apărarea valorilor occidentale. „Să fim la înălțimea înaintașilor” — au scris la un moment dat, în februarie 2017, într-o scrisoare deschisă, vreo 80 de academicieni; păi, chiar sîntem — îmi venea să le răspund.

Din diverse motive și conjuncturi (nu e locul să le pomenesc aici), chiar am ajuns acolo unde ne vedeau înaintașii noștri cei mai luminați și vizionari: o țară europeană, care trebuie să știe să profite în folosul ei de avantajele deschiderii și globalizării pentru a-și afirma în lume — așa cum voiau înaintașii noștri — identitatea și profilul. Așa mi s-ar fi părut firesc.

Cu ce ne-am ales, „în Anul Centenarului”? Cu bani cheltuiți pe tot felul de proiecte culturale — unele adevărate, altele de pură paradă în genul Festivalului Național „Cîntarea României” din vremea comunismului —, cu impulsuri naționaliste pornite de la vreun deputat care doarme cu mitraliera sub pernă și dă lecții de „românism” (inconștient răspindite de media) ori de la vreo țesătoreasă ajunsă în Parlamentul European care croiește tirade penibile despre „planurile” Occidentului de a ne face o țară de mîna a doua, cu o „punere pe agendă” (într-un mod insidios, cum numai propaganda de școală veche știe) a temei „să ieșim din UE” și cu alte asemenea episoade. În Anul Centenarului, am avut cei mai proști și penibili conducători, pentru care bieții noștri înaintași s-ar jena... Nu e paradoxal? Sîntem în cea mai bună situație internațională — acolo, în lumea bună pe care ne-am dorit-o — și în cea mai jenantă situație națională: conduși de niște submediocrități șmechere și incompetente.

Așa că asta aștept de la anul 101: să ne scape de retorica patriotardă și goală a „aniversării”. Am ratat o discuție serioasă despre ce este societatea românească la o sută de ani. Aștept de la anul 101 să semene cu anul 99, dar avînd în plus experiența *ratării* unui moment în care societatea românească putea încerca să se împace cu sine însăși. N-a fost să fie, vorba filozofului...

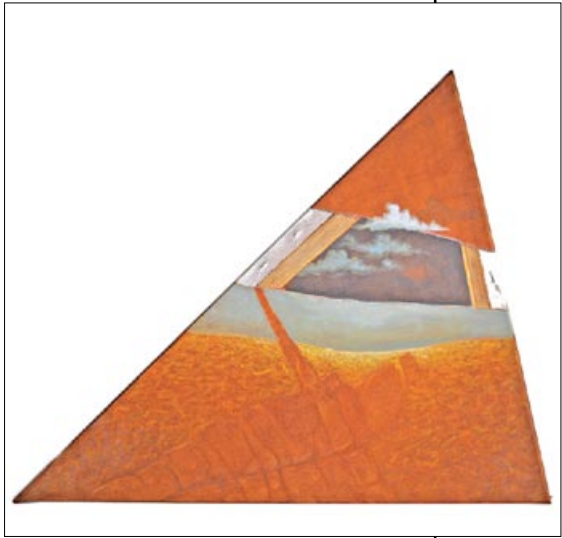
Marian VOICU

Publicist, istoric

Anul 101 ne va găsi neprimeniți. Guvernul va sărbători consumarea Centenarului cu ușurare, iar 1 ianuarie 2019 va găsi Puterea mahmură, la șefia Consiliului Uniunii Europene. Acest interludiu, care ar fi trebuit să lege două momente faste ale istoriei recente

românești, va fi consumat tot noaptea, „ca hoții”. Administrarea președinției Consiliului UE de către actualul guvern ar putea fi un dezastru. Scăderea încrederii românilor în UE în doar șase luni cu 10%, precum și discursul eurosceptic tot mai apăsător al PSD-ului arată că partidul aflat la guvernare la București nu mai este interesat nici măcar să mimeze preocuparea.

Sărbătorirea searbădă a Centenarului a fost o ocazie ratată de a-i pomeni cum se cuvine pe cei care au făcut posibilă România de azi, dar și de a face un bilanț necesar al secolului dramatic pe care l-am parcurs. Nu ar fi trebuit să fie un inventar sec, ci o sumă a împlinirilor și neîmplinirilor a trei generații de români. În schimb, discursul suveranist de factură național-comunistă se va auzi din ce

în ce mai tare în anul 101, pe măsură ce Ungaria va începe comemorarea veacului scurs de la Trianon. Acesta va fi momentul în care din subterane vor ieși din nou cei care au premeditat Piața Universității, Martie Negru și mineriadele. Clasa politică descinsă din FSN nu a avut nevoie de Centenarul românesc, va avea însă nevoie de cel maghiar, pentru a-l instrumentaliza în contextul viitoarelor alegeri prezidențiale și parlamentare românești.

După aderarea la UE și NATO s-au auzit vaiete că n-am mai avea un proiect de țară. S-au făcut chiar comisii prezidențiale care să fixeze azimutul. Să nu uităm însă că au mai fost generații care au știut să profite de libertate pentru a produce prosperitate și cultură. Generația lui Eliade, Vulcănescu, Cioran, ș.a.m.d. era prima generație nesolicitată de vreun ideal național imediat. Au fost cei dintii români care puteau face și altceva decît profetism cultural, fără să aibă sentimentul că trădează cauza neamului, scria Eliade.

De ce nu ar fi prosperitatea un proiect de țară? Sau cultura? Pentru prima dată în istorie, suntem așezați confortabil în proiectele civilizaționale cele mai strălucite, în ciuda geografiei care ne-a confiscat de atâtea ori viitorul.

Vom cădea oare în istorie, din nou?

**Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU**

Am sărbătorit centenarul Marii Uniri. Cum vedeți anul 101?

ancheta

Parfumul libertății noastre

Alexandru BUDAC

În literatura română, ficțiunea lui Mircea Daneliuc nu se compară cu nimic. Îi recunoști afinități cu satirele și comedile caragialești, iar creativitatea lingvistică amintește de Creangă, dar acestea sunt referințe culturale îndepărtate, și nu explică nici actualitatea incendiară a prozelor, nici idiosincraziile autorului. Daneliuc se numără printre scriitorii răsăriteni pursânge, fără să fie provincial,

precis lipsa noastră de verticalitate și de maniere, apetența de a ne amăgi singuri, impostura endemică, nimeni nu redă în dialoguri atât de firești procesul tragicomic de imbecilizare colectivă prin intermediul televiziunilor de știri și cafoniile pastoralei valahe dintre blocuri, corelând amuzant denaturarea limbii române cu defectele morale ale vorbitorilor. Arta lui Mircea Daneliuc, chiar și atunci când clocotește furios, protejează principii ferme, estetice, și etice. De aceea continuă să fie relevantă. Pentru cine mai este relevant azi Milan Kundera, de pildă? Cu siguranță nu pentru mine. Spre deosebire de majoritatea colegilor mei de generație, ca să nu pomenesc de generația părinților noștri, i-am detestat ficțiunea snoabă instantaneu. Kundera și-a adus contribuția la perceperea comunismului drept joc intelectual șic, sexy, nu numai în Occident, dar și, culmea, după Cortina de fier. Mircea Daneliuc nu are, din nefericire, faimă internațională, însă nu-l văd pozând în scriitor domestic ori susținând ideologii cochete ca să câștige capital de simpatie. Să nu uităm, a fost dispus să-și plătească noncoformismul cu propria carieră.

Prozele sale scurte se multiplică din ce în ce mai bine. Volumelor excepționale de povestiri *Băiatul fără sprâncene* (2012) și *Dulci meleaguri* (2016) li se adaugă acum încă șase piese de înaltă tensiune. Atâta vreme cât România își va continua deriva, iar în viețile noastre de zi cu zi ne vom prinde în aceeași horă de balamuc, nici Mircea Daneliuc nu va rămâne în pană de inspirație. O serie întreagă de aluzii te face să simți că prozele din *Cele mai tâmpite momente* (Polirom, 2018) s-au copt în anii de după tragedia de la Colectiv, că intrigile sunt contemporane cu scandalul dezinfectanților Hexi Pharma, investigațiile DNA și cu masacrarea legilor justiției de către guvernarea PSD, dar politica dă climatul ficțiunilor, fără să fie, cel puțin până la ultima năvală, subiectul privilegiat. Daneliuc imaginează drame de familie, spaime de senectute, peripeții de emigranți, schițe melancolice, fiecare în parte plină de haz și amară totodată. Le rotunjește cu câte o întorsătură de situație aporetică, de vreo două-trei ori adăugând sugestii vag fantastice, de efect.

Anatol și Despina, soții pensionari din „Așteptând un agent principal”, au în grijă ghivecele cu marijuana ale fiului Răducu, plecat cu treburi de serviciu la Pașcani. Mama îi deretică prin apartament și uită deschis geamul boxei unde, sub un sistem avansat de irigație, se dezvoltă culturile clandestine. Firește, cineva toarnă la Poliție, iar fiul intră la zdup, protejându-și părinții. Povestea abia începe. Stimulați de spiritul întreprinzător al lui Răducu, bătrânii dețin la rândul lor propria plantație, în apartamentul lui Ghimpu, congener și vecin de la etajul superior. Strategiile inventate de doamna Despina ca să facă trafic cu iarbă la piața de flori, pentru un spor de pensie, marchează tot atâtea imprudențe, concepute asemenea unor gaguri. Anatol, consoarta și Ghimpu respectă codul onoarei. Nu se

trădează unul pe celălalt decât involuntar, deoarece la vârsta lor nu țin minte ce anume trebuie să spună, și ce nu. Rămas singur cuc după ce partenerii de viață și de afaceri ajung în penitenciar, hărțuit de agentul suspicios care nu crede în neimplicarea lui, Anatol se simte vinovat în libertate. Cumpără două căzi de plastic pentru florile din casă, improvizează fitluri dintr-o pijama veche, se mută pe balcon și, băgându-și picioarele în apă, așteaptă ca osmoza să-l transforme într-un soi de spalier botanic. Povestirea se deschide cu o aprinsă dezbateră televizată pe tema resemnării din balada *Miorița*, și tocmai interpretarea chistică propusă de unul dintre invitații la talk show justifică parodiarea cu tâlc metafizic a bine-cunoscutei credințe indigene în comuniunea românului cu natura.

Așteptarea, pregătită meticulos în povestirea despre pensionarii traficanti – forfota geriatrică și certurile umorale dintre soți se estompează treptat până rămânem prinși exclusiv în lianele reflecțiilor unui Anatol blajin, solitar, împăcat cu sine –, se regăsește ca motiv principal în „Boabele unei păstăi” și în „Pe întuneric, cu ochii la ceas”. Protagonista în vârstă, bolnavă, din prima povestire are o teamă paralizantă de marea trecere. Ca să-și exorcizeze anxietatea, hotărăște să se prefacă moartă în prezența Retei, femeia angajată de fiu să o îngrijească. Farsa morbidă primește conturul real invocată. Bărbatul din cealaltă proză ajunge acasă, încearcă să remedieze centrala termică defectă, trece la mustață pe lângă o explozie, și apoi, relaxându-se în sufragerie, cu ochii pe ceas în așteptarea soției, încearcă să înțeleagă prin ce miracol a scăpat teafăr. Dar oare chiar a scăpat? Personajele sunt într-un limb, nici vii, nici moarte. Pur și simplu, nu au încotro s-o apuce. Mircea Daneliuc răsucesce logica evenimentelor pe banda lui Möbius. Deși moartea constituie o certitudine, percepția subiectivă a propriei dispariții rămâne întotdeauna neclară. Detaliile – gesturile precipitate și sporovăiala îngrijitoarei, respectiv descrierea apartamentului și mușenia rău-prevestitoare a ceasului oprit – ne distrag atenția de la felul cum posibilă lume de dincolo o dublează prin înghețare pe cea de aici.

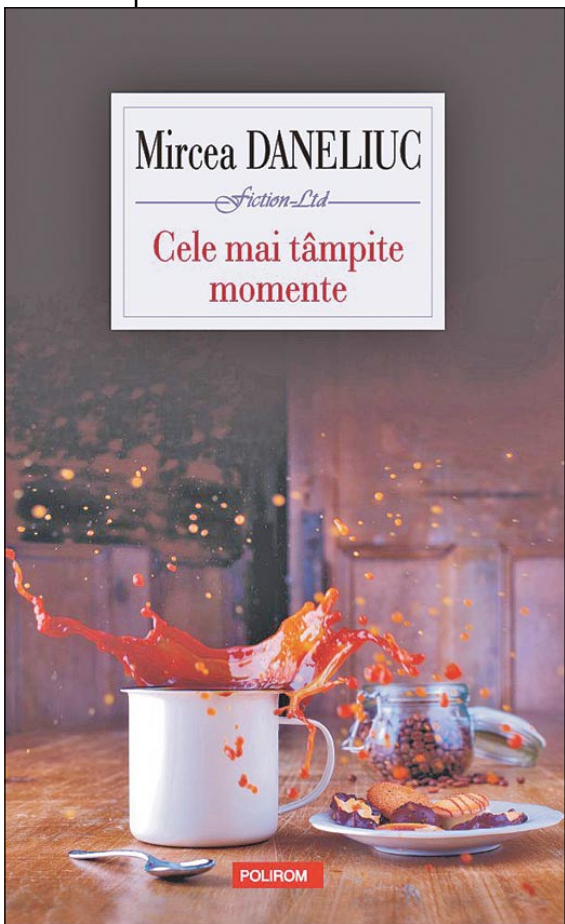
Tatăl din „Cele mai tâmpite momente”, profesor de sport convertit la taximetrie, regretă bătaia aplicată fiului său în urma poznei groase: băiatul, provocat de participanții la un joc *online* din categoria *Balenei albastre*, a dus o grenadă dezamorsată la școală. Presa gonflea situația, prin urmare, când pornește radioul mașinii și ori de câte ori ia un client, bărbatul nu aude decât boscorodeli despre teroristul de la Rebreanu. De parcă n-ar fi destul, oamenii colportează și zvonuri privitoare la corupția fostului profesor, căci, nu-i așa, așchia nu poate sări departe de trunchi. Daneliuc concentrează stresul părintelui într-o tăietură de la bărbierit, ce atrage privirile și stârnește comentariile interlocutorilor. Cum un necaz nu vine niciodată singur, taximetristul face un accident minor pe trecerea de pietoni, pentru care nici măcar nu e în totalitate vinovat.

În aceeași relație dintre amănuntul insignifiant, dacă-l tratezi separat, și situația generală stânjenitoare, relație obținută prin hiperbolă, rezidă comicul savuros al aventurii americane din „Vrabia”. Naratorul emigrează în Statele Unite, iar soții Adrian și Ella din New York se oferă să-l găzduiască până își găsește de lucru. Cu toții cunoaștem măcar un caz similar de intrajutorare românească terminată prost. Amintirile din tinerețe se consumă după o vreme, apartamentul din Manhattan, pus inițial generos la dispoziția camaradului de armată regăsit, se dovedește prea mic, iar dimineața, din baie, iese afară un iz în plus. Simțitor, imigrantul coboară la bistroul de peste drum dacă fiziologia o cere, strânge lucrurile după el în casă, ba chiar are grijă să curețe de pe geamuri găinațul unei vrăbii buimace. Pasărea perseverează, amabilitatea gazdelor se diluează în nerăbdare, iar musafirul harnic nu înțelege de ce nu-i sunt apreciate eforturile și de ce-l supără pe Adrian până și felul cum își lasă cămașa pe scaun. Vernaculara îngroșată de englezisme și atmosfera newyorkeză – femeie de serviciu asiatică, chelner afro-american, muncă necalificată la o fabrică de pungi din Brooklyn – scot în evidență inadecvarea celor trei români pe sol străin.

„Cu ferestrele bine închise”, nuvela de peste o sută de pagini care încheie volumul, ranforsează treaptă după treaptă paranoia personajului principal, deranjat de o problemă de bun-simț: un miros urât îi pătrunde în casă. În România știm prea bine că ar putea fi canalizarea, o conductă spartă pe stradă (a câta oară?), tomberoanele, conaționali năspălași, rabble poluante și câte și mai câte. Miasma se răspândește cu forță pestilențială, dar nimănui nu-i pasă. Se trântesc geamurile, și cam atât. Domnul Doru Pop, șaptezeci de ani, divorțat, are ghinionul să fie sensibil. Susținut moral de Marieta, o iubită din tinerețe, pornește un război personal împotriva mirosului infect.

Alegorie fulminantă, deghizată în proză realistă, despre teroria conspirației și toate tipurile de mizerii românești, nuvela înșurubează lipsa de igienă personală și nesimțirea cetățenilor în aspectul general al spațiilor noastre urbane, iar în peisajul imund al politicii autohtone răsucesce satiric burghiul afacerilor mafioate cu dubioasele gropi de gunoi controlate de baroni. Întrucât îi arde de mici revoluții, Doru Pop își vede propria viață îngălătată de pestilență: cei din jur îl percep drept sursa duhori, autoritățile îl acuză de instigare la protest, iar fosta nevastă, o săsoaică arivistă, spală bani folosindu-se de statutul nebulos al rampei de la Strehaia. Structurată cumulativ spre un deznodământ apoteotic – se înmulțesc nu doar reziduurile și necazurile protagonistului, ci și referințele culturale (într-o zi cu soare, Doru Pop stă pe bancă în parc ca Humbert Humbert printre nimfete, până când putoarea importunează poetica privirii) – „Cu ferestrele închise” este comedia neagră unde paranoicul, singurul cu care poți empatiza, preia rolul Cassandrei.

Personajele lui Mircea Daneliuc trec într-adevăr, ca noi toți, prin cele mai tâmpite momente, dar măcar literatura română câștigă cu acest volum șase momente faste.

chit că tematica are coloratură locală. S-a format ca artist într-un regim totalitar, iar lupta cu aparatul de cenzură l-a îndârjit, ascuțindu-i dubla expresivitate, vizuală și literară. Îi înțelegi mai bine cărțile dacă le plasezi alături de creațiile altor prozatori lucizi, neconsolați, din spațiul estic. Asemenea acelor ruși capabili să scrie onest sub oprimare, în ale căror opere clinica și lagărul încetează să fie decor distopic odată ce le privești de aproape, și pe Daneliuc îl stimulează pugilismul cu statul monolitic și arhonții încrezători în atotputernicia lor (ridicolul celor îmbătați de mirajul puterii constituie una dintre temele sale favorite). Pentru că noi n-am sărit de la un despot la altul, răfuiala cu ideologia comunistă din filme devine în literatura lui Daneliuc atac virulent asupra ciclului postapocaliptic de interminabilă tranziție. Printr-o întorsătură perversă a istoriei, prostia, lașitatea, corupția, parvenitismul, oportunismul desăvârșesc haotic forța distructivă a îndoctrinării sistematice *d'antan*.

Mircea Daneliuc nu poate fi la modă. Cineast subversiv, mazilit oficial în era ceaușistă, stă neclintit pe aceleași poziții nervoase, incomode, în noua eră a goanei după aur. Niciun alt scriitor român contemporan nu măsoară la fel de

Her Master's Voice

9

Vasile POPOVICI

Poezia Ilenei Mălăncioiu nu părăsește niciodată locul unde stă ținută odată pentru totdeauna, de la primele poeme și până la ultimele pe care i le cunoaștem, chiar pe linia subțire dintre viață și moarte, dintre trup și suflet, dintre insuportabilul vis și insuportabila realitate.

Din acest loc de nelocuit ea privește spre ambele tărâmurii deodată, al vieții și al morții, și descrie ce vede, nimic vesel, nimic promițător. O notă gravă cum rareori s-a auzit în poezia română se ridică din aceste versuri aparent simple, o neliniște de toate zilele și de toate nopțile, intolerabilă. *Locuirea cu monstrul bicefal*, cel care te privește deodată dinspre viață și dinspre moarte, acesta e existențialul din care se alimentează versurile sale amare, abia îmblânzite de muzica ritmului și rimelor sporadice, ca o minimă concesie ce ni se face nouă, cititorii ei, pentru ca povara să poată fi totuși preluată prin lectură și să pătrundă și un dram de cântec în această însoțire ce ni se propune, dintre cele mai austere și mai exigente din câte am avut în literatura noastră.

Nu doar poezia ei locuiește acolo, în limburile vieții și ale morții. Omul ce scrie e și el, trup și suflet, tot acolo. Poezia Ilenei Mălăncioiu e exact opusul a ce numim invenție literară, operă de cuvinte și de imaginație. Spre deosebire de poezii din generația anterioară, cu Nichita Stănescu în frunte, și spre deosebire de o armată întreagă de alți nenumărați poeți și scriitori, Ileana Mălăncioiu nu scrie, ci *transcrie*: propria ei condiție în ce are ea mai ireductibil. Poezia ei e cum e ea însăși. O citești și înțelegi de îndată că aici nimic nu e de ordin strict literar, că aici se vorbește cu o gravitate ultimă și că omul ce se pune în scenă scriind e unul și același cu manifestarea lui socială și cu modul său de a fi individual, într-o unitate deplină.

Și, ca în cazul altor câțiva mari poeți, poezia ei e și reflecție filozofică, sondare a existențialului, mod radical de articulare a adevărului. Pentru ca să aproximezi în alt limbaj ceea ce se spune în aceste poeme, dacă așa ceva e posibil în genere, trebuie să recurgi și la altceva decât la instrumentele criticii literare, oricât de rafinate ar fi ele: ar fi nevoie și de o înțelegere filozofică, fiindcă subiectul acestei poezii e neconținut ființa.

Puținătatea operei poetice a Ilenei Mălăncioiu e alt semn bun. Să scrie puțin e cea mai potrivită cale prin care un autor își apără opera de sine însuși. Și e cu atât mai periculos să cedezi tentației de a te relua pe tine însuși, cu cât temele operei

sunt reduse la maximum. Oarecum, cazul Ilenei Mălăncioiu. Cele zece, unsprezece volume înguste de versuri, din care autoarea a antologat și reeditat cu multă zgârcenie după 1990, alcătuiesc una din operele cele mai importante din întreaga noastră literatură, negreșit ce s-a scris la nivelul cel mai înalt în poezia română din ultima jumătate de veac.

Toate acestea la un loc fac ca volumul *Undeva deasupra. Poeme rostite la Radio (1990-2018)*, editat de Casa Radio, cu un CD încorporat, în rostirea autoarei, să fie un adevărat eveniment.

Ca și cum de la bun început ar fi urmărit să dea o coerență strictă antologiei ce a rezultat, proiect imposibil de închipuit, Ileana Mălăncioiu chiar asta a obținut, după aproape trei decenii de lecturi la radio: un volum ce urmărește la modul cel mai evident o singură și fundamentală „temă”, a vieții sub semnul morții, a morții ca prezență continuă.

Cum ne puteam aștepta, *Păsărea tăiată* deschide selecția. E de altfel între primele poeme publicate de autoare, dacă bine am reținut din volumul de interviuri *Am reușit să rămân eu însămi*, și e deja o capodoperă: „*M-au ascuns bătrânii, după obicei / Să nu uit de frica păsării tăiate, / Și ascult prin ușa încuiată / Cum se tăvălește și se zbate. // Strâmb zăvorul subrezit de vreme, / Ca să uit ce-am auzit, să scap, / De această zbatere în care / Trupul mai aleargă după cap. // Și tresar când ochii, împietrind de groază, / I se-ntorc pe dos ca să albească / Și părând că-s boabe de porumb / Alte păsări vin să-i ciugulească. // Iau c-o mână capul, cu cealaltă restul, / Și le schimb când mi se pare greu, // Până nu sunt moarte, să mai stea legată / Cel puțin așa, prin trupul meu. // Însă capul moare mai devreme, / Ca și cum n-a fost tăiată bine, // Și să nu se zbată trupul singur / Stau să treacă moartea-n el prin mine.*”

Avem în acest poem inaugural aproape toate notele din opera sa de mai târziu, de parcă maturitatea deplină venise deja foarte devreme, cum de puține ori se întâmplă în lumea literară. Nu doar că „tema” fundamentală formează însuși poemul, dar poeta găsisese deja modul de construcție ce-i este propriu, în catrene ce fac să rimeze doar două versuri din patru, cu măsură variabilă, ceea ce-i dă acestei rostiri nota sa atât de specifică, situată într-o zonă instabilă, între poezia tradițională și un fel de proză ce rămâne totuși muzicală, deși schimbă registrul metric. Acest mod de a scrie, prin recursul la versificare, dar trecând mereu peste rigorile ei – ca și cum cuvântul e purtat de un gând mai puternic decât forma, peste care el se revarsă liber – introduce un fel de aparentă stângăcie, o tulburare

stilistică menită să indice, paradoxal, eliberarea impulsului poetic celui mai pur. „Prozaică” e și introducerea din loc în loc a câte unui amănunt precum faptul că fetița își trece trupul și capul păsării tăiate dintr-o mână într-alta („și le schimb când mi se pare greu”), ca și cum greutatea de acolo ar veni, din povara păsării tăiate, nu din spectacolul intrării în moarte.

O evoluție ar fi totuși detectabilă în cuprinsul acestei antologii. Până la un punct, în poemele extrase din primele sale volume de versuri, moartea se introduce în inima vieții în ambianța unui univers rural, aproape folcloric: *Boul jupuit; Ursul*, întrupare a existenței ca povară de nesuștinut; vânzarea prin fereastră a copilului bolnav de moarte (*Vămile*); *Nunta* – „miros de crini se simte în

aerul fierbinte”; *Moartea miresei* : „În ziua nunții a căzut mireasa, / Un templu se înalță pe locul de cădere / Și-n preajma lui un cimitir întins / Care-i urmează nunta în tăcere.” Exemplele s-ar putea înmulți până spre mijlocul antologiei. Apoi „tema” se eliberează de orice referință rural-folclorică și rămâne doar ca o figurație interioară, aproape abstractă, unde vizibil rămâne doar spațiul gol dintre aici și dincolo, ca o vamă pustie, pe unde sufletul trece dintr-o parte în alta ca o boare.

Citabile, memorabile, răscolitoare sunt toate poemele, fără excepție, oriunde ai deschide antologia : „*Ca o pasăre albă sufletul lui îmi șade în palmă, / ce sămânță să-i caut și ce cântec să-i cer, / ce foc l-a oprit, doamne, în liniștea aceasta / din drumul lui către cer?*”, iar continuarea e de o frumusețe asemenea psalmilor.

Lectura te grăbește spre selecția din volumul ce a marcat pregnant ultimii ani ai regimului comunist, *Urcarea muntelui* (1985). Atunci nu era chiar atât de evident că referințele la prezentul greu de îndurat al acelor ani de inimaginabilă mizerie nu însemnau și că Ileana Mălăncioiu

abdicase de la arta ei severă și atemporală, ca un cadou conjunctural ce ni-l făcea cu marele ei talent. Volumul vorbea explicit despre condiția tuturor, dar – asta se vede azi mai bine – poeta se păstra mereu în perimetrul propriei sale „teme”, cea dintotdeauna, a existenței intermediare. Ascultați *Semne de primăvară*, în notă bacoviană, descriind lumea în care ne găseam cu toții în plin deceniu funebru, dar subiectul rămânea neschimbat, al ei și doar al ei : „*Se dezghețase în sfârșit pământul, / Morții de peste iarnă se dezghețau și ei / Și parcă erau vii și îmi zâmbeau tăcuți / Din acea lume-nchisă cu foarte multe chei. // Erau gătiți frumos cum n-au fost niciodată / Și mă uitam cum bat nerăbdători în porți / Și-mi părea rău că nimeni nu le-a deschis și lor / Să iasă prin orașul acesta plin de morți.*”

Sau acest superb lamento, pe care pe vremuri l-am citat de zeci de ori cui ne trecea pragul : „*Nu pot să mă plâng de foame, / Hrana mea din ceruri vine, / Dar mi-e teamă pentru zeul / Ce se va hrăni din mine. // Sunt prea neagră, sunt prea tristă, / Jertfa mea poate să-i pară / Și mai slabă decât este, / Și mai rea, și mai amară. // Sângele-ar putea să-l verse / Într-un câmp frumos cu maci, / Carnea ar putea rămâne / Să se-mpartă la săraci.*”

Poezia Ilenei Mălăncioiu e avanpostul cel mai îndepărtat în care un poet român s-a așezat vreodată pe sine la modul definitiv, în zona unde nu există adăpost și într-o singurătate deplină, acolo unde nimeni altcineva nu s-ar încumeta să stea. De acolo ne parvin aceste mesaje ca dintr-o altă lume, poezia Casandrei cu o mie de ochi, de o necruțătoare luciditate.

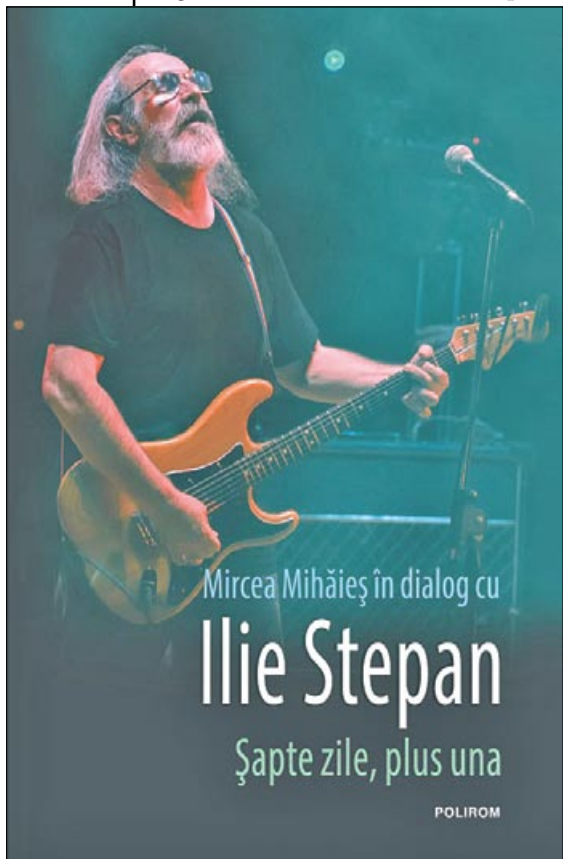
Ileana Mălăncioiu, *Undeva deasupra. Poeme rostite la Radio (1990-2018)*, Cuvânt-înainte de Eugen Negrici, Ediție ilustrată de Tudor Jebeleanu, București, Editura Casa Radio, 2018.

teritorii

Metoda de dialog

Marian ODANGIU

După *Viața, patimile și cântecele lui Leonard Cohen* (2006), Mircea Mihăieș a mai publicat, expresie a pasiunii sale pentru muzica de valoare, în *Apostrof*, *Orizont* și *România literară*, câteva articole consacrate compozitorului timișorean Ilie Stepan, fondatorul și liderul formațiilor *Pro Musica*, *Stepan Project* și *Stepan Project Blues Foundation*. Au apărut, de asemenea, chiar și câteva fragmente din *Șapte zile plus una**, toate aceste secvențe, așa zicând, *pregătitoare*, drept dovadă - ca să îl cităm pe autor - că acest volum nu s-a născut *ex nihilo*, ci „dintr-un constant și pasionat exercițiu de admirație ce se întinde pe parcursul a peste patru decenii”. În centrul lui se află „figura unificatoare a lui Ilie Stepan”,

un muzician pentru care „reflecția asupra realității constituie o pasiune și o îndatorire morală”. Editarea discuțiilor „purtate în vara timpurie a lui 2018 – o zi în luna mai și șase în iunie”, plus una – zice autorul, ce trece dincolo de simbolistica cifrei șapte, deci, a opta, consacrată meditației, a fost precedată, așadar, de un veritabil exercițiu de marketing cultural, ce a conturat un orizont de așteptare, care, sigur, va conferi statutul de *best seller* acestei cărți.

O carte cât se poate de *occidentală* prin condițiile tipografice de care beneficiază, dar și prin structură: textul este însoțit de un spectaculos material iconografic, alcătuit din fotografii, inclusiv, din arhiva privată a artistului, ce fixează diferitele momente ale evoluției lui, afișe pentru concerte și reproduceri după copertele discurilor și dvd-urilor publicate, acestea din urmă însoțite de toate datele „de casetă”, cu un număr imens de persoane implicate în producerea lor, așezate sub un generic inspirat din proza lui Constantin Țoiu, *Echipa cu care trecem prin lume*, precum și, după modelul dvd-urilor actuale, de un *Bonus tracks* ce include articolele

lui Mircea Mihăieș menționate la început. Toate acestea amplifică substanțial complexitatea cărții, îi alimentează completitudinea.

Abordarea criticului se derulează pe două planuri. Unul cronologic, care începe cu începutul începuturilor, copilăria muzicianului, petrecută în inima orașului de pe Bega, cu pagini de o incontestabilă literaturitate, ce dezvăluie o Timișoară seducătoare prin atmosfera boemă, ușor decadentă și ușor prăfuită, marcată de melancolii și vibrații emoționante prin naturalitatea, forța și expresivitatea evocării, prin conținutul de viață și biografie, de „realitate a faptelor”. Al doilea plan este acela al abordărilor tematice, unde cronologia este pusă între paranteze, iar conversația urmează logica internă a ideilor, temelor și evenimentelor în dezbatere. Vorbim, așadar, în *Șapte zile plus una*, despre racordul a două spirite de anvergură, apropiate prin teritoriile comune pe care le frecventează de o viață: muzica și literatura.

Pornind de la celebritatea, de la nivelul de notorietate la care au acces deopotrivă cei doi protagoniști, dialogul lor se așază între niște limite definite de împărțirea aceluiași timp al Istoriei, dar și de obsesia pentru perfecțiune, pentru lucrurile făcute cu profesionalism, pentru valori. Îi unește, totodată, disconfortul trăit în fața laudelor excesive, a lingușelilor de tot felul, a elogiilor deșănțate, a abundenței destrăbălate de adjective. O conversație liberă, degajată de orice umori și ferită de prejudecăți, derulată cu o seducătoare *umilitate* (nu umilință!) și o copleșitoare *atașanță* (adică trăire dinlăuntru a fenomenelor), mai mult decât atașare. O convorbire amicală, alcătuită din replici de o maximă deschidere și sinceritate, care trimit, prin acuratețe, la faimoasa *The Autobiography* scrisă de Eric Clapton în dialog cu Christopher Simon Sykes. Până într-acolo, încât nimic din ceea ce este omenesc nu e ocolit, mărturia coborând, adesea, până la limita din urmă, a *spovedaniei*, a tratării fără ocolișuri a unor probleme chiar și strict personale, precum consumul de alcool, de droguri, iubirile pasagere, erorile de judecată, de acțiune ș.a.m.d.

Mircea Mihăieș în dialog cu Ilie Stepan. Șapte zile plus una este, prin analogie cu *metodele* de gitară, pian sau vioară, o *Metodă de dialog*: o veritabilă lecție despre felul în care două persoane pot și trebuie să dialogheze. Cu eleganță, cu flexibilitate, cu forța argumentelor, cu civilitate și respect nedisimulat. O conversație liberă, care, dincolo de strategiile jurnalistice ale autorului (nu puține și manevrate de Mircea Mihăieș cu o dexteritate ce reușește să treacă de pragul posibilelor blocaje și inhibiții ale interlocutorului), stilul impecabil, captează esențial „atmosfera, aspirațiile, tonul și sensibilitatea unei epoci”, cantonându-se „în ceea ce rămâne sau are șanse să rămână”. De multe ori, păreriile celor doi coincid, după cum, de și mai multe ori, sunt diferite, adesea opuse, îmbracă accente contradictorii, polemice. Rezultatul este mai puțin

o *monografie a vieții și operei* lui Ilie Stepan, cât o dezbatere densă despre traiectoriile unei perioade din Istorie ce ajunge în contemporaneitatea din imediata noastră vecinătate; un film viu, dinamic, întemeiat pe echilibru, corectitudine și bun simț, al unei etape esențiale din evoluția fenomenului cu incredibile rezonanțe sociale și chiar politice din muzica autohtonă.

Un fenomen ce a marcat ultimele trei decenii ale sfârșitului de veac douăzeci: *folk-ul* și *rock-ul românesc*, din momentul genezei lor (în care creația componistică și activitatea interpretativă a lui Ilie Stepan se încadrează), până în actualitate. La care se adaugă, inevitabil, o consistentă străbateră în/din direcții dintre cele mai diverse, a muzicii tuturor timpurilor, a conexiunilor de *Zeitgeist* dintre aceasta și literatură, dintre muzică, literatură, societate și politică, și, firește, a *muzicii fusion*, perimetru în care compozitorul timișorean deține o prioritate valorică, pe plan național, cel puțin.

Un parcurs interesant și instructiv, de-a lungul căruia cei doi discută, cu deplină competență, despre instrumentele muzicale, despre arta compoziției și despre interpretare, despre suporturile din ce în ce mai sofisticate de înregistrare/redare a sunetului, despre condiția creatorului și despre descurajatoarele meandre ale destinului creatorilor de valoare, într-o lume a consumismului și a *ideilor de-a gata*, deopotrivă opacă și nepăsătoare, tot mai copleșită de lipsa de cultură și de refuzul agresiv al valorilor autentice. Fie că e vorba despre muzica clasică, despre Beethoven, Bach, Mozart sau Enescu, ori despre opțiunile subiective ale protagoniștilor pentru Beatles, Jimi Hendrix, Pink Floyd, Jethro Tull, Queen, Mahavishnu Orchestra, Bob Dylan, Eric Clapton ori poetul-cântăreț nepereche, Leonard Cohen, evaluările beneficiază întotdeauna de un tratament corect, fără entuziasme goale de conținut și fără *parti-pris*-uri exclusiviste. Deși ferme, pozițiile și judecățile sunt ferite de excese, au destulă toleranță și blândețe.

Mircea Mihăieș în dialog cu Ilie Stepan. Șapte zile plus una este, apoi, o crestomație de întâmplări și evenimente, rețrăite cu fermețate exuberanță,

cu umor adesea, dar și cu o *candoare autoironică* deloc neglijabilă. Este, într-un fel, o pledoarie pentru solidaritate în fața Răului, un demers cu accente necruțătoare la adresa obtuzității nătânge a ideologiei totalitare, a cenzurii, a tarelor comunismului și post-comunismului, a politicianismului găunos al zilelor noastre, a unei umanități care nu reușește să învețe mai nimic din lecțiile trecutului, fascinată, în continuare, de Răul care „zâmbeste” și de satanismul lui de substanță, la adresa fandoselii artistice, a prostului gust, a analfabetismului funcțional. O punere în balanță nediscriminatorie a adevărului și a frumosului, o declarație de dragoste necondiționată pentru acel gen de muzică ce exprimă cea mai înaltă formă de *energie pozitivă*, cea aducătoare de noblețe și împlinire sufletească. Un seducător excurs despre Timișoara și valorile ei perene.

Și, mai ales, este o superbă *carte cu și despre prietenie și prietenii*, expresie a unei vocații pe care, deopotrivă Mircea Mihăieș și Ilie Stepan o au, aceea de a ști cum să nu fie niciodată singuri, de a se înconjura de personaje dispuse să le împărtășească nu neapărat ideile, ci *crezul*, nu, neapărat, convingerile, ci *felul de a se așeza* în existență. *Mircea Mihăieș în dialog cu Ilie Stepan. Șapte zile plus una* este, în sfârșit, o lucrare cu vocație testimonială: cartea trimite spre noile generații „învățămintele” și îndemnuri esențiale despre demnitate și altitudine morală, despre verticalitatea spiritului și refuzul ce trebuie îndreptat întotdeauna către compromisuri („Cum se poate face artă fără compromis? Simplu: făcând arta în care crezi”), despre calea adevărată a vieții: „Drumul cel mai sănătos este cel în care faci ceea ce știi, atât cât știi să faci. Acesta ar fi idealul. Urmează-ți drumul!”.

La capătul lecturii, *Mircea Mihăieș în dialog cu Ilie Stepan. Șapte zile plus una* transmite o stare de care, mai ales acum, avem atât de mare nevoie: bine că nu au coborât încă barierele și mai putem ajunge unii la alții fără pașaport. Ceea ce o așază indubitabil printre lucrurile care rămân!...

* *Mircea Mihăieș în dialog cu Ilie Stepan. Șapte zile plus una*, Editura Polirom, 2018

Căutător de ceremonii

Veronica BALAI

ora tânără
se arcuiește peste plecarea
mult așteptată
voi trece oceanul
și mările
pentru tine
ceremonia de iunie
va fi gratuită
la pachet cu biletul
întoarcerii înșelătoare
sclipirile secunde
rozalii, tentacule aruncate

peste ocean
îl pot zări pe Dumnezeu
au libertatea să facă
drumul invers
ceasornicului de ieri...
sunt marinarul
nespedit, rebel,
strâng între dinți
plecarea
harpon fumegând
cu gust de bețișor exotic,
uleios, miruit
împotriva mahnirii...
mă întind peste lumină
lăsând trecerea, în brațe
să-mi apună.

Cămătarul și călugărul

11

Alexandru ORAVIȚAN

Preocupat până deunăzi de proza scurtă, Bogdan Răileanu realizează importanta trecere la roman prin *Dinții ascuțiți ai binelui*¹. E greu de crezut că e vorba despre un debut în roman pentru că ni se dezvăluie o lume de lângă noi cu o autenticitate ieșită din comun, rezultată dintr-o magistrală șlefuire a personajelor și, mai ales, de un control deplin al limbajului pe tot parcursul cărții.

Trama cărții nu este ușor rezumabilă. Proaspătul romancier își situează personajele la intersecția a două lumi care nu intră lesne în dialog. Maldini, un cămătar din Ferentari, uns cu toate alifiile și implicat în lumea interlopă bucureșteană, se îmbolnăvește de cancer. Destinul îl va purta din celula arestului Poliției Capitalei în sânul unei mănăstiri în care au loc profunde reinterpretări dogmatice, vecine cu erezia. Redat în această manieră, subiectul își pierde infinit din savoare, însă originalitatea lui Răileanu frapează din start orice potențial cititor. Aducerea laolaltă a lumii monahale și a celei interlope este o practică recurentă în știrile din România, cu precădere în cazul „baronilor” care visează la spălarea păcatelor prin donații regulate către biserică și afișarea ostentativă a spiritualității lor de carton. În cazul lui Maldini, descoperirea unui puternic filon spiritual vine ca urmare a căderii în boală, a momentului în care își conștientizează moartea iminentă.

Redactat prin metoda bulgărelui de zăpadă și a alternanței registrelor, *Dinții ascuțiți ai binelui* se dezvoltă organic, în urma fiecărui capitol parcurs. Apar personaje și situații noi, firul narativ nu obosește niciodată, iar tensiunea este gradată cu o măiestrie nesperată la un romancier debutant. Tumultul interior care îl cuprinde treptat pe Maldini alternează cu ridicarea la rang de stareț a părintelui Vladimir în ficționala Mănăstire a Scărarului. Pe măsură ce Maldini devine tot mai conștient de perisabilitatea propriei ființe, starețul Vladimir caută un drum propriu pentru mănăstirea pe care o păstorește. Metodele monahului, influențate de gnosticism, amintesc de bogomilism. Decizii precum renunțarea la haina preoțească în traiul monahal și adoptarea unor practici laice (de pildă, acceptarea în sânul mănăstirii a unor suflute presupus pierdute pentru a fi readuse pe calea credinței) sunt calea către un eșec răsunător. Nu numai că aceste suflute, inclusiv cel al lui Maldini, nu pot fi readuse pe calea cea dreaptă, ci ele reușesc să exacerbeze contaminarea existențială a celorlalți călugări. Însă această contaminare strălucește în roman și oferă cititorului o sumă de pagini memorabile.

Factorul determinant care reușește să pună cititorul pe gânduri este plauzibilitatea celor redade. Este rezultatul

sintetizării deopotrivă a unui profil social al monahului în cazul laicilor și a unui limbaj strunit și transpus în pagină cu o autenticitate desăvârșită. Crezul părintelui Vladimir în experimentul său monahal cu valențe sociale presupune o detașare de cutumă și o luptă împotriva păcatului cu propriile arme: „E o mănăstire care se pune cu adevărat în slujba păcătoșului (...). E un loc din care pornește voia lui Dumnezeu spre oamenii care au trebuință de voia lui Dumnezeu. Aici trăiesc bețivi, prostituate, criminali, alcoolici, preoți, călugări, hoți, bolnavi, nefericiți din multe colțuri ale țării și noi, preoții și călugării. Nu e diferență între noi și oamenii obișnuiți. Suntem egali în fața lui Dumnezeu.”

Insă *Dinții ascuțiți ai binelui* nu este nici docu-ficțiune, nici reportaj social. Mai mult decât atât, nu este nici *trauma fiction*, dată fiind prezența cancerului care îl afectează pe protagonist. Romanul este, mai degrabă, o profundă ruminație filosofică cu privire la sensul existenței, la moarte și la descoperirea unei spiritualități proprii fiecărei ființe umane. Meritul lui Bogdan Răileanu rezidă în faptul că lectura nu este niciodată îngreunată de divagațiile personajelor. Când apelează la sondarea unui profil psihologic, autorul optează pentru o redare în cheie directă, însă niciodată simplistă. Răileanu evită izbutit și căderea în tezism, aspect greu de atins, dată fiind natura subiectului.

Naratorul pornește dintr-o poziție demiurgică, pleacă în conturarea lumii sale din înalt, însă ajunge rapid la nivelul personajelor și, în cele din urmă, reușește să le întrupeze, să le dea o vocabulă izvorâtă din ferma ancorare în lumea construită cu migală. Merită menționată cu prisosință modalitatea în care tema morții este inclusă în carte, prin generarea unei simbolistici și a unor imagini percutante, care se lipsesc de conștiința cititorului. Copilăria lă-

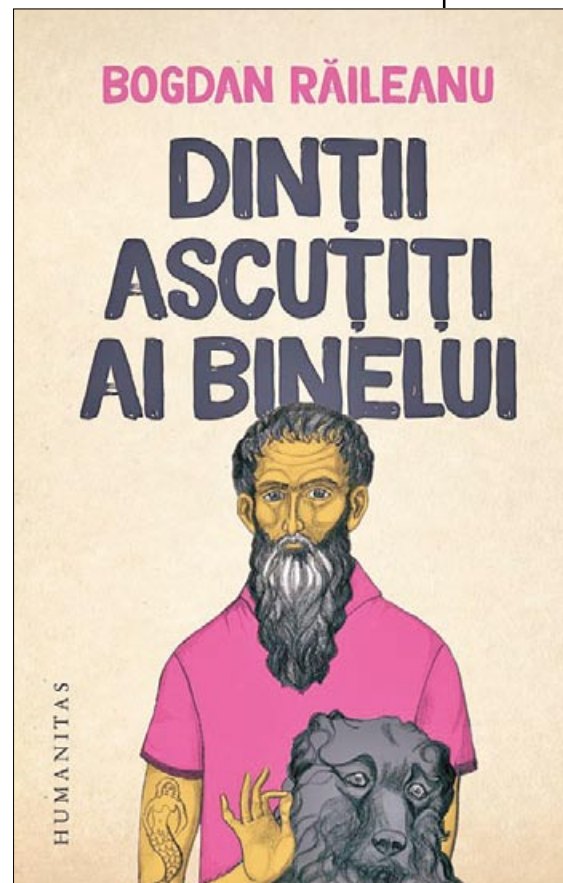
gă un cimitir administrat de mama sa îl face pe Maldini să fie conștient de timpuriu de dimensiunea thanatică a existenței: „Să nu-ți fie frică de întuneric, tăticule. Trebuie să ne obișnuim cu întunericul ăsta, că nu se știe când ajungem acoloșa peste drum și tre’ să ne dea mă-ta loc de cazare. Și acolo electricianu’-șef care aprinde lumina le știe pe toate. Nu e ca ăsta de ne aprinde nouă lumina pe stradă. Știe ce ai furat, ce ai mințit, știe și câte poale-n brâu ai mâncat la prânz, știe câte fire de păr ai în cap. Știe și tace.”

Bogdan Răileanu nu ezită să apeleze și la simboluri cu implicații adânci în țesătura textuală. Cel mai demn de semnalat este un câine cu valențe de animal sacru. Venit din lumea stânei, dulăul devine părtaș la toate momentele-cheie ale experimentelor monahale conduse de părintele Vladimir, așa cum câinele Lupu o însoțise pe Vitoria Lipan în drumul său inițiat din *Baltagul* lui Sadoveanu. Este poate singura reprezentare a unei spiritualități autentice pe tot parcursul romanului. Câinele Sfânt, cum va fi el denumit în carte, ajunge să fie liantul dintre două lumi – lumea de jos, în care trăiesc personajele lui Bogdan Răileanu, și cea de sus, către care acestea aspiră. Acest element nu face decât să accentueze contrastul dintre lumi prezent pe tot parcursul cărții, mai cu seamă în dinamica dintre cămătarul Maldini și starețul Vladimir.

Insă mântuirea îndelung căutată se va lăsa așteptată. În buna tradiție a eradicării oricăror practici cu nuanțe eretice, și experimentul părintelui Vladimir și al său Câine Sfânt vor suferi soarta altor mișcări cu nuanțe reformiste în sânul bisericii: „Vă dați seama ce s-ar întâmpla dacă acest câine ar ajunge să se prăsească și toate satele din jur să aibă câte un exemplar? Adică fiecare român să aibă propriul câine sfânt? Ar fi ceva.

Dacă e un milimetru de adevăr în toată chestiunea asta cu Mănăstirea Scărarului, atunci trebuie intervenit. Se poate transforma în ceva greu de controlat.”

Dinții ascuțiți ai binelui, așa cum sugerează și titlul, oferă, dincolo de orice, un mesaj de mare impact asupra facerii de bine. În contrapartidă se va ivi mereu o dimensiune mai puțin dorită ori intenționată. Binele, în vari-

anta prezentată în romanul lui Bogdan Răileanu, pare însoțit mereu de deznădejde, dezamăgire și frustrare. Autenticitatea actului realizat de preoții de la Mănăstirea Scărarului poate fi pusă în orice secundă sub semnul întrebării. Ca atare, binele autentic este o dimensiune care vine de departe, din sânul altei lumi. Cu o asemenea dispunere ideatică, cartea lui Bogdan Răileanu devine o lectură de neratat și unul dintre cele mai solide debuturi în roman din 2018.

Boala și timpul

*Câinele iubirii*², debutul în roman al lui Sebastian Sifft, este o carte-sinteză, în care presiunile istoriei, boala și conflictele nerezolvate se întrepătrund într-un tăvălug aplicat fără milă personajelor. Volumul încapsulează viața unei familii dintr-un orașel de provincie din România comunistă, cu tot bagajul istoric și social aferent, redactat din perspectiva unui copil surprins în deplină pierdere a inocenței. Sunt realizate racorduri în istoria familiei, iar rezultatul este o cronică de familie pe parcursul unei jumătăți de secol extrem de turbulente din istoria României. Însă Sebastian Sifft nu se mulțumește numai cu atât. Romanul său este și un izbutit exercițiu de sondare psihologică a relațiilor de familie, a felului în care dinamica dintre membrii unei familii este afectată de adâncirea tatălui în boală. Cititorul poate descoperi la tot pasul elemente freudiene și lacaniene în expresia și în gesturile personajelor, construite organic, fiecare cu propria sa miză.

Însă originalitatea lui Sebastian Sifft constă în felul în care își organizează textul. Autorul își construiește propria sa stilistică, mizând în mare pe posibilitățile oferite de monologul interior. Apelează la tehnici narative no-

vatoare și se joacă cu dispunerea grafică a textului. Apar tăieturi, răstălmăciri și decupaje din alte texte. Totul este filtrat printr-o directețe frapantă, însă deseori eliptică – o invitație pentru cititor de a completa frazele cu propria sensibilitate, cu propriile observații. Aici experiența de poet a lui Sifft își spune cuvântul cu asupra de măsură: „Când voi ajunge din nou, după zece ani, în gara prăfuită de pe malul Borcei, voi coborî din tren și voi porni pe jos, încet, prin lanul de porumb, voi mușca dintr-unul, invizibil, și mă voi opri să-mi trag răsuflarea, sufletul. Un câine se va apropia pe la spate și va încerca să mă adulmece, ne vom speria unul de altul și vom fugi în direcții opuse, el va schelălăi, eu voi râde și voi intra pe aleea ce departe cele două blocuri și-atunci soarele se va afla exact deasupra turnului de apă dintre ele și va străluci din ce în ce mai puternic.”

Câinele iubirii este, așadar, mostra unui stil propriu, un exercițiu de (post)modernism trecut prin sita unui naturalism necruțător, ancorat în căutarea resorturilor unei existențe în care sinele se simte permanent captiv.

istm

Inventar și (in)certitudini

Grațiela BENGHA

La 21 de ani, prozatoarea și eseista Zadie Smith își dorea să scrie precum Kafka. Nu s-a întâmplat așa cum voia autoarea britanică fiindcă, după cum explică mai târziu într-un articol din „The Guardian”, scrie doar ce poate, nu ce vrea. Nici criticii nu l-au uitat pe auto-

rul *Metamorfozei*: îi dedică studii întregi sau șlefuiesc rame comparative – cum face James Wood când, într-un interviu, observă punctele de convergență dintre proza lui Ishiguro și *Castelul* lui Kafka sau când, pornind de la conceptul de adevăr, așază *Metamorfoza* alături de *Foamea* lui Hamsun (în *How Fiction Works*). La mai mult de un secol de când pune pe hârtie *Procesul*, scriitorul născut în Praga continuă să atragă atenția, să inspire, să stimuleze alăturări și contraste. Să provoace.

Aflată la a treia carte din 2014 încoace, Gabriela Glăvan trece de la zvâcnirea îndrăznească, reliefată în *Viraj în ireal. Modernități particulare în literatura română interbelică*, și de la zelul inconfortabil, vădit în *Cărțile insomniei*, la arhitectura sistematizantă, lipsită de tășuri. *Revizitări moderne. Povestirile lui Kafka* (Editura Universității de Vest) arată că despre *Metamorfoza*, *Verdictul* și *Colonia penitenciară* (pe care scriitorul intenționa să le publice împreună sub titlul *Pedepse*) încă se mai pot scrie multe, deși s-a cam spus totul. Kafka poate fi „recitit, mai mult, poate fi revizitat. Îi poți citi jurnalul, corespondența, scrierile fragmentare, te poți așeza, pentru un scurt răstimp, pe canapeaua din fața cabinetului său de curiozități. Poți relua, de mai multe ori, într-un interval restrâns, întreaga operă, pentru o supradoză ce nu aduce intoxicație, ci revelație. O hartă limpede se întinde în fața ochilor, cu bornele ei

fixe, cu perimetre fluide și granițe incerte, ridicând deasupra teritoriilor în ceață aerul greu al misterului.”, notează în *Cuvânt-înainte*.

Se degajă din *Revizitări moderne* mai ales corectitudinea scormonitoare. Abordarea minuțioasă a bibliografiei critice (alarmantă cantitativ și pe alocuri intimidantă ca prestigiu) ar fi putut conduce la o obiectivitate excesiv de insistentă, capabilă să stingă orice scânteie personală. E adevărat că, în cazul *Revizitărilor...*, amprenta proprie nu e imprimată pe suprafața stilistică și nici proiectată în ipoteze neobișnuite, dar se ascunde în decizia cu care sunt ocolite abstracțiunile afectate – pentru a urmări în spațiul epic o problemă, un detaliu sau un sens mai puțin străluminat. Acoperind întregul teritoriu al scrierilor kafkiene, gândul critic își păstrează dispoziția percutantă (esențială pentru configurarea relației parte-întreg). Exemplele posibile reflectă grade diferite de impact la nivelul configurării și receptării operei kafkiene. De pildă, înainte de a fi explorată în *Metamorfoza*, scinderea eu/corp a fost enunțată în *Preșă de nuntă la țară*. Sau, pe alt plan, literalizarea metaforei face ca analiza paginilor construite în jurul ei să înglobeze parcurgerea unei cronologii a creației, necesară pentru determinarea modului în care „*Metamorfoza* funcționează în interiorul întregului operei lui Kafka, atât ca receptor și reflector al unor teme recurente, cât și ca spațiu al transformării acestor constante”.

În principal, trei sunt traseele *Revizitărilor moderne*: însemnarea sistemică

a cotelor critice (cu așezări în oglindă, complementarități și ramificații), răzuirea straturilor exterioare și examinarea rețelei micromoleculare din povestiri. Investigarea nu se lasă purtată de un curent sau altul, care să o țină prea mult la suprafață sau să o afunde, incontrollabil, în vârtejuri sufocante, ci premerge (separând direcțiile valabile de parțialitatea viziunii) procesul de cartografiere al unui relief plurivalent, pus în lumină prin deschideri în afara granițelor literaturii propriu-zise. Cu alte cuvinte, sugestiile interdisciplinare se forjează în demonstrații ispititoare, așa cum se întâmplă în *Evreitate și înstrăinare*, segment relevant pentru *Metamorfoza*. Dimensiunea etnică, limba (cu fractura produsă de îndepărtarea de idiș și adoptarea germanei ca limbă folosită în familie), condiția minoratului extrem, semnele exilului interior, reprezentările corpului masculin și codificările lui se proiectează în năzuințe autodestructive, dar și în eliberarea de frică, prin scris.

Cât despre limbajul *Metamorfozei*, acesta evidențiază „atât o limbă originară pierdută, cât și degradarea limbii până la deintegrarea într-un «glas de animal», «un piuit dureros», «venind parcă de undeva, din adânc». Din această perspectivă, Gregor este o ființă nedeterminată, hibridă, având un statut existențial incert, e un *mischling*. Categoriile diferenței cuprind, dincolo de această dimensiune, dificultăți sociale și economice, sugerate de problemele legate de slujbă și relația cu superiorii, izolarea cauzată de suspiciunea bolii și de simptomele ei vizibile, restricții în ceea ce privește alimentația, dubii în ceea ce privește masculinitatea, asocieri cu mizeria și degradarea. Toate aceste reprezentări se reflectă în limbaj, perceput, în termeni etnoculturali, ca un

dialect marginal, o limbă deformată, un jargon ce se aseamănă cu «limba șoarecilor»”.

Obișnuită să parcurgă cu creionul în mână nu numai opera kafkiană, ci și cărțile care îi aduc un beneficiu metodologic, autoarea *Revizitărilor...* iese în arenă cu armele la vedere, cu o strategie lucid adoptată și o circumspecție analitică obligatorie pentru identificarea speculațiilor și exceselor hermeneutice. Poate străbate cu dezinvolură perimetrul memoriei culturale, așa cum recurge, printr-o opțiune firească în angrenajul sintezei, la elemente de istorie literară ori la căutarea echilibrului dintre raționalitate și imaginație (pe linia lui Paul Cornea). *Grosso modo*, cercetarea vârfurilor de sardină ale povestirilor lui Kafka se sprijină pe critica anglo-americană (cu opiniile pătrunzătoare ale lui Stanley Corngold, Walter Herbert Sokel, Kate Flores și J.P. Stern), dar nici lecturile din spațiul german nu sunt lăsate la o parte (Theodor W. Adorno, Martin Beckmann, Jürgen Demmer, Günther Anders) – cu o receptivitate pronunțată față de studiile legitimate psihologic (ca în cazul lui Hellmuth Kaiser).

Bine articulată ideatic, cu eficiența discretă a unui tehnocrat, cartea Gabrielei Glăvan nu are ambiția de a contura, cu orice preț, fâgașuri insolite în zona receptării povestirilor lui Kafka. Calitățile ei sunt altele: explorarea prozei scurte kafkiene dintr-o perspectivă integrativă și asimilarea substanțială a bibliografiei critice. *Revizitări moderne* realizează cel mai amplu inventar de lectură al povestirilor lui Kafka – întemeiat pe migală arheologică și pe străpungerea fluxurilor de estetizare. Pe etica respectării celui alt.

etare, în ciuda repetatelor strădanii ale drumarilor. Groapa îi distruge zidul care îi împrejmuiește castelul, se mărește iremediabil și pune în primejdie case, blocuri, parcuri.

Roman alegoric (sau distopic, într-o bună măsură), *Dama de cupă* trimite la o temporalitate istorică fără echivoc. Groapa care se tot lărgeste, înghițind pe rând case, mașini, oameni, spitale, benzinării și magazine, e scobită de cupa ascuțită a trocului care nu are noțiunea moralității. Nistor Polobok devine prorocul unui sfârșit evitabil, dar avertizările nu-i sunt luate în seamă, iar „dama de cupă” (care ar putea salva orașul de la dezastru) e greu de găsit. Amestec de verosimil și neverosimil, narațiunea e animată de primari, funcționari, pensionari, ghicitoare, politicieni, taximetriști, jurnaliști, procurori, doctori, polițiști, proprietari, locatari în blocuri hrușcioviste, un scriitor minimalist, un profesor de filosofie și un oligarh („sfarar cu moacă de cimpanzeu”) pomenit în surdină.

Dionisiace ori blazate, personaje care par să nu aibă nimic în comun sunt aduse laolaltă de abisul din centrul orașului. Altfel spus, le reunesc propriile vicii. Sau doar slăbiciuni, catastrofe și ele, în ciuda aparenței lor benigne. O radiografie a societății haotice se face în *Dama de cupă* – societate pusă în situația de a gestiona o criză atipică, dar care, incapabilă de luciditate și sedusă de profitul pe termen scurt, manipulează cu nonșalanță. Ori, ignorantă, se lasă manipulată.

Spăr ale arhetipurilor referențiale (lumea inversată, vizionarismul), romanul e construit pe relația dintre mobilitatea centripetă (punitivă) și contracția centrifugală (himerică). *Dama...* își multiplică temele, își lasă muchiile nefinisate, îndemnându-l pe cititor să sară pe o nouă suprafață poliedrică la fel de rușoasă, pe care întâlnește alte marionete – desenate sumar și mânuite excedentar (după gustul meu) –, fiecare refractând, parțial și evanescent, propriul ei adevăr. Cu un limbaj alert, într-un registru stilistic calibrat colocvial, după măsura rolului tematic al personajelor, romanul evidențiază pojghița aceea subțire care separă răsul de plâns. Dar și modul în care, puși în fața faliei de (i)real, ieșim sau nu din inerție. (G.B.)

Falia

Iulian Ciocan se luptă cu clișeele de parcă nu numai povestea, ci și viața însăși se află mereu pe punctul să devină convențională. Răsul printre lacrimi îl captivează pe prozatorul și publicistul născut la Chișinău: nu atât filiații către Gogol sau Cehov trebuie căutate în narațiunile lui, cât propriile trasee interogative, create într-un zâmbet întristat. Invitat la festivaluri, semnat în reviste din Europa și Statele Unite, tradus în franceză, cehă și slovacă, Iulian Ciocan a vorbit pretutindeni despre societatea actuală, cu limfatismul destrămărilor și cu deficitul ei de solidaritate. *Înainte să moară Brejnev* (2007), *Tărâmul lui Șașa Kozak* (2011), *Iar dimineața vor veni rușii* (2015) și *Dama de cupă* (Polirom, 2018) sunt cărțile sale de până acum.

Prozatorul nu are nostalgiei estetizante după o Moldovă eroică sau ruralist-populistă. Într-o literatură prioritar anticitadină, el urmărește ritmurile orașului – cu negoțul amoral, resemnarea mercantilă, încercările, ispitele, amăgirile, senzațiile și emoțiile lui. Chișinăul e emblema citadină a unei societăți haotice, aflate într-o prelungită tranziție. Relevant pentru criza socială basarabeană, orașul pare la fel de sugestiv pentru ambianța românească, în întregul ei, căci dezordonarea spațială aparține, de fapt, oricărei zone descompuse moral. În *Dama de cupă* protagonist este un șef corupt până în măduva oaselor: „un bărbat truș, pleșuv, cu barba sârmoasă și cărunță”, șeful Direcției Arhitectură-Urbanism-Fond Funciar a Primăriei Chișinău, un sexagenar cu șofer, BMW și casă cât un castel „cu elemente arhitectonice amestecate”, în Telecentru, cartierul mahărilor din capitala Moldovei. E cunoscut ca Nistor Polobok (comicul de nume străbate neîndoios stratul exterior al desfășurării epice), ocupat să dea autorizații de construcție pe mii de euro și să se bucure sărbătorind „cu lăutari și cocote”. Într-una dintre seri, la întoarcerea acasă nimerește cu piciorul într-o fisură din asfalt, face o entorsă, dar nu durerea de gleznă îi dă viața peste cap, ci crăpătura care crește fără în-

Gala Premiilor UVT - de la Pământ la Lună

Mădălin BUNOIU

Trăim o perioadă în care definim/ redefinim, interpretăm/ reinterpretem, reformăm/ re-reformăm educația. Facem adesea apel la legătura dintre conținuturile procesului de educație și piața muncii, dar abordarea ce ar trebui să fie un proces intelectual și operativ-pragmatic e foarte îngustă. Dinamica societății și dezvoltarea tehnologică, faptul că individul nu mai este de mult unidirecțional orientat profesional sunt cvasi-ignorate. În schimb, abundă referințele la oameni de succes și la experiențele lor. *Învățăm de la cei mai buni*, acesta ar fi motto-ul sub care am defini acest proces. Mark Zuckerberg este un astfel de exemplu. Fondatorul imperiului Facebook apare adesea în fața tinerilor pentru a-și împărtăși experiența profesională și pentru a le oferi un model de viață.

Recent¹, el a făcut trimitere la o întâmplare din anul 1962 a președintelui american John F. Kennedy, aflat la prima sa vizită la centrul spațial NASA. În plimbarea sa prin laboratoarele centrului, JFK a întâlnit un om de serviciu care-și făcea meseria: purta cu sine o mătură și o găleată cu apă. JFK l-a întrebat ce face. Răspunsul acestuia are semnificația, inteligența și forța unui demers filosofic de mare profunzime: „Mr. President, I'm helping put a man on the moon” / „Domnule Președinte, ajut la trimiterea unui om pe lună”.

Răspunsul de mai sus a rămas celebru și reprezintă punctul de pornire în încercarea de a sintetiza ce înseamnă pentru o comunitate prețuirea fiecărui membru al său. Un sistem poate visa la atingerea funcționalității optime, nu perfecte, căci legile fizicii ne împiedică a atinge perfecțiunea, atunci când cei care-l coordonează acordă importanța necesară fiecărei roțițe a angrenajului. Președintele României, oricine ar fi acesta, nu va avea ocazia unei astfel de întâlniri, pentru că momentan fondurile alocate cercetării de-abia ne permit să ne deplasăm dintr-un oraș în altul. Chiar dacă Agenția Spațială Română este extrem de performantă, rezultatele sale fiind recunoscute la nivel european și mondial, bugetul alocat este unul insuficient pentru a visa la călătoriile spațiale. Inclusiv plata cotizațiilor către organisme internaționale a fost amânată, punându-i pe cercetătorii noștri în situații stânjenitoare.

Universitatea de Vest din Timișoara nu este NASA, dar *Gala Premiilor UVT*, desfășurată la Teatrul Național din Timișoara în data de 24 noiembrie, ne-a arătat că suntem o comunitate care a înțeles sensul experienței președintelui JFK. Atunci când juriul, având la dispoziție peste 1000 de angajați, toți posibili candidați, cadre didactice și personal administrativ, decide să acorde premiul „Ioan Curea” pentru activitatea desfășurată în UVT unui librar, doamna Gabriela Corb, unui om simplu, dar care prin devotament, corectitudine și profesionalism în meseria sa asigură funcționalitatea unuia din zecile de servicii necesare funcționării unei universități, ei bine, sentimentul meu este că această comunitate a înțeles pe deplin ce înseamnă forța unei echipe.

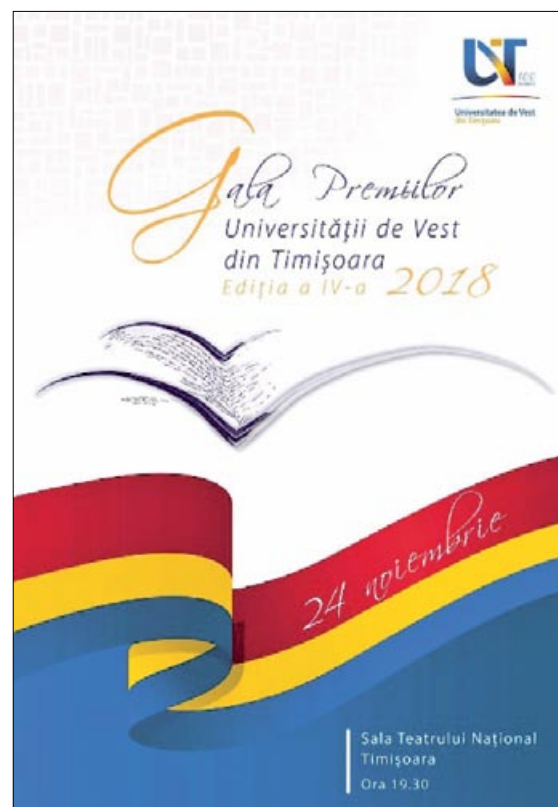
Gala premiilor UVT, prin 7 câștigători, răsplătește excelența în cercetare și educație pentru cadre didactice, cercetători și studenți: Premiul pentru „Științele Naturii” – premiat Paul Gravi-

lă, domeniul fizică; Premiul pentru „Matematică și Informatică” – premiat Marc Frîncu, domeniul informatică; Premiul pentru „Științe Sociale și Politice” – premiat Paul Sârbescu, domeniul psihologie; Premiul pentru „Drept și Științe Economice” – premiat Bogdan Dima, domeniul finanțe; Premiul pentru „Științe Umaniste” – premiat Claudiu T. Arieșan, domeniul filologie; Premiul pentru „Arte și Sport” – premiat Cristian Sida, domeniul arte; Premiul „Studentul Anului” – premiat Mihnea Vilceanu, domeniul informatică. Premiul „Alumnus”, pentru un absolvent al UVT care face cinste și onoare instituției, a fost acordat anul acesta maestrului Silviu Oravițan.

Fiecare premiant a reușit să transmită celor prezenți la gală o emoție aparte, similară celei transmise de altfel și de către studenții și cadrele didactice de la Facultatea de Muzică și Teatru. Sub coordonarea doamnei decan Violeta Zonte, ei au realizat un program artistic memorabil. Am simțit însă, dincolo de emoții, o legătură specială între entuziasmul și voința studentului premiat,

student cu rezultate deosebite în domeniul informaticii, dar și cu un talent artistic aparte (având un parcurs spectaculos la competiția „Vocea României”) și înălțimea intelectuală a laureatului alumnus. Relația discipol-mentor și transferul de responsabilitate arată că UVT este o instituție ajunsă la maturitate, care își întâmpină cu viziune și forță cei 75 de ani de existență pe care îi va celebra în anul 2019.

Mai există un lucru, pe care l-am lăsat în mod deliberat la urmă. Anul acesta, ca o excepție, Premiul pentru „Implicare Civică și Socială” a fost acordat la două organizații, ambele înființate în orașul nostru: Societatea Timișoara și ANOSR – Alianța Națională a Organizațiilor Studențești din România. Cele două entități nu au legătură directă, dar ideile, principiile și valorile care le determină existența și sensul sunt comune — libertatea și drepturile civice fundamentale. Poate că, împreună, ele vor modifica atât forma, cât și sensul punctului 8 al Proclamației de la Timișoara. Dacă ne uităm la cum arată clasa politică și la cât de dezbinată este societatea ro-

mânească, o interdicție pentru accesul la demnități publice a celor care au ocupat astfel de funcții din 1990 până azi ar fi extrem de utilă.

¹ <https://www.inc.com/matt-given/mark-zuckerbergs-jfk-quote-is-a-master-class-on-th.html>

Iluminările lui Ivasiuc

Vladimir TISMĂNEANU

Alexandru Ivasiuc ajunsese să creadă într-un fel de marxism sui generis, o viziune a sa personală mai degrabă, extrem de speculativă, diferită de marxismul real (a se vedea volumul *Radicalitate și valoare*). Îl amuza să se considere singurul marxist veritabil dintre scriitorii români ai generației sale. Cheia abdicării sale se poate afla, cred, în literatura lui Ivasiuc, mai ales în ultimul său roman, *Racul*. Se amăgea că poate influența mersul lucrurilor, își făcea iluzii despre comisarii ideologici (Popescu-Dumnezeu, Burtică, etc). Pe vipera stalinistă Tamara Dobrin o disprețuia, a transformat-o în personaj în romanul *Cunoaștere de noapte* (o nouă ediție a apărut în 2010 la editura Dacia) sub transparentul nume „Tatiana Dobrescu”. În aceeași carte apare ca personaj malefic, insidios, gelatinos și versatil, Leonte Răutu, sub numele „Valeriu Trotușeanu”.

Ivasiuc a fost urmărit neconștient de Securitate. I se dăduse numele de obiectiv „Iuda”. Nu știu dacă a colaborat și el, rămâne oricum o enigmă cum un fost deținut a ajuns să fie angajat la puțin timp după liberare ca funcționar al Ambasadei SUA. Era de-o inteligență scăpărătoare, capabil de asociații de idei absolut spectaculoase. În egală măsură, în cazul disidenței lui Paul Goma a jucat un rol dezolant. Nu știu cum ar fi evoluat în anii următori dacă viața nu i-ar fi fost nedrept de devreme și atât de absurd secerată. Intrase cu arme și bagaje în jocul puterii, devenise un scriitor oficial și oficializat. Dar cine știe, poate la un moment dat și-ar fi adus aminte de tânărul Sașa Ivasiuc, de refuzul acestuia de a pactiza cu minciuna, de discuțiile cu autorul *Noii clase* și ar fi îndrăznit să destrame mirajul unei complicități nefericite.

Avea toate datele să devină un marxist critic, îi citise pe Fromm, pe Adorno și pe Kolakowski. Nu a făcut-o, a ezitat, s-a abținut, și-a tăiat singur aripile. Liviu Malița a publicat acum câțiva ani o carte cu stenogramele întâlnirilor lui Ceaușescu cu scriitorii. La una dintre acestea, la Neptun, la Casa Scriitorilor, Ivasiuc i-a spus lui Ceaușescu că este marxist și că, în pofida acestui fapt, textele îi sunt cenzurate. Liderul partidului i-a răspuns: „Dacă ești marxist, luptă!”. „Cu cine?”, mi-a spus Ivasiuc că i-ar fi plăcut să-l întrebe. Nu a rostit acele cuvinte care ar fi putut declanșa apostazia.

Când Goma, Dimov și Țepeneag sfidau regimul, Ivasiuc urca în ierarhiile culturale. Paradoxal și deconcertant, marxismul lui Ivasiuc era al unui fost deținut politic, victimă a comunismului, nu al unui fost instructor al CC al PMR, precum Ion Ianoși, al unui fost șef de sector precum Pavel Câmpeanu ori al unui fost redactor-șef adjunct al Științei în cea mai neagră perioadă a dictaturii precum Silviu Brucan. Când Ianoși studia la Leningrad, Ivasiuc era exmatriculat de la Filosofie.

Când Ianoși era angajat la Secția de Știință și Cultură a CC al PMR, Ivasiuc intra în închisoare. Marxiști amândoi după 1965 — Ianoși și Ivasiuc — dar cu ce biografii! Ca să nu mai vorbesc despre alți marxiști ai acelor vremuri, precum informatorul Securității, Pavel Apostol, denunțatorul lui Lucian Blaga în anii '50 și prefațatorul lui Gramsci în anii '70. Afinitățile intelectuale ale lui Ivasiuc mergeau către Henri Wald. Cred că ar fi putut deveni apropiat de un Tudor Bugnariu, unul dintre atât de puținii marxiști români care, în acei ani ai infamiei, și-a păstrat onoarea.

A spune despre Alexandru Ivasiuc că era seducător în conversație ar fi un „understatement”. Fluxul gândurilor sale se rostogolea în ritm de cascadă. Dar exact în punctul când putea numi Răul, se oprea. Frână interioară, blocaj exterior?

Prin 1975 a apărut la Casa Scriitorilor de pe Calea Victoriei îmbrăcat în ținută de doliu. L-au întrebat mai mulți oameni dacă a pierdut recent pe cineva. Cu o mină non-consolabilă a răspuns: „A murit unchiul Freddy”. „Care Freddy?” „Regele Frederic al Danemarcei, unchiul meu”. Se credea văr cu Andreas Razumowski, celebrul ziarist german, urmaș al familiei princiere care l-a patronat pe Beethoven. În excepționala sa lucrare *Literatura română sub comunism* (Editura Fundației PRO, 2002), profesorul Eugen Negrici îl include pe Ivasiuc în capitolul „Literatura aservită”, subcapitolul „Dezvăluirea tarelor societății socialiste. Literatura înstrăinării. Problematika omului și a opțiunii morale în comunism”.

Scrie așadar dl Negrici: „Al. Ivasiuc este, fără îndoială, un intelectual de o extremă și splendidă inteligență, care, însă, nu l-a ajutat să atenueze ținuta oarecum tezistă (în sensul unei etici marxiste) a cărților sale, ce sunt vizibil defazate. Mai mult, prozatorul caută rezolvările simplificatoare, elucidările și generalizările instructive cu o anumită insistență, ca și cum le-ar fi asumat voluntar și în contra curentului, exact cum a făcut-o cu tezele tânărului Marx pe care le-a citit cu pasiune în subterane, în timp ce confrății săi aflați la suprafață le ignorau, excedați de consecutele anoste din manualele de socialism științific” (p. 184).

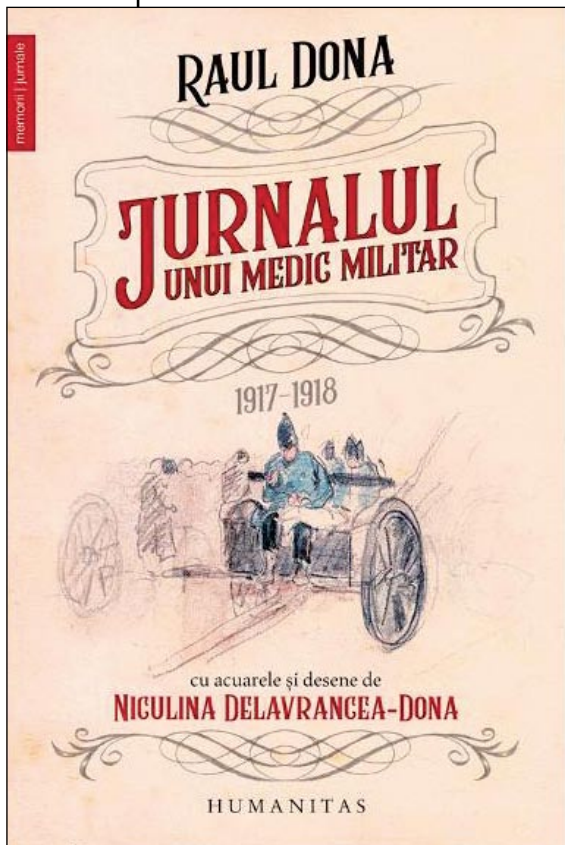
Cred că se cuvine menționată și opinia lui N. Manolescu formulată la 78 de ani de la nașterea lui Ivasiuc: „Când am scris *Istoria critică*, i-am recitat toate cărțile, inclusiv cele două de eseuri și nuvelele din *Corn de vânătoare*, nu fără oarecare teamă. Mai țineau? Nimeni nu le mai comentase în vremea din urmă, cu excepția lui Ion Bogdan Lefter, care scrisese și înainte de 1989, ca și colegul lui de generație, profesor în SUA, Cristian Moraru. Uitarea le închisese în scrin cu mâna ei cea dreaptă? Am fost plăcut surprins să constat că erau, deși inegale, foarte valoroase.” Gânduri oneste despre un personaj cu o psihologie teribil de complicată.

Iluminările lui Alexandru Ivasiuc au fost mute, s-au consumat în scânteietoare paradoxuri, derutante sofisme, infinite fabulații, nostalgii și himere...

Cum ieri, cum azi

Cristina CHEVEREȘAN

Dacă Bunicul nu s-ar fi născut în 1906, n-ar fi trăit Marea Unire și două războaie mondiale (dintre care pe cel de al doilea pe front, ca adult și, mai mult, chirurg la datorie), dacă nu aș fi crescut cu povești din linia întâi ce ar fi putut la fel de bine umple un volum, poate nu m-ar fi tentat instantaneu *Jurnalul unui medic militar 1917-1918* când l-am întrezărit,

ca un făcut, tocmai pe rafturile unei librării din Alba Iulia, în vara târzie a Centenarului. Lucrurile au, însă, cursul lor, așa că l-am întâlnit pe cel pe lângă care, asemenea altora, poate, aș fi trecut fără să știu ce ratez: Raul Dona, ginerele nimănui altuia decât Barbu Ștefănescu Delavrancea, căsătorit cu a treia dintre cele patru fiice ale acestuia, Niculina, pictorița unei familii în care talentul s-a transmis tuturor copilelor, cunoscute în muzică, literatură, filosofie, arte plastice, arhitectură. Mențiunea nu ține doar de ineditul biografic, farmecul cărții din colecția Vintage a Editurii Humanitas fiind accentuat, fără îndoială, de sugestivele și emoționantele acuarele și desene ale soției autorului, artistă sensibilă chiar și în vremuri de război (sau, mai degrabă, împotriva durității acestora).

Manuscrisul nedestinat tiparului ține de registrul intimității existenței în proximitatea catastrofei, ce mătură destine și împrăștie prin colțuri nebănuite de țară sau lume oameni lipsiți de putere în fața capriciilor și nepăsărilor istoriei. Adăpostit între copertile unui caiet de lux, și-a așteptat răbdător momentul de glorie în biblioteca cercetătoarei Emilia Șt. Milicescu, ce și-a dedicat aproape întreaga carieră monografiilor lui Delavrancea, colecționând cu acribie materiale prin-

tre care fiica sa, prof. dr. Viorica Milicescu, a descoperit însemnările oferite azi unui public mult mai larg decât cel vizat inițial. Între 29 ianuarie 1917 și 12 noiembrie 1918, perioada acoperită de caietul cu notițe în creion, nu întotdeauna ușor de recuperat pe de-a-ntregul, cititorul devine însoțitor implicat al unei frustrante, dureroase pribegii prin Moldova sărăcită, obidită și străină familiei Dona, purtată dinspre Muntenia de suflul amenințător al armatei germane în ceața unor București debusolați.

Fără pretenții literare sau exhaustive, fără a-și proclama atotcunoașterea sau viziunea de ansamblu asupra unei epoci a întinericului personal – luminat, din fericire, de razele unui debut de viață de familie ce se încăpăținează să se dezvolte armonios, de dragul fetei ce-și trăiește primele luni –, jurnalul oferă un refugiu și o modalitate de auto-terapie tânărului doctor copleșit de responsabilități și provocări greu de imaginat pe timp de pace și "normalitate". În fapt, izbucnirile sale stau mărturie cvasi-imposibilității adaptării la noua stare de fapt, unde valorile cunoscute sunt răsturnate, dacă nu spulberate întru totul, unde moralitatea și bunul simț sunt anihilate de lipsuri, disperare, sau pure demonstrații de lăcomie și cinism ale omenirii ieșite din țâțâni, precum era, ce pare a scuza orice, spre exasperarea apărătorilor de principii, aproape îngenucheați, la rândul-le, de disperare și neputință.

Cum altfel, când fiecare zi oferă o nouă demonstrație de forță a umilirii și degradării? Înregistrările unei realități sordide oscilează între revoltă și recunoștința de a supraviețui într-un cămin plin de iubire, între interogări exasperate ale regimului și, uneori, divinității însăși, și umorul negru al unor situații absurde, tragi-comice dacă n-ar reprezenta drama autentică a unei întregi generații. Indiferența crasă a unor autorități autosuficiente și profitoare ("prea este mizerabilă atotputernicia unor nemernici ocrotiți de legile stării de război"), disprețul suveran față de un popor în suferință sunt pe cât de ubice, pe atât de lesne de înțeles și blamat, atunci și acum. Rușinat de condițiile din unitățile pe care le conduce rând pe rând, gonit de colo-colo prin coșmarul conflagrației, Dona denunță repetat criminalitatea administratorilor care "din neglijență și cu știință, lasă *bolnavii* fără lemne!", condamnându-i la moarte prin îngheț, dacă nenumăratele boli nu-i doborâseră. Oricum, apa, săpunul, hârtia lipsesc din spitale, feșele și seringile se refolesc până la refuz, bolnavii dorm câte doi în pat, răniții cerșesc îndurare la uși ce rămân, de nevoie, închise.

Conform obiceiurilor neclintite ale unei țări fără tradiție sau simț al responsabilității publice, "prefectul habar n-are de județe, nici de drumuri,

nici de oraș, nici de spitale. Își vede de interesele lui și de pezevenglăcurile politicianismului". Medicul devotat meseriei, tată și soț plin de afecțiune pentru cele ce îl țin pe linia de plutire, soția și fiica, prezente sub o sumă de nume de alint (Nuni, Nuca, Ienina/Puica, Pica, Puku) își pierde răbdarea și devine tot mai critic, ironic, acid la adresa unei societăți în derivă din cauza lipsei de profesionalism, seriozitate, loialitate, demnitate, onestitate, interes față de binele semenilor, pusă pe seama circumstanțelor extreme: "Ce adevărată e vorba lui L. Daudet, că în marile prefaceri sociale și războaie iese la iveală și planează drojdia societății, abuzând de toate drepturile..." Totuși, natura umană e constantă, iar observația amănunțită scoate la iveală meschinăria cvasi-generalizată, de la raționalizarea alimentelor și specula inerentă, cozile și furțișagurile de tot felul, mizeria morală și fizică inerente ("Făcui acum o semibaie, prima după 4 luni de acumulare de jeg!").

Speranța ce se subțiază, întrebările fără răspuns, eforturile supraomenești de a păstra o urmă de decență, epuizarea, resentimentul, iritarea, contemplarea, chiar în treacăt, a sinuciderii ca soluție radicală, stau mărturie devastării provocate de ceea ce pare un joc al orgoliilor îndepărtate, ajuns sub formă de ecouri sinistre la condamnării la necunoaștere, nesiguranță, dezinformare și, în cele din urmă, dezumanizare. Peste tot pe unde trece în urma unor mutări anevoioase și, cele mai adesea, nedorite, Dona se lovește de frig, foame, infecții și molime, egoism și indolență răspândite ca un virus la majoritatea persoanelor care "priveau impasibile, ca la o fatalitate inerentă". Încremenirea în resemnare, abrutizarea ating dimensiuni șocante, pe care doctorul aflat nu o dată la capătul nervilor și puterilor le descrie în detaliu, ca pentru a preveni repetarea unei istorii excesiv de crude. Nu bătăliile ocupă prim-planul, ci felul în care suflul lor mortal otrăvește totul: trupuri, minți, conștiințe, idea-

luri. Jurnalul e unul al războaielor interioare și exterioare ce fac ravagii într-o societate care ucide treptat încrederea într-o recuperare și reconstrucție etică viitoare.

Pe cât de înduioșătoare sunt momentele de familie, ce merită descoperite pe îndelete, în scris, cât și în delicatele ilustrații ale Niculinei, pe atât de aspre, amare, deziluzionate comentariile celui ce se simte trădat de propriul destin, aflat în mâini inepete și nedemne. Deloc de condamnat – ba chiar îngrijorător de memorabile – pasaje precum cel al contrarierii ultime: "Cum să nu dorești să vină gepizii, goșii, țigani, bulgarii... dar încă nemții, cari sunt vestiți de ordine, de cinste, de *suum cuique tribuere*. Trebuie să se pună odată capăt incuriei cu care ne tratează hoții ghiftuiți de toate bunătățile, în disprețul lor de aproapele lor, obidit și nenorocit. De ce n-am avea și noi, românii, puțină ordine și cinste în administrație, și în aplicarea regulamentelor și legilor, cari rămân toate fără nici o sancțiune când nu sunt respectate. De ce nu m-am născut într-o țară civilizată?"

Greu de ignorat și de digerată mesajul celui care, ca atâția alții, își sacrifică tinerețea, energia, sănătatea în slujba unei patrii care-și ignoră eroii și își înstrăinează programatic adevărații apărători. Cel ce va parcurge manuscrisul salvat după o sută de ani va învăța o sumă de lucruri nu doar despre anii crânceni ai primului război mondial, ci și despre momentele de răscruce ale neamului și modul în care acesta și reprezentanții lui, la scară mică sau mare, au înțeles să răspundă loviturilor și binecuvântărilor deopotrivă. Mai mult, se va întreba, probabil, câte se vor fi schimbat la Centenar și dacă azi, la ceas aniversar al României moderne, un Raul Dona revenit miraculos printre noi, fie și pentru o zi, ar fi mândru și plăcut surprins de ce va fi devenit țara egal iubită și deplânsă, servită și dojenită cu drag la una dintre răspândite-i esențiale.

Doi timișoreni la Luxemburg

Ioan T. Morar și Corina Ciocârlie sunt nume legate de Timișoara culturală. Chiar dacă nu mai locuiesc în orașul de pe Bega, legăturile lor cu urbea au rămas intacte. Cei doi autori au participat, în data de 21 noiembrie 2018, la o *Seară literară românească*, organizată de Ambasada României în Luxemburg, la sediul acesteia. Ioan T. Morar, membru al Filialei din Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România, rezidează în Franța, în La Ciotat, iar criticul literar Corina Ciocârlie s-a stabilit de mai mulți în Marele Ducat. În cadrul dezbaterii în care, pe lângă invitați, s-a implicat și publicul participant, au fost atinse teme legate de literatura românească contemporană. S-a vorbit și despre Centenarul Marii Uniri, eveniment care a prilejuit, de altfel, prezența lui Ioan T. Morar în Luxemburg. Scriitorul a colaborat cu Ambasada României în cadrul proiectului literar internațional *The Many Faces of 1918*, unde a reprezentat România cu textul „O dimineață la Viena” (*A morning in Vienna*). (A.P.)

Alexandru RUJA

Ioan Stanomir precizează că „această carte este o tentativă modestă de a explora un secol sub semnul lucidității patriotice, iar prin aceasta se plasează în linia moderației junimiste”. Într-o carte anterioară — *Junismul și pasiunea moderației* (Humanitas, 2013) — Ioan Stanomir a configurat și motivat conceptul de *moderație junimistă*. „Depart de fi un obiect în muzeul istoriei intelectuale, junismul poate fi recitat astăzi ca punctul de plecare în acest itinerar al moderației și libertății”. Luciditatea și, evident, moderația ar fi două coordonate ale acestui concept. Într-o secțiune din ultimul capitol, istoricul arată ce înțelege prin „luciditatea patriotică”, ce înseamnă aceasta, la ce s-ar raporta, ce presupune, ce rol are etc. Dintre multele aserțiuni: „Luciditatea patriotică duce mai departe tradiția refuzului maiorescian de a credita impostura în numele falsei solidarități naționale”.

La începutul cărții sale, Ioan Stanomir inserează discursul lui Iuliu Maniu rostit la Adunarea Națională, un exemplu de analiză lucidă a situației — deși era un moment fierbinte al entuziasmului colectiv care putea umbri luciditatea —, și de prospec-tare clară a viitorului. „Deplina libertate și egala împărțire în puterea de stat a cetățenilor este singura bază solidă a dezvoltării unui stat”, spunea Iuliu Maniu la Alba Iulia, statuând libertatea și egalitatea ca principii fundamentale ale statului democratic. Propunând „decretarea unirei cu Regatul României a întregii Transilvanii, a întregului Banat și a întregului teritoriu locuit de români al Ungariei”, Iuliu Maniu nu uită să precizeze: „Pe aceste teritorii locuiesc însă și alte neamuri, cu alte însușiri și tradiții. Noi nu voim să răpim individualitatea etnică, nici ființa națională a acestor neamuri. Noi nu voim să răpim limba nimănui, ci vrem ca fiecare om să aleagă liber limba și credința în care vrea să trăiască atât în viața lui particulară, cât și în legătură cu viața unui stat”. Combatant în Primul Război Mondial, luptător consecvent pentru drepturile românilor din Transilvania, politician cu clare principii democratice, Iuliu Maniu avea convingerea că „numai un regim adevărat democratic ne poate întări țara și înălța neamul. Trebuie să avem colaborarea organică a tuturor păturilor sociale și a tuturor cetățenilor în serviciul prosperității statului român”.

Cum s-a putut ca un asemenea om, cu un rol fundamental în realizarea Marii Uniri, numai doar peste câteva decenii să fie considerat „dușman al poporului”, iar eticheta să prindă exact la oamenii simpli, pentru ale căror drepturi Iuliu Maniu s-a luptat toată viața? Scrie Ioan Stanomir: „Mulțimi de oameni ai muncii strigă entuziasmat, cerând pedepsirea lui. Jurnalele de actualități îl immortalizează, în minutul lor de ură. Numele lui Maniu și Mihailache sunt de acum numele unor trădători. Ceea ce era de neimaginat în precedentele tiranii e înfăptuit în noiembrie 1947 de către regimul democrat-popular. La Sighet și la Râmnicu Sărat, Iuliu Maniu și Ion Mihailache răscumpără, prin martiriu, lașitatea celor care au trădat.”

Structura cărții surprinde etapele istorice pe care le are în vedere istoricul și care sunt supuse analizei: *Pe frontul de vest nimic nou; Trăiască România Mare; Întoarcerea din rai; Marele fluviu își adună apele; Partidul, Ceaușescu, România!; Un post-scriptum: după 1989*. Ioan Sta-

nomir este un istoric care cunoaște evenimentul istoric și intuiește fenomenul în evoluție, lucruri prezentate când mai pe larg, când în sistem breviar. În analiza perioadei Primului Război și după aceasta, a realizării Marii Uniri, autorul aduce în discuție nu chestiuni necunoscute, ci mai puțin amintite în lucrări consacrate evenimentului și perioadei. Acestea sunt utile pentru a avea o imagine cât mai largă, mai complexă, dar nu înseamnă că sunt și cele mai importante. Își au relevanța lor pentru contextul epocii, trebuiesc cunoscute, dar nu pot atenua semnificația unui moment aural ca al Marii Uniri. Aceia care au luptat pentru realizarea acestui act, aceia care l-au realizat, evenimentul în sine, nu pot fi responsabili pentru ceea ce a urmat în deceniile următoare.

Desigur că actul istoric de la Alba Iulia nu a însemnat și definitivarea Unirii; procesul a fost mai lung, nu lipsit de greutăți și traume. Acestea sunt cunoscute celor care au fost interesați să cunoască perioada, iar în cartea lui Ioan Stanomir unele sunt readuse în atenție. „Unirea Bucovinei și a Transilvaniei cu România marchează ieșirea din purgatoriul anului 1918. Este, indiscutabil, o ieșire treptată, ce implică controverse și negocieri diplomatice, precum și confruntări militare.”

Istoricul face o analiză pertinentă asupra *Declarației* de la Alba Iulia, asupra efectelor ei benefice dacă ar fi fost respectată și aplicată în totalitate în spirit și în literă. „Actul de la Alba Iulia deține o poziție unică între documentele veacului XX la români. El este marcat de o voință wilsoniană autentică și vizionară de organizare a comunității pe temeliile libertății și ale demnității umane. [...] Niciun alt text elaborat de români în secolul XX nu va putea egala intensitatea și profunzimea angajamentului de la 1918. Ambiția sa este de a fi fundamentul pe care să se ridice statul capabil să fie respectuos cu cei care-i sunt cetățeni.” Trebuie remarcat că nu doar evenimentul istoric este ana-

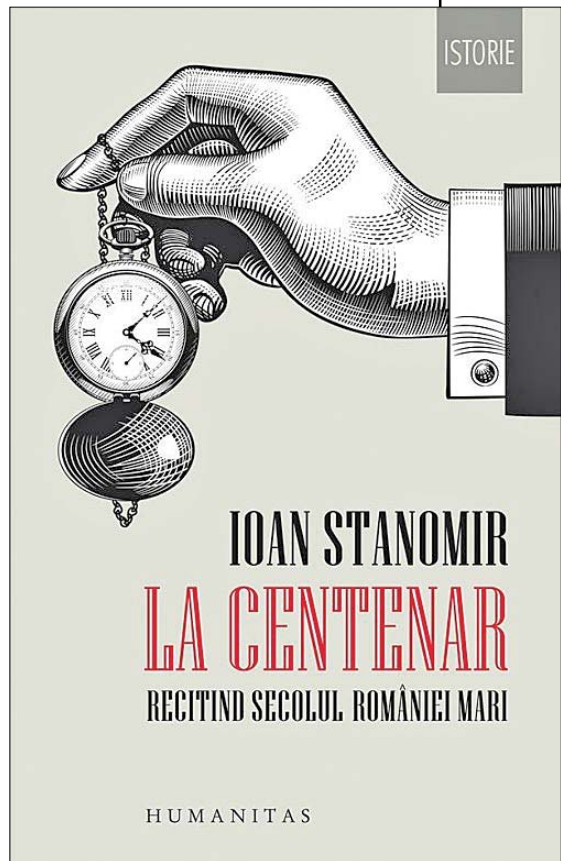
lizat și adus în sprijinul argumentației, ci și aspecte culturale, momente din literatură, opere literare, cum sunt romanele *Întunecare* de Cezar Petrescu și *Patul lui Procust* de Camil Petrescu.

Cartea lui Ioan Stanomir nu este Cuna doar despre evenimentul Marii Uniri, ci una, mai ales, despre secolul scurs de la evenimentul României Mari, un secol al contrastelor furibunde, al încă unui Război Mondial, al extremelor (dreapta, stânga), al totalitarismelor, al dictaturilor, al Holocaustului, al fascismului și comunismului, al contrastelor profunde. Autorul prezintă, numește, înregistrează, descrie pe scurt, nu coboară în profunzime, la cauze. El nici nu și-a propus, probabil, așa ceva, deoarece era și dificil ca într-o lucrare de aproximativ două sute de pagini să analizezi profund complexitatea unui secol, chiar dacă te restrângi doar la România Mare.

Nu știu când și-a terminat cartea Ioan Stanomir, dar din *prefață* intuim că înainte de a se declanșa sărbătorirea Centenarului. Pentru că face niște presupuneri care puteau să devină realitate, dar nu a fost să fie. „Pentru statul român Centenarul este un prilej de exaltare demagogică. Vocile politice se vor înstruna ca să cânte reușitele unui neam întreg și să evoce poematic marea victorie de care România va avea parte sub înțeleapta lor îndrumare. România anului de grație 2018 preferă improvizația naționalismului găunos”, scrie caustic și încărcat de ironie Ioan Stanomir. Oare generalizarea are suport în realitate, chiar toată România „preferă improvizația naționalismului găunos”?

Nu am văzut niciun fel de „exaltare” din partea statului român, nici măcar una „demagogică”. Fiind spre sfârșit de an și privind înapoi, putem chiar spune că a fost o atitudine debilă a statului, că nu s-a implicat în acest mare eveniment, dând senzația generală de indiferentism. Manifestările câte au fost le-au făcut oamenii de cultură, uniunile de creație,

instituțiile de cultură și învățământ, revistele, inițiativele individuale etc. Mai scrie autorul: „Cartea de față este o modestă încercare de a merge în contra acestui curent oficial de conformism al entuziasmului”. Care entuziasm? Al cui? Părerea mea este că numai despre *entuziasm* nu se poate vorbi, *până acum*, în *Anul Centenar*, ci despre o vizibilă bla-

zare și oboesală în a susține și a participa la un asemenea eveniment de anvergură. Începută ca o analiză lucidă a Centenarului existenței României, cartea lui Ioan Stanomir sfârșește în cadrele unui pamflet politic.

Ioan Stanomir, *La Centenar: recitind secolul României Mari*.

Editura Humanitas, București, 2018, 206 p.

Un jurnal inedit

Surprinzător, dar se mai găsesc și în zilele noastre, la peste o sută de ani de la Primul Război Mondial, jurnale ținute de participanții la această conflagrație, încheiate cu un moment astral pentru România — înfăptuirea Marii Uniri. Este și cazul jurnalului scris pe front de către învățătorul Nicolae Opreș (1884 – 1939), găsit în arhiva familiei de către nepotul său, colonelul în rezervă, economist Nicolae Opreș, care îl publică acum — Nicolae Opreș, *Jurnal din Primul Război Mondial, 1914 – 1918*, Editura David Press Print, Timișoara, 2018, 184 p.

Despre Primul Război Mondial s-au scris studii istorice, s-au publicat documente din arhive publice și private, jurnale sau notițe zilnice ale participanților direct la război, corespondență, memorialistică. Documentele din arhive au importanța lor, dar importante rămân, și jurnalele ori memoriile oamenilor simpli, ale soldaților și gradaților, care au descris războiul așa cum ei l-au trăit direct. Modul în care sunt scrise aceste jurnale nu poate fi egalat de documentul de arhivă ori de studiul istoric, mult mai seci, chiar neutrale, fiindcă acestea nu au vibrația jurnalului, a expresiei izvorâte din trăirea directă a evenimentului în război.

Publicarea acestui jurnal în Anul Centenar al Marii Uniri înseamnă, pe lângă gestul de cinstire al acestui important eveniment, și o contribuție, cât de mică, la cunoașterea felului în care s-au derulat anumite evenimente din război, văzute, observate și notate din perspectiva simplului combatant. Notițele învățătorului Nicolae Opreș oferă date și informații asupra acțiunilor de pe front, asupra situației și condiției soldaților, asupra felului în care au fost percepute și evaluate acțiunile de control/ inspecție din partea conducătorilor armatei sau chiar de la nivel imperial.

Sunt în jurnal informații foarte amănunțite, atunci când autorul jurnalului se afla în proximitatea evenimentului și îl

putea recepta în amănunțime. Spre exemplu, serviciul de protocol și meniul cu ocazia inspecției pe front a lui Carol Francisc, pe care le poate descrie amănunțit, fiind de serviciu „la garderob”. Sau inspecția pe front a Prințului de Bavaria, când, fiind „sentinel” a putut observa lucrurile în amănunt (*Vineri în 30/IV[1915]*). Sunt în jurnal, de asemenea, date despre armament, despre modul de deplasare al unităților militare, despre persoane cunoscute din civilie, despre starea de spirit în anumite momente, despre populația civilă întâlnită în diverse zone prin care a trecut, despre soldații români din armata austro-ungară luați prizonieri pe frontul de est (Rusia), condițiile de prizonierat și modul de revenire în țară etc.

În iulie 1917, Nicolae Opreș ajunge prizonier la ruși. Partea finală a jurnalului redă perioada de prizonierat în Rusia. Autorul jurnalului ajunge în lagărul de prizonieri de la Darnița de lângă Kiev, cel mai mare lagăr, de unde s-au și recrutat voluntarii pentru unitățile militare române din *Corpul Voluntarilor Români Ardeleni și Bucoveneni din Rusia*. Acțiunea de recrutare s-a desfășurat pe un areal foarte extins, din partea europeană a Rusiei până în Siberia. Nicolae Opreș intră și el în rândul trupelor de voluntari. La Darnița Corpul voluntarilor români într-o adunare solemnă (26 aprilie/9 mai 1917) — cunoscută sub denumirea *Prima Alba Iulia* — au lansat ideea de solidaritate și unitate națională.

Un jurnal cu o vechime ce depășește veacul, nu trebuie privit doar prin informațiile despre război pe care le aduce. Sunt foarte importante notațiile despre oameni, al căror nume îl consemnează (de cele mai multe ori și localitatea de unde sunt), precum și unde i-a întâlnit, starea de sănătate a acestora, participarea la luptă, dacă au fost/ sau nu răniți, dacă au pierit în luptă etc. Despre anumiți oameni datele se găsesc doar în aceste tipuri de jurnale. (A.I. R.)

Academicianul Alexandru Borza Și Marea Unire

Reputat profesor și om de cultură, academicianul Alexandru Borza (1887-1971) este una din personalitățile de seamă ale științei românești și, deopotrivă, un savant care s-a bucurat de o autentică recunoaștere internațională. Născut la Alba Iulia, a studiat teologia și științele naturale la Budapesta, obținând în 1913 titlul de doctor în științe naturale. Timp de 8 ani (1911-1919) a fost profesor la Liceul "Sf. Vasile cel Mare" din Blaj, fiind apoi chemat ca profesor la Universitatea din Cluj. A fost unul dintre membrii fondatori ai Universității Daciei superioare, prima universitate românească din Transilvania. A fost prodecan (1919-1921) și decan (1935-1938) al Facultății de Științe, precum și rector al Universității din Cluj (1944-1945). Intemeietor al geobotanicii și fitosociologiei din România, a publicat aproape 500 de lucrări.

Cea mai dragă realizare a sa a fost Grădina Botanică din Cluj-Napoca, pe care a înființat-o în 1920. Promotor al ocrotirii naturii în România, i se datorează înființarea Parcului Național Retezat (1935). A activat în cadrul unor importante asociații culturale: Casina Română, ASTRA, AGRU, Ateneul Român ș.a. și a manifestat interes pentru diverse domenii (turism, istorie, educație culturală). În 1969 i s-a decernat titlul de „Om de știință emerit al R. S. România”, iar în 1990 a fost declarat membru post-mortem al Academiei Române.

În anii 1940-1945, profesorul Alexandru Borza s-a aflat la Timișoara, Facultatea de Științe din Cluj funcționând în refugiu. Botanistul Alexandru Borza a contribuit atunci la reorganizarea Parcului Rozelor, iar strada Trandafirilor, din vecinătatea parcului, îi poartă azi numele.

Profesorul Alexandru Borza s-a consacrat cu un devotament nemărginit susținerii idealurilor naționale, participând activ la Actul Marii Uniri, în calitate de secretar al Consiliului Național Român din Blaj și ca delegat din partea Casinei Române din Blaj la Marea Adunare Națională Română de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Pentru contribuția sa la Marea Unire a fost decorat cu Ordinul Ferdinand I în grad de cavalier. Alexandru Borza evocă momentul Unirii în paginile unui manuscris dactilografiat aflat în arhiva familiei, intitulat *Amințirile unui naturalist din Alba Iulia. Notițe autobiografice* (233 p.). Terminat în 1949 și revizuit ulterior, manuscrisul este precedat de o prefață datată „Cluj, la 1 februarie, 1963”. Reproducem în cele ce urmează consemnările lui Alexandru Borza (pp. 73-78 din manuscris) privitoare la momentele de neuitat din 1918, trăite la Blaj și la Alba Iulia.

Maria ȚENCHEA și Tudor BORZA

„Evenimentele care au dus la proclamarea unirii Transilvaniei cu Regatul României s-au precipitat. [...] La Oradea s-a ținut memorabila ședință a Comitetului Național, în care s-a dat mandat dlui A. Vaida Voevod să declare în parlament că națiunea română se consideră dezlegată de toate legăturile ce a avut cu „coroana” maghiară, referindu-se și la proclamația ultimului rege maghiar Carol. La Arad s-a instituit apoi Consiliul Național Român, care a luat în mână pregătirea Adunării Naționale de la Alba Iulia. De la începutul acestor mișcări, încă din vară, noi, blăjenii am trimis curieri (pe Nicolescu, apoi pe N. Negruțiu) la Arad pentru informații și aderare la toate acțiunile. Jucam un joc primejdios, pregătind ruperea noastră de Ungaria într-un timp când jandarmia și armata asigurau stăpânirea maghiară cu mijloace neiertătoare, în timp de război.

Prin octombrie s-a produs o epidemie primejdioasă de gripă spaniolă, de care au suferit grav toți ai mei din Blaj și părinții mei din Turda, pe care m-am dus să-i cercetez. În timpul acesta s-a produs declarația dlui Vaida Voevod în parlamentul maghiar, prin care declara în numele națiunii române că vom face uz de dreptul de autodeterminare, proclamat de președintele Wilson al Statelor Unite ca temei al noii orânduiri în lume, după război. [...] La Arad s-a constituit după aceasta Consiliul Național Român, ca suprem

for diriguitor al națiunii române, iar în tot cuprinsul Ardealului s-au constituit Consilii Naționale locale în capitalele de județ, dintre care mai însemnate au fost cele din Blaj, Sibiu și Cluj. Eu am asistat la constituirea Consiliului Național din Blaj și am luat parte de tot importanță la toate acțiunile de mai apoi. Le povestesc aici ca să rămână o însemnare autentică: cum s-a făcut România Mare la Blaj?

După toate conciliabulele tinerilor profesori din Blaj și ale fruntașilor politici, ținute mai ales în Casina Română, al cărei secretar eram eu, am căzut de acord că trebuie să instituim o organizație revoluționară, fără întârziere. Lucrul acesta s-a chiar precipitat, căci a sosit de la Arad căpitanul Munteanu, un tânăr bucovinean, încins cu eșarfe tricolore de-a crucișul și curmezișul și în jurul șăpcii, și a insistat să ținem imediat adunarea de constituire a unui *Consiliu Național Român*. Am convocat în piață pe a doua zi adunarea națională, în fața catedralei și a venit toată lumea din Blaj, țărani din jur, teologii și elevii mai mari ai școlilor. A prezidat adunarea vicarul dr. Vasile Suci, iar eu am fost secretarul meeting-ului.

La început s-a intonat frenetic un „Deșteaptă-te, Române”, iar toată lumea s-a împodobit cu tricolor, pe când steaguri fălăiau pe catedrală și liceu (cu o zi înainte vopsisem acasă steagurile ungurești roșu-alb-verzi în roșu-

galben-albastru). A cuvântat înălțător Alexandru Nicolescu, mitropolitul de mai târziu, și alții. Moțiunea a redactat-o, împreună cu o comisiune, profesorul Alexandru Ciura. S-a proclamat constituirea Comitetului Național din Blaj, cu autoritate supremă în ținutul acesta, sub prezența lui Vasile Suci (mitropolitul de mai târziu), având ca viceprezidenți pe Gavril Precup și Victor Macavei, secretari pe Zenovie Păclișan și pe mine, cu un număr de membri și comisiuni. Memorabila adunare s-a terminat în cântece naționale.

In aceeași zi, un grup mare de teologi, conduși de căpitanul [Munteanu], a somat jandarmia să predea armele și muniția, ceea ce ei au și făcut, fără împotrivire. Muniția a fost transportată în liceu, în încăperile Clubului Cercetașilor, punând pază permanentă. A doua zi am organizat biroul Consiliului Național, cu sediul la Administrația Capitală. Am împărțit pe toți profesorii și funcționarii tineri la birou și la telefon. Apoi s-a organizat conducerea Gărzilor Naționale sub comanda căpitanului Victor Munteanu și a cumnatului meu, locotenent Emil Negruțiu. S-au desemnat delegațiile de 2-3 persoane care trebuiau să pacifice satele și să organizeze pretutindeni găzi naționale sătești. S-au trimis curieri cu rapoarte la Arad și s-a luat contact cu Clujul, unde comanda Amos Frâncu, cu Sibiu și mai ales cu Alba Iulia, unde în Cetate se formase un nucleu de armată română ce a pus mâna pe magazii de arme și depozitele de efecte. Cumnatul meu, Ioan Negruțiu, inginer, era comandantul comisiei de organizare.

În timpul acesta, armata austro-ungară ajunsese în deplină dezorganizare. Trenurile erau încărcate cu soldați care veneau acasă de pe front, cei mai mulți înarmați. Alții veneau cu cai și căruțe. Zi și noapte se auzeau pușcături la tren. Spitalul militar din liceu se evacuase complet de bolnavi. Cum au auzit de sfârșitul războiului, toți s-au însănoșit ca prin minune și au plecat acasă cu trenul sau pe jos. Numai puțini au fost duși cu trăgile, la gară. Atunci s-a întâmplat cazul duos, descris de V. Macavei în „Unirea”, care a devenit gazetă zilnică. Un soldat rănit la șira spinării a fost dus cu targa la gară. Trecând pe lângă catedrala pe care fălăiau două steaguri impunătoare, a început să cânte ca în extaz: „Iar când fraților m-oi duce dintre voi și-o fi să mor, pe mormânt atunci să-mi puneți mândrul nostru tricolor”...

Prima problemă a Consiliului Național a fost să pacifice satele, să împiedice dezordini, omoruri, furturi, răzburarea împotriva evreilor și ungurilor. Și această misiune a reușit peste așteptări, căci țărănimea înțelegea datoria de onoare a neamului românesc, de a nu murdări clipele dezrobirii sale cu acte nedemne. Totuși s-a întâmplat să mâne vitele unor armeni (ele au fost apoi licitate în piața Blajului), iar după ce A. Nicolescu a vorbit la Crăciunel despre ținuta demnă și corectă

ce trebuie să avem, să nu furăm etc., a găsit trăsura sa fără șolul adus...

Consiliul Național s-a substituit și administrației publice. Cu profesorul Gavril Precup m-am dus la pretură și în numele Consiliului Național am luat jurământ de fidelitate de la pretorul Lengyel [...]. La pretură am aflat o cantitate mare, câteva sute, de cingători tricolore, pe care le confiscaseră jandarmii de la flăcări români în zilele de târg, ca o stupidă măsură administrativă, fiind aceste cingători o parte integrantă tradițională a portului bărbătesc din regiunea Târnavelor și a Mureșului. Ce bine au prins aceste superbe cingători câteva zile mai târziu când s-a luat jurământul de la ofițerii și gradații care au constituit Batalionul Blaj al Gărzii Naționale! Toți s-au încins cu eșarfe în fața altarului din catedrală, unde vicarul Vasile Suci le-a luat jurământul solemn, în mijlocul uralelor și intonând „Deșteaptă-te, Române”! Au fost momente solemne și mișcătoare.

Batalionul s-a instalat în Internatul de băieți. Din soldați întorși de pe front a alcătuit patrulele pentru oraș, gări și sate. Împunternicit de Consiliul Național, a ordonat recrutări la care s-au prezentat în număr mare tinerii având vârsta [cerută]. Dănilă Sabo, Iusti Nestor, Emil Negruțiu erau ofițerii principali ai Batalionului. Garda Națională era plătită. Primele fonduri pentru acest scop le-a dat banca „Patria”, apoi s-au primit unele sume de la Stat prin mijlocirea Consiliului Național din Cluj, iar mai mult dintr-un împrumut mare făcut de banca „Albina” din Sibiu Consiliului Național din Arad. Sume însemnate s-au realizat și prin licitarea bunurilor fără stăpân (cai, vite, oi) și prin vânzarea bunurilor rechiziționate și sechestrate din trenurile militare germane. În privința aceasta am ajuns să organizăm o întreagă rețea de captare.

Agenții noștri din Copșa, Dumbrăveni și Brașov ne semnalau că vin trenuri de marfă sau militare cu vin, cai, petrol etc., pe care gărzile naționale slabe de acolo nu le puteau opri, căci transporturile erau apărate de gărzi străine. Atunci intra în acțiune garda puternică din Blaj, sechestra trenul, descărca marfa pe care o înmagazina la Câmpia Libertății, respectiv o vindea la gară în detaliu cu un preț derizoriu de mic. Vinul excelent de Drăgășani, din care s-au capturat multe-multe vagoane, costa un crucer litru. Toată lumea, în special gărzile, s-a aprovizionat din belșug, încât meseria de gardist devenise foarte agreabilă. Durere, s-au întâmplat și excese regretabile. Câțiva cetățeni și gardiști turmentați de vin au înghețat pe acolo. S-a prădat chiar o cantitate mare de vin din buțile care fuseseră pușcate, iar vinul ce țâșnea se bea cu căciula sau „șaița”.

Echipamentul batalionului din Blaj s-a procurat astfel: erau la Coșlariu ma-

gazii enorme de efecte bine păzite până la sfârșit, din care numai Ministerul de război, respectiv un comandament din Cluj, elibera materiale. Ai noștri au confecționat un ordin de serviciu plasmuit și cu el au ridicat câteva vagoane de îmbrăcăminte, bocanci, centuri, saci de spate, foi de cort și altele. S-a umplut cu ele sala de gimnastică a liceului! Dar și cercetașii mei au primit câte 150 de garnituri de echipament de excursii (saci, gamele, centuri, corturi etc.), așa încât ne consideram bogați și eram mândri peste măsură. Mai procurasem din material capturat și un telefon de câmp. Exercițiile cercetășești au devenit astfel pline de farmec!

Dar Batalionul din Blaj a primit și un armament bogat: puști și mitraliere, din Cetatea Alba Iulia. Ba a făcut rost și de câteva tunuri, pe care le-a primit de la un Regiment ceh care se retrăgea din București, și ne-a lăsat nouă tunurile în schimbul slăninilor (de la Mitropolie și Seminar) cedate și oferite lor. Lichidarea spitalului militar s-a făcut printr-o comisie prezidată de dr. V. Hâncu. De la acesta a primit atunci muzeul un excelent microscop și o colecție mare de droguri [substanțe *n.n.*]. Astfel am putut organiza cu elevii mei câteva ședințe de lucrări practice microscopice, spre marea lor plăcere și satisfacție. Astfel se completa pregătirea lor biologică foarte bine, pe lângă lucrarea straturilor în grădina botanică, unde organizasem și grupuri geografice-ecologice: flora pădurii noastre [...], flora Munților Apuseni [...], flora pajiștilor etc.

Bizuindu-ne pe forța batalionului nostru, am putut ține la respect trenurile cu secui care mai circulau. La telefon am amenințat și pe prefectul județului cu represalii dacă nu retrage pe jandarmi din munți și nu-i dezarmează. Dănilă Sabo a dat acest ultimatum grandilocvent Aiudului și chiar Clujului. Noi am fost autoritatea care îngăduise sau nu trupele germane care se retrăgeau pe jos sau cu căruțe să cantoneze peste noapte în comunele din jurul Blajului. De altfel, cronică amănunțită a întâmplărilor mici și mari din acel memorabil noiembrie-decembrie 1918 este cuprinsă în cele două volume ale ziarului de birou care fuseseră depuse la Biblioteca centrală și pe urmă s-au trimis la bibliotecarul prof. Șt. Manciu la Cluj.

Dar progresau rapid și chestiunile naționale. Pe ziua de 1 Decembrie era convocată *Marea Adunare Națională* la Alba Iulia, care urma să decidă viitorul nostru în virtutea principiilor wilsoniene. Cercurile electorale, corporațiunile bisericești, școlare și sociale, colegiile meseriașilor aveau să-și trimită delegați liber aleși, înzestrați cu actele doveditoare de calitate lor, la Alba Iulia. Așa s-au făcut alegerile și s-au desemnat deputații și la circumscripțiile electorale și corporațiunile din Blaj, pe la mijlocul lui noiembrie. Din Blaj au fost aleși deputați fruntași cunoscuți: V. Suciu, G. Precup, V. Macaveiu, St. Roșian, N. Negruțiu etc. Eu am fost ales deputat al Casinei Române din Blaj.

Pentru a fi de folos și ajutor celor din Alba Iulia în pregătirea zilei sfinte a Unirii, eu m-am dus cu vreo 6 zile mai devreme la Alba Iulia, ca un fiu al acestui oraș, care puteam călăuzi pe oaspeți, pe străini, pe deputații care se așteptau. De fapt, am putut face parte din grupul

care a redactat ziarul ocazional „Alba Iulia”, scriind un articol despre trecutul glorios al orașului. Am călăuzit prin Bathyanem și prin catedrală pe unii vizitatori și aveam schimb de vederi cu cei ce organizau sala, ședința, încartiruirea și ordinea.

Dar toată acțiunea aceasta unionistă trebuia pregătită de acord cu conducătorii politici din Regat. Contactul nu se putea lua ușor atunci, când armata era încă concentrată și strâmtorată în Moldova, când guvernul era încă la Iași, când trenurile nu circulau și trecătorile Carpaților orientali erau încă înzăpezite. În aceste împrejurări a fost o bucurie și o cinste nespuse de mare faptul că delegatul guvernului român a venit cu mesajul său la Blaj, cu un avion de la Cartierul general din Tecuci. Aviatorul a fost locotenentul Precup, care a fost apoi întemnițat pentru un pretins complot, iar în 1946 a ajuns generalul comandant al Corpului de Armată din Cluj.

Ce senzație și ce surpriză a fost pentru Blaj avionul care într-o după-amiază s-a rotit deasupra orașului – purta culorile românești –, apoi a aterizat pe Câmpia Libertății. Imediat s-a format o gardă din teologii și profesorii Blajului – în frunte era, mi se pare, Alexandru Lupean –, care a păzit avionul toată noaptea și în zilele următoare. Atunci am purtat și eu uniformă și armă pentru singura dată în viața mea, mergând cu căpitanul Emil Negruțiu să inspectez noaptea garda avonului. [...] Precup a adus mesajul lui Ion Brătianu către Iuliu Maniu ca Unirea să se facă completă, integrală și fără condiții. Nu cunosc mesajul de răspuns, dus de Precup cu avionul, pe care toți blăjenii și-au depus iscaliturile.

1 Decembrie 1918. Încă în ziua precedentă venise lume enormă din toate părțile la Alba Iulia. Chiar înainte de amiază mișunau deputații, delegații și oaspeții în oraș, când a venit avangarda unei trupe germane călare. Comandantul pieții, căpitanul Medrea și cu mine i-am întâmpinat pe nemți în drum lângă parc și le-am cerut categoric ca timp de trei zile să înceteze a circula peste Alba Iulia și să rămână la Sebeș, pentru a nu da prilej la vreun incident, în aceste zile sărbătorești. Colonelul german a înțeles rostul lucrurilor și s-a supus invitației și interdicției noastre. În preziua adunării s-a ținut ședința memorabilă a Consiliului Național care pregătea moțiunea în sălile de sus ale hotelului „Dacia” (atunci încă „Hungaria”). [...]

Tot în pre-seara zilei de 1 Decembrie se adunase lumea jos în cafeneaua „Dacia”, mai ales delegații și oaspeții veniți din Basarabia și Bucovina, care făcuseră unirea de curând. Era o îngheșuală nemaipomenită. Noi, localnicii, am avut ideea să cântăm cu anticipație imnul României pe care lumea nu-l prea cunoștea. Îmi aduc aminte că eu m-am urcat pe o masă de marmură și de acolo instruiam lumea să cânte noul nostru imn și conduceam corul improvizat, secundat de muzicanții cafenelei. Printre

oaspeții pe care i-am cunoscut atunci era Pan Halippa, cu frumoasa lui barbă neagră și plâpândul profesor cernăuțean Procopianu-Procopovici.

Ziaua de 1 Decembrie a fost liniștită, solemnă, entuziasată. Dimineața au fost servicii divine la cele două biserici protopopești, unită și neunită, cu coruri, apoi s-a strâns lumea la sala Unirii (deputații cu credenționale), iar ceilalți pe platoul din dosul Cetății. Garda de onoare în Cetate o formau moșii în straie albe și cu căciuli à la Mihai Viteazul. Pretutindeni, ordine exemplară și însuflețire fericitoare.

Nu țin să descriu detaliat cum a decurs adunarea națională propriu-zisă, căci aceasta e prea bine cunoscută și aparține istoriei, ca unul din cele mai memorabile evenimente în viața neamului nostru. Pe estradă luaseră loc Comitetul Național și episcopii, în sală erau deputații înghesuși, la balcon erau doamnele cu

Belșugul de sentimente s-a revărsat apoi în acordurile zguduitoare ale imnului „Deșteaptă-te, Române”.

În timpul acesta, cei 100 000 de români îmbrăcați în straie de sărbătoare și încadrați în sute de steaguri tricolore ascultau cuvântul oratorilor improvizati, până ce au apărut delegații Marii Adunări Naționale, episcopii Cristea și Hosu, care au citit hotărârea Adunării și au luat adevărata plebiscitară a maselor imense de Români însufleții.

Socotesc cel mai important moment al vieții mele când am putut și eu vota unirea tuturor Românilor, alcătuind acea formațiune statală care era chemată să dea omenirii toată contribuția de care era capabilă această națiune veche, cultă, blândă și dotată de la natură cu daruri excepționale. Că prevederile și dorințele noastre de a contribui cât mai mult la progresul omenirii nu s-au putut realiza

Alexandru Borza împreună cu părinții săi Ignat și Valeria Borza, în 1908

voal negru solemn. Discursul lui Pop de Băsești, președintele, al lui Pop Cicio Ștefan, vicepreședinte, al referentului V. Goldiș și ale reprezentanților partidelor național, I. Maniu, și socialist, Jumanca, s-au perindat programatic, pe urmă s-a votat în unanimitate și în mijlocul unui adevărat delir moțiunea de Unire.

În ritmul dorit se datorează și slăbiciunii noastre, dar și constelației neprielnice a condițiilor externe, care nu ne-au hărăzit măcar o epocă de 50 de ani de pace. În 20 de ani nu se poate consolida o țară rezultată din contopirea a patru-cinci teritorii și populații heterogene ca tradiție culturală și regim politic!”

Academicianul Alexandru Borza Și Marea Unire

În tranșeele libertății

Toma PAVEL

Acum mai bine de cincizeci de ani, în vara lui 1968, Uniunea Sovietică, numită pe atunci „marea noastră prietenă de la Răsărit”, a decis, sub conducerea întotdeauna considerată înțeleaptă a Partidului său, să pună capăt politicii „dușmănoase” a Cehoslovaciei, țară care, deși beneficia de nemaipomenitul privilegiu de a face parte din lagărul (da, lagăr i se spunea) socialist, își propunea să relaxeze într-o anumită măsură dictatura proletariatului, sau mai bine zis a partidului său unic, care, cum de mult ne învățase Vladimir Ilici, ne conducea pe toți la fericire, ce-i drept nu fără închiderea granițelor, supravegherea populației, arestări, procese politice, ziare pline de

modelul cehoslovac ar putea fi adoptat în toată Europa de Est și că deci am putea și noi ieși calm și treptat din mizeria regimului de atunci.

La sfatul înțelept al amicului meu Virgil Nemoianu, am cerut o scurtă vizită în Franța și cum, în agitația acelui moment, pașapoartele nu erau imposibil de obținut, cererea mi-a fost aprobată. Iată-mă deci la Paris în Septembrie 1969. Bunul Ștefan Aug. Doinaș îmi dăduse adresa Congresului pentru libertatea culturii (Congrès pour la liberté de la culture) precum și numele secretarei generale, Roselyne Chenu. Congresul, condus de Pierre Emmanuel, poet catolic bine cunoscut, acorda de obicei intelectualilor din Est o bursă de 1000 de franci, bursă de care beneficiaseră Doinaș, Ion Negoitescu și Ovidu Cotruș. Valoarea ei,

Canada, am rămas în legătură cu generoasa Roselyne Chenu, pe care am revăzut-o și după ce Congresul și-a schimbat numele devenind „Fundatia pentru întraajutorarea intelectuală europeană” (poate pentru că termenul „libertate” avea o rezonanță prea neliniștitoare) și, apoi, a fost desființat. Mai târziu, când, ieșită la pensie, Roselyne Chenu a decis să scrie istoria acestei instituții, am revăzut-o la Chicago, unde venise să studieze arhiva Congresului, care era și este și acum depusă la biblioteca Regenstein a Universității din Chicago.

Cartea ei, plănuită de mult și apărută acum câteva luni, a luat forma unui dialog viu și convingător cu profesorul Nicolas Stenger, care predă istoria intelectuală europeană la universitatea din Geneva. Apariția acestei cărți constituie, sunt convins, un moment important în rememorarea considerabilelor dificultăți prin care a trecut cultura europeană după al Doilea Război Mondial. De fapt, putem azi folosi termenii „dificultăți” și „cultura europeană” numai pentru că, dat fiind eșecul sistemului sovietic acum treizeci de ani și progresul treptat al Uniunii Europene, primejdia unui conflict militar a cărui concluzie ar fi putut să fie o Europă controlată de Uniunea Sovietică, primejdie extrem de vie în anii 1950 și încă clar perceptibilă în anii 1960, este acum aproape uitată. În anii 1950-1970 însă, era vorba de o datorie urgentă și neîncetată: apărarea libertății în Vest și redobândirea ei în Est, atât la nivelul organizării politice, cât și în cultură.

„Congresul” la care a lucrat Roselyne Chenu a fost lansat în Berlinul de Vest în iunie 1950 de un grup de intelectuali prestigioși printre care se numărau Sidney Hook, Arthur Koestler, Claude Mauriac, Jules Romains, Denis de Rougemont, David Rousset, Ignazio Silone și mulți alții. Scopul lor era lupta împotriva totalitarismului de orice fel: sovietic în Est, franchist în Spania, Salazarian în Portugalia, sau, în curând, militar în Grecia. Manifestul congresului, redactat în mare parte de Manès Sperber, afirma că libertatea de opinie este un drept uman inalienabil, că pacea și libertatea sunt inseparabile, că nicio doctrină politică sau economică nu poate pretinde să determine singură sensul libertății și, în sfârșit, că totalitarismul este cea mai mare amenințare căreia omenirea i-a făcut față în toată istoria ei.

Activitățile Congresului, în special bursele individuale și subvențiile acordate pentru conferințe și colocvii, erau finanțate de diferite Fundații private, cea mai importantă fiind Fundația Ford, dar și de ajutorul acordat de Statele Unite prin intermediul serviciului secret internațional, celebrul CIA, profund detestat de regimurile dictatoriale. Ceea ce nu însemna că scopul Congresului se limita la rezistența împotriva comunismului. Așa cum o arată reperele cronologice publicate la sfârșitul cărții, libertatea culturii era un ideal care trebuia apărat nu numai în Europa de Est, dar și în peninsula Iberică, în Grecia, în India, Birmania, Orientul Apropiat, Nigeria, Kenya, Uganda, Africa de Sud, Argentina și Statele Unite, oriunde, cu alte cuvinte, dictaturile ide-

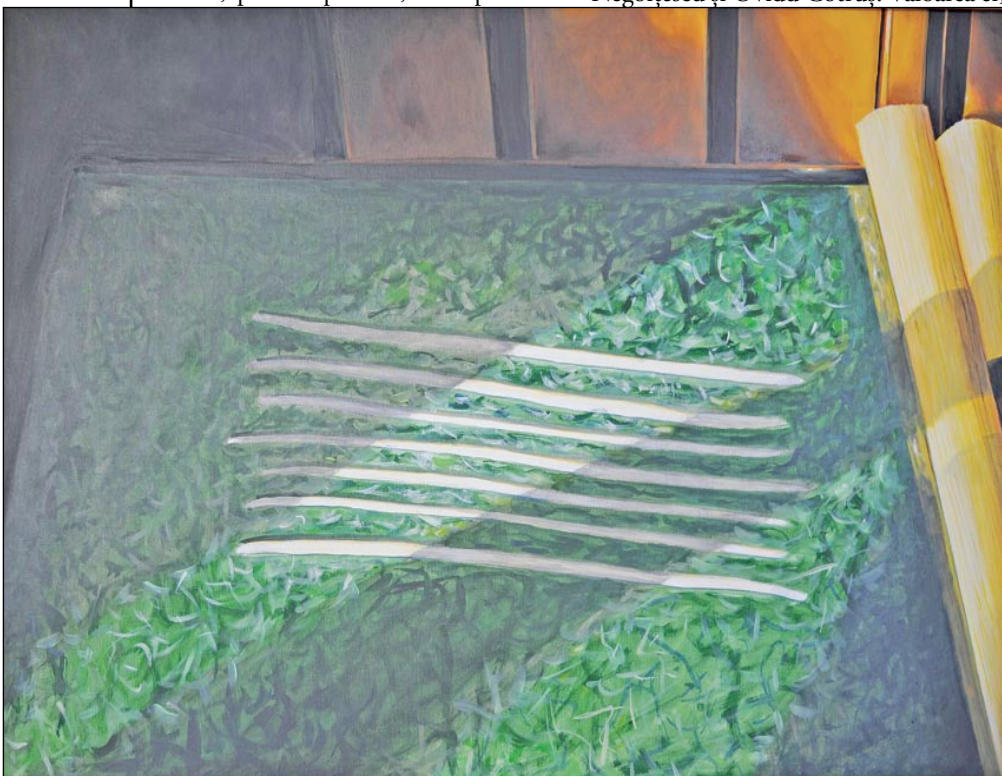
ologice, dificultățile decolonizării sau rasismul instituțional (în Alabama, de pildă), contraziceau acest ideal.

Roselyne Chenu observă că înainte de cartea ei activitățile Congresului nu au făcut obiectul unor studii atente și detaliate. De ce? se întreabă ea. Foarte probabil fiindcă, după 1945, pentru o mare parte a intelectualilor și profesoriilor din Vest ideologia și politica sovietică erau aspecte indispensabile ale victoriei împotriva Nazismului. Imperialismul sovietic era acceptat tacit, iar rezistența împotriva lui era adesea condamnată în numele progresului planetar, considerat inevitabil, către socialism. Reprimarea brutală a revoltelor din Ungaria în 1956 și Cehoslovacia în 1968 a deschis treptat ochii intelectualilor, dar luciditatea *de la bun început* a Congresului a fost probabil percepută ca un reproș pe care puțini erau gata să-l asculte.

Cartea Roselynei Chenu descrie în detaliu eforturile Congresului de a fi prezent și relevant oriunde era nevoie. Printre aspectele care atrag atenția cititorilor dragostea pentru cultură, independent de considerații materiale, economice și utilitare, este mereu prezentă. În Europa, Congresul accentua două elemente esențiale: *unitatea* europeană dincolo de opoziția ideologică între Estul ocupat de Uniunea Sovietică și Vestul parțial liber, precum și, la fel de important, *primatul cultural* al ideii europene, care, cum nota Denis de Rougemont la întâlnirea de la Loumarin în Sudul Franței în 1959, nu poate fi limitată la aspectele economice și financiare, în detrimentul Europei *valorilor* (p. 36).

Trecând în revistă activitățile Congresului în diferite țări europene, Roselyne Chenu notează și punctele comune și diferențele între regimurile dictatoriale din Estul Europei și cele din restul continentului. Pentru cei care îndurau dictaturile din Est, situația din Spania franchistă, din Portugalia lui Salazar sau din Grecia colonelilor părea incomparabil mai bună, dacă nu chiar salutară, dată fiind orientarea vehement anti-comunistă a acestor regimuri. În sens invers, intelectualii spanioli, portughezi și greci persecutați de regimurile autoritare din țările lor adesea credeau că țările comuniste din Est sunt paradisul pe pământ. Întâlnirile organizate de Congres, povestește Roselyne Chenu, permiteau intelectualilor veniți din fiecare tip de dictatură să înțeleagă realitatea celui alt tip: intelectualii din Est își dădeau seama că în Spania, Portugalia și Grecia tirania culturală era greu de suportat, iar cei veniți din aceste țări înțelegeau că sub comunism teroarea era mult mai severă decât își imaginaseră vreodată.

La colocviul ținut în 1971 la abația cisterciană de la Sénanque, colocviu a cărui temă definită în cel mai vag și general mod cu putință era „Perspectivele culturii europene la sfârșitul secolului XX”, au fost invitați câțiva scriitori și intelectuali din Est și câțiva din Spania, Portugalia și Grecia. După colocviu, Benard de Costa, portughez, a mărturisit într-o scrisoare adresată Roselynei Chenu că întâlnirea cu intelectualii din Est a fost pentru el un eveniment bulversant. Detaliile aflate de la colegii din Est i-au permis lui de Costa să perceapă „diferența între un re-

minciuni și magazine goale. Responsabilități partidului comunist ceh susțineau că scopul lor ar fi fost inițierea unui „Socialism cu față umană”, care i-ar lăsa pe cetățeni să călătorească în străinătate, să-și schimbe banii în valută străină, să publice ce doresc și chiar, închipuiți-vă, să creeze câteva alte partide, progresiste bineînțeles, dar nu neapărat chiar comuniste. În fața acestor abuzuri greu de imaginat, glorioasa armată sovietică, împreună cu trupele altor câteva țări din pactul de la Varșovia, a ocupat Cehoslovacia, l-a răpit pe Dubcek, șeful partidului, și a restabilit adevăratul regim marxist-leninist în numele principiului că odată ce acest regim a triumfat undeva pe lume, nimic nu-l mai putea înlătura sau înlocui.

România nu s-a alăturat acestei acțiuni, iar Nicolae Ceaușescu, după ce a convocat mii de oameni în Piața Palatului, a apărut la balconul clădirii Comitetului Central, la stânga Palatului, și a informat mulțimea că tocmai are loc o ședință a C.C.-ului care discută gravitatea situației actuale. La sfârșitul acestei ședințe, a încheiat el cu inimitabilul său accent, „voi rhevini di la acest balcon” ca să pună poporul la curent. A doua zi fusese deja poreclit „Julietta”, personaj care, cum se știe, vorbea cu iubitul ei Romeo de la balcon. Lumea glumea, ca de obicei la București, dar speranța se spulberase că

dacă ne amintim că pe atunci în Franța o baghetă de pâine costa cam 40 de centime, era echivalentă cu prețul a două mii două sute cincizeci de baghete, adică peste 2000 de euro actuali.

Roselyne Chenu, o doamnă de o deosebită frumusețe matură, m-a primit cu amabilitate, vorbind o franceză elegantă și prefăcându-se politicos că nu observă teribilul meu accent est-european. A notat meseria și activitățile mele și după ce bursa a fost aprobată m-a invitat la un mic colocviu de o zi consacrat libertății intelectuale. Da, consacrat *libertății*, cuvânt care pe atunci declanșa o emoție greu de evocat. La acest colocviu au participat nu mai mult de zece-douăsprezece persoane așezate în jurul unei mese lungi. Printre ei, curajosul eist Manès Sperber, poetul Robert Marteau (Dumnezeu să-l odihnească în pace!) și istoricul Alain Besançon, ultimii doi fiind începând de atunci prieteni dragi și apropiați. Nu mai știu exact ce au spus, dar îmi amintesc ce surprins eram să văd cât de bine înțeleseseră ei ce se întâmpla în țările din Est.

Mi-am prelungit viza, m-am înscris la doctorat, am început să caut un post în Franța și în Canada, iar congresul m-a ajutat să primesc prin intermediul său o bursă substanțială cu ajutorul căreia am putut rămâne la Paris tot anul universitar 1969-70. După plecarea în

gim anacronic (cu toate consecințele lui) și un regim totalitar în care toate formele de expresie sunt manipulate într-un mod demențial. Cred că am înțeles (continua el) diferența între un vis urât și un coșmar.” (p. 184) În toate aceste țări, autoritare sau totalitare, vibra într-adevăr ceea ce Emmanuel Mounier, intelectual catolic, fondatorul revistei *Esprit*, numise „nădejdea deznădăjduiților” („l'espoir des désespérés”).

Mărturia lui de Costa evocă realitatea unei epoci în care, cu toate că prezentul era greu de suportat, mulți oameni simțeau că regimul nu putea dura la infinit, că la un moment dat viitorul va fi altfel și că, mai devreme sau mai târziu, viața va redeveni *normală*. Nu din întâmplare, în 1988-89, când șefii nomenclaturii sovietice au înțeles că utopia lor eșuase, unul din leaderii care lucra cu Gorbaciov promitea o „revenire la normal”. Ea a avut loc, poate mai puțin bine decât se nădăduise, dar a adus mult, mult bine în comparație cu deceniile comuniste. Să nu uităm.

În sfârșit, unul din aspectele cele mai convingătoare ale întâlnirilor organizate de Congres era, dat fiind numărul redus de participanți (douăzeci - treizeci de persoane), caracterul prietenos, intim al relațiilor care se stabileau cu ocazia lor. La colloquiul Baudelaire la Namur în 1967, Roselyne Ceanu notează cum, pe plan uman, colocviul a permis revederea unor vechi prieteni despărțiți de cortina de fier, noile prietenii legate cu această ocazie, descoperirea unor noi talente, sau complicități amicale provocate de detalii neînsemnate ale vieții cotidiene. Colocviul dedicat tot lui Baudelaire trei ani mai târziu, la Poigny-la-Forêt, nu departe de Rambouillet, a fost condus de Robert Marteau și i-a avut ca oaspeți din România pe Ion Caraion, Ion Alexandru și Ovidiu Cotruș. Acesta din urmă, rămas prieten bun cu Robert Marteau, a găzduit-o curând pe Roselyne Chenu în apartamentul în care el și soția lui locuiau la Timișoara, iar la București a instalat-o în garsoniera lui Ion Negoitescu, absent din oraș, dar care era bucuros să-și arate recunoștința pentru bursa Congresului primită în 1968. Conversațiile confidențiale cu Sorin Vîeru, Dumitru Micu și Constantin Noica au încântat-o: fiecare îi mărturisea setea de informații culturale occidentale. Cu această ocazie, Roselyne Chenu a scos din țară o scrisoare a lui Paul Goma, rezistent neînduplecat, adresată președinților francez și german al PEN-ului, în care descria situația dramatică a scriitorilor români. Oprită la granița cu Iugoslavia, doar cumsecădenia neașteptată a unei vameșe române a salvat-o: scrisoarea a trecut.

Citită acum, cartea Roselynei Chenu, vie, umană, revelatoare pentru perioada grea pe care o descrie, evocă admirabil momentele de solidaritate intelectuală între Europa Occidentală și țările ținute sub regimurile dictatoriale de după război. Lectura ei convinge pe cititori că în această perioadă Congresul a fost una din cele mai nobile forme de apărare a libertății culturii. Amintirile secretarei sale generale merită să fie și traduse în românește și, nădăjduiesc, recomandate ca lectură în clasele de istorie contemporană ale liceelor din țară.

*Roselyne Chenu. *En lutte contre les dictatures. Le congrès pour la liberté de la culture (1950-1978)*. Paris: Éditions du Félin | Histoires et Sociétés, 2018.

Mit și exegează literară

Marcel TOLCEA

Am să încep *ex abrupto* considerațiile mele despre receptarea exegezei lui Eugen Todoran cu o primă observație: înțelegerea aplicării mitului la opera poetică a lui Eminescu și Blaga în hermeneutica sa a fost una mai degrabă metaforică decât intrinsecă. Ceea ce, în opinia mea, a condus, fatalmente, la ignorarea consecințelor abordării de tip „fenomenologic” deschis asumate de critic.

Desigur, e foarte probabil că, din precauții epistemologice, Eugen Todoran nu a putut duce până la ultimele consecințe grila epistemologică, fiindcă discursul s-ar fi așezat cu totul în afara filozofiei oficiale de dinainte de 1989 și ar fi condus la o perspectivă nu doar metafizică, ci, mai ales, una paraștiințifică. Ceea ce, în orizontul epistemologic al României din acei ani ar fi fost imposibil. Ca să fiu încă mai clar, cenzura comunistă a acelor ani nu se temea de idealismul filozofic german al unor filosofi cum ar fi Hegel, Kant, Schopenhauer sau Fichte, ci de o depășire a paradigmei pozitivistice care, între altele, ar fi legitimat și „gândirea magică”. Despre care, ne aducem aminte, Lucian Blaga opina că ar fi o „locotenentă cognitivă”, având, între alte funcții, și una poetică.

Suntem foarte aproape, din această perspectivă, de lecțiunile „tradiționaliste”, unde mitul este viu, iar literatura nu e decât o formă „degradată” în care persistă încă „energii” creative, magice. Și Guénon, și Evola — cei mai importanți „tradiționaliști” —, dar și Eliade se referă

la mit ca la o realitate operativă, nu ca la o ficțiune ce a eșuat mai mult sau mai puțin diluat în literatură. Ne amintim, Eliade definea mitul ca fiind „povestea unui început”, o poveste cu virtuți magice, fiindcă mitul este fațeta, jumătatea pusă a ritului. Atunci când Eugen Todoran propunea o nouă sintagmă cu privire la creația eminesciană, „mitul românesc”, el își începea considerațiile cu observația că poetul își construiește încercarea de mitologie a geto-dacilor cu cosmogonia. Exact așa cum se comportă mitologiile clasice. Iar valoarea intrinsecă a unei asemenea poezii ce năzuiește să coboare la origini mitologice nu constă nici în ideea filosofică sau mitică, nici în expresivitatea ei, ci în felul unic în care această tensiune simbolică trimite, dar și ajunge dincolo de raționalitatea noastră discursivă.

Sigur, atunci când vorbim despre remanențe ale iraționalului în poezie, este aproape imposibil să nu ne gândim la Marcel Raymond, creatorul unei sintagme adaptate de Eugen Todoran la creația lui Blaga, „mitul modern al poeziei”. Dar și la faptul că această relaționare pe care poezia o întreține cu iraționalul, cu miticul, cu religiosul nu este posibilă decât prin intermediul simbolului, al metaforei sau al imaginii. Care, la rândul lor, își dobândesc coerență și sensuri care, așa cum observa și Lucian Blaga, sunt independente și de intenția creatorului, și de contextul istoric, fiind evident transcendente. Ceea ce chiar definește critica fenomenologică.

A fost nevoie de un artificiu hermeneutic pentru a-i face loc mitului în critica literară, iar acest pas a fost făcut de Gilbert Durand, cel care a „camuflat” — un cuvânt drag lui Eliade — iraționalitatea sau,

mai de grabă, suprarăționalitatea mitului în haine psihanalitice. Dar și îndrăzneala epistemică a lui Durand a fost una precaută și treptată. Între *Strucaturile antropologice ale imaginarului*, o carte apărută în 1960, și *Introducere în mitologie. Mituri și societăți*, apărută în 1996, sunt aproape patru decenii, răstimp în care savantul francez a consolidat abordări mult mai nuanțate decât ar fi permis granițele pozitivistice ale științei europene ale un concept extrem de bogat: imaginarul. De fapt, Gilbert Durand a făcut ceea ce, cu uneltele firave ale epocii, a încercat să facă, interpretându-l pe Blaga și nu reluându-l, Eugen Todoran: să așeze într-o relație metabolică raportul dintre mit, simbol și imagine.

Eugen Todoran – o nouă lectură a „Luceafărului”

Cornel UNGUREANU

În *Revista Cercului literar*, ultimul număr, Eugen Todoran publică „Hyperion, demonic” — un studiu care anunță o nouă direcție de cercetare a operei lui Eminescu. O direcție de cercetare care începe de la arhiva Bogdan-Duică, dar nu numai de la el: „Teza mitului fundamental al Luceafărului a fost reluată mai recent de Iulian Jura în *Mitul în poezia lui Eminescu*. Integrând poema în atmosfera romantismului european, Jura încearcă să arate că Luceafărul este Satan, eroul de predilecție al romanticilor, dar pe care Eminescu, plasându-l în cele din urmă în cadrele mitului românesc, ni l-a prezentat sub o formă cu totul neșteptată și originală. Elementul care stă la baza poemei ar fi răpirea fetei [...]”.

Jura, spune Eugen Todoran, își susține afirmația subliniind că Eminescu a revenit asupra primei variante („Și tu ca ei voiești a fi demone,/ Tu care nici nu ești a mea făptură”), înlocuind tradiționalul mit al romantismului european cu un mit românesc. Iată un punct de plecare nou în interpretarea poeziei eminesciene, pornind de la Bogdan — Duică și Iulian Jura? Iată o cale: „Pentru a ajunge la o interpretare justă a *Luceafărului* se impune așadar o cercetare nu atât a izvoarelor, a miturilor, cât a ideii, a gândirii filosofice. Valoarea poemului nu se stabilește prin motivele inițiale, ci prin simbolul elaborat de ele. Dacă s-a făcut raportarea la atmosfera europeană, nu trebuie să se uite că Mitul este numai un fapt primar, care prin devenirea spiritului în conștiință este depășit de gândirea filosofică [...]. În manieră romantică, în *Luceafărul*, pe măsura prelucrării basmului, mitul a fost tot mai mult depășit de gândirea filosofică, până când, în formă definitivă, smeul avea să devină geniu!” scrie în ultimul număr al *Revistei Cercului Literar* Eugen Todoran.

Studiul „Hyperion demonic” nu mai este legat de tradiția maioreșciană sau călinesciană a lecturilor lui Eminescu. Clujeanul Dimitrie Popovici și praghezul Vaclav Cerny sunt suficient de importanți pentru deslușirea noilor concepte care pot fi puse în mișcare. Titanismul numit de ceh și reclamat de Popovici, geniu/ titanul deschid o cale deosebit de ofertantă pentru înțelegerea *Luceafărului*.

De aici, Eugen Todoran se adăpostește sub umbrela lui Blaga: „Nu există geniu fără demonic. Termenul este împrumutat de la Socrate, însă accepțiunea pe care i-o dă Goethe este deosebită. Pentru Goethe este duhul pozitiv al productivității, al faptei, al creației. (Lucian Blaga, *Daimonion*). În spiritul romantismului german, Eminescu va da basmului *Fata în grădina de aur* interpretarea alegorică prin care avea să facă din Hyperion un simbol al demonicului, al geniului [...]. Prin natură, acesta nu este opus divinității, ci o revărsare acesteia din sine, e o făptură dintru început [...]”.

Demonicul este un concept preferat de cerchiști. Îl vor utiliza în cercetărilor lor, cred, toți. Desigur, cel care îi leagă de sensurile acestui concept este Blaga; ei îl vor cita pe Blaga cu al său *Daimonion* de fiecare dată când trebuie să îmblânzească ideea de rău, de eșec, de dezastru. Eficacitatea negativă trebuie utilizată în acest timp al exilului, al războiului, al mizeriei. *Daimonion* și *Mitul reintegrării*, cărți care se susțin una pe cealaltă, îl implică nu doar pe Blaga, ci și pe Mircea Eliade în procesul cerchist — în reabilitarea lui Mephisto. Ar trebui spus că perioada timișoreană a lui Eugen Todoran dezvoltă, atât în cursurile de folclor, cât și în cursurile consacrate clasicilor, ideile lansate în *Revista Cercului literar*. Foștii săi studenți — de la Iosif Cheie-Pantea la Rodica Bărbat și Felicia Giurgiu — îi vor dezvolta ideile, în numele unei fidelități exemplare față de Eminescu, dar și față de profesorul Eugen Todoran.

Ce o fi cu Adi?

Viorel MARINEASA

Niciun flux al aducerilor aminte, totu-i fragmentar, uzat acolo unde ar trebui să fie încheieturi, balamale, spune-le cum vrei. Peronul gării Lipova, unde așteptăm trenul de la Radna. Vor lega la garnitură vagonul de marfă ce conține calabălăcul nostru – mobile, lăzi cu de toate. Ne mutăm în marele oraș, paradisul pe pământ. Fericit, tâmpițel, sprintez printre cei mari, printre bagajele de mână. Ne vom plasa cât mai aproape,

într-un vagon de clasă, ca să ne păzim avutul de bandiții pitiți în pădurea Pișchiei. (Mi-a fost dat să revăd deunăzi locul fostei gări, o pârlăogă. Dacă o mai trece fără să oprească vreun tren de marfă pe săptămână.)

Alt peron. Aștept împreună cu ortacul meu rădnean-li-povean (mai tânăr cu 12 ani) să vină un vaporetto care să ne dea idei, coerență. O blândă viteză de croazieră. Mormăim verzi și uscate. Mai mult uscate.

Deziluzie – la terminatul străzii Tigrului, un maș lung, noul apartament cu chirie. Ne împiedicăm unii de alții. Cămaruța mea – încadrată de patru uși, fără nicio fereastră. Facem baie tot la lighean. După o vreme în care a populat doar poveștile despre ea, ca o nălucire din mintea unui adolescent se arată Adi, superba față a gazdei, vândrășă prin țară și prin străinătate. Femeie-trofeu vânată de haiticul masculilor puturoși. Statuară, la un pic peste un metru și optzeci. O coamă strălucitoare, aur adevărat. Ia ore de canto. Face vocalize la cele mai năstrușnice ceasuri. Câteodată, vocea-i patinează a ușă neunsă. Mă plâng că nu pot învăța. Cinstit, nu din pricina exercițiilor, ci de la scânteierea pletelor ce nu-și conțin revărsarea. Mișună pe la uși, prin ogradă pretendenții. Italieni, nemți, autohtoni.

Adi vrea să ajungă la Scala din Milano. „La Scala din...”, face maică-mea cu năduf. Dintr-un capriț, viitoarea divă se angajează vânzătoare la o mercerie de pe strada Dacilor. N-o s-o țină mult, câteva săptămâni. În fiecare dimineață se înființează la ușă, ca să mă ia tovarăș, doar avem aceeași direcție, eu mă opresc puțin mai departe, la liceul golanilor de la capătul pieței Badea Cârțan. Îmi crește cota în clasă: „Mamă, cu ce gagistră te-am văzut!” După ani de zile voi constitui o secvență cu Bebe Costinaș. Vizitase des casa de pe Tigrului. „Deci tu

erai amorezu, tu erai urātu care nu saluta niciodată și mă înghesuia la perete când ne petreceam pe alea de lângă casă? Te luasem drept macaronar. Precis că ai prostit-o promițându-i că o bagi într-un film.” „Fiaro, am băgat-o pe alta aproape la fel de valabilă. Tot blondă.”

Trenul trece de Gomila, de Șarlota, de codrul des, iar haiducii nu se arată. Nu mai am astâmpăr, voi cucerii cetatea Temișvarului. De unde să știu că, peste aproape o jumătate de veac, aici, la doi pași de calea ferată, va fi găsit Costinaș, cât a mai rămas din cel mai temerar jurnalist timișorean, la un an după ce dispăruse din peisaj pe neașteptate. Cică sinucidere, au conchis anchetatorii. Una cu tot tacămul, niște blistere și o sticlă cu inscripția *Vodcă* plantate lângă osemintele deslușite printre bucăți de haină.

Până la urmă, Adi s-a cărat în Vest, o trecuse cineva cu o dubă frigorifică. A pătimit destul după aia de pe urma degerăturilor. N-a mai ajuns la Scala, o fi consolată-o în munți un elvețian cu stare. Estimp mișunam cu Genu prin măruntaiele Fabricului. La dans în cluburile proletare. La colocvii instructiv-educative cu vestiții golani ai cartierului în Piața Traian sau la Carul cu Bere. Mai 1963,

ora 10 seara. Așteptăm în fața fabricii de pantofi *Banatul*. Care până adinea-uri s-a numit *Nikos Beloianis*, în onoarea militantului comunist grec executat de guvernul Plastiras pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice. (Ca să aprofundăm problematica stalinismului elen vom citi peste 49 de ani, în revista *Orizont*, nr.3/2012, articolul lui Volodea Tismăneanu.) *Tovarășii* noștri au lăsat-o mai moale cu internaționalismul. Fetele tre’ să iasă din schimbul 2. Plutoane de gagii stau la pândă. Tragem importanți din țigări. Cea pe care a agățat-o Genu are o prietenă. Iat-o. Facem cunoștință, Țuki-Pucu, Nucu-Miki. Nu e Adi, dar e bine. E bună./ Mignonă, brună,/ trăsături limpezi, căluț cabrat./ Miroase a duș proaspăt administrat./ Mergem o porțiune împreună, // apoi ne despărțim, fiecare cu a lui. Asta mă târăște unde și-a înțârcat dracu progeniturile, pe Alea CFR, dincolo de gara Fabricului. Zonă minată. Stă la gazdă, într-un viloi. Prop-tim gardul. „Doar un pupic. Când am plecat de acasă, mămica mea m-a învățat să fiu cuminte. Voi, cei de la oraș, prea vă grăbiți. Și dacă auziți de inel...”

Blândul vaporetto atinge malul. Om fi pescuit și aici în ape tulburi. Megieșul într-ale proustianismului resuscitat

nu are cum să știe, iar Genu încă nu-i disponibil. Cehov industrial și multă metafizică. Din pustietatea depozitelor, care cu lacăt, care devastate, un paznic latră la noi, iar o doamnă cu mantie romantică sfidează ruina și sârguie stând în picioarele-i de vis la laptopul așezat pe o ladă deșelată. Fost-au bobine, droturi, motoare, vase de inox. Țevi de gaz metan, vegetație obraznică, gard de sârmă împletită.

Trebuie să ne reîntâlnim la balul organizat de clubul Fabricii de Bere. Iau plasă. A lui Genu vine cu explicații doar pentru el. Apoi trecem noi la aparteu. „Micuța ta...” „Ce, care micuța mea?” „În fine, față de inger a belit-o. Au prins-o când manglea la garderobă din banii colegelor. Îi ascundea în scorbură, bălcești după bălcești.” „În salcia din curtea fabricii?” „Nu, măi fraiere, chiar în internul ei, în cuibul plăcerilor. De jenă a tulit-o la mă-sa, nici n-a mai așteptat s-o dea aia afară.”

În șaiștrei îi zicea *Banatul*, iar înainte – *Nikos Beloianis*. Cică s-ar fi înființat în 1901 ca Fabrica de ghetete *Turul*. Din ‘30 – *Prima Banat*. După revoluție – *Banatim*. Acum, praf și pulbere. Nici fabrica de piele și mănuși nu se simte prea bine. Dar Adi? Ce o fi cu Adi?

„Nu-i mai nimic de făcut”, zice

Daniel VIGHI

Am ajuns la capătul lumii cu vaporetto: de la podul Modoș la Podul de la Turbină, căruia i-am putea spune podul Călărășanu, chit că din atelierul maestrului n-a mai rămas decât un morman de moloz sub ofensiva capitalismului. Coborâm în țara Fabrik (ortografie sui-generis, n.n.). Altă lume aici față de cea din Freidorf: aglomerație mare, tiruri, camionetă de firmă, claxoane, cozi neliniștite dinspre Calea Lugojului. Au coborât cu noi turiștii slavi, scrutează indiferenți peisajul vag industrial, praf, fum cu plumb de la sute de carburatoare. Traversăm podul și ne scoborâm pe malul Begheului în preajma unei clădiri care se construiește din anii nouăzeci: o biserică și un fel de hotel-casă de cultură a comunității ungarilor calvini, cu denumirea Biserica reformată din Fabrik, ciudată, provocatoare, cu o arhitectură care ne-a atras printr-un eclectism original, creația arhitectului maghiar Makovecz Imre, care a decedat între timp, autor al complexului acvatic de la Mako și al unor biserici la Cluj și Odorhei.

Trecem pe lângă Biserica reformată pe o străduță, totul pare prăfuit în soarele amiezii, buruieni înalte pe nume boz, arbori de le zice oțetari, copaci viguroși Paulownia imperialis, de loc din China, trecuți prin Rusia țarului Pavel I, împărat al Maicii Rossia între anii 1796-1801. Ne holbăm la năvala de arbori oțetari și paulownia crescuți năvalnic în marginile gardului fabricii de piele. E ruină cu de toate, intrăm într-un fel de curte cu doi câini lupi agresivi, închiși într-o cușcă strâmtă din sârmă: „Dumnezeule mare”, îmi spun în barbă, „ce-ar fi să fie ăștia în libertate?” Într-o margine a intrăndului malurile Begheului, în partea cealaltă, depozite cu terase din ciment pentru descărcarea mărfurilor, un morman de gunoi cu o canapea putrezită de ploi, o domniță trece undeva printre betoane răsucite, un camion răsturnat, cu roțile sparte, un soi de gard din tablă și piloni din fier, o întreb despre locul acesta, unde suntem, ce-i aici, îmi pare că-i intrarea în infernul lui Dante, nu ne răspunde, pare că nici nu ne aude, își plimbă aferată niște borderouri într-o apocalipsă din fier, ulei de mașină ars, lătrat furios de câini, peturi, scaune dezmembrate, canapeaua cu iarba de mare rânjind la soarele de toamnă.

„Hai să ieșim”, îi spun ortacului cu precipitarea celui care se repede spre un loc cu aer proaspăt, „nu mai putem sta aici, haida, domnu’ Viorel”, trecem iute, iute pe lângă câini, pe lângă canapea, domnița s-a topit în biourile din paragina fabricii, zidurile jupuite se apleacă deasupra cerului, par că întunecă zarea,

și chiar asta se întâmplă, așa că evadăm, lăsăm în urmă amestecul de tristețe al bulendrelor, al dărăpănăturilor, al fierătăniilor răsucite de bombardamentul trecerii de la economia planificată la aceea de piață. Ne oprim în fața clădirilor, pe stradă, alături, la distanța unui trotuar și a unei străzi pustii, pornesc spre nicăieri blocurile construite în anii ‘80, desființând istoria cartierului, mănjind-o cu arhitectură și inși de niciunde, cu pustiul anonim al orașelor comuniste, picătură de cartier din Alexandria și Caracal pe strada Ion Creangă, printre casele vechi ale fostei comunități sefarde, și gospodinele din Mehedinți și Vaslui, stabilite aici de cel puțin trei decenii, devenite ale locului, pășind cu o solidaritate neștiutoare, nimeni nu ne poate lumina unde a fost sinagoga sefardă, aia mitutică, din curtea unei case.

În cele din urmă ne luminează un tânăr domn între două vârste, volubil, amabil, timișorean din acela de demult, ne știe, citește *Orizontul*, chiar îl citești, îl întreb uimit, și dă din cap mirat la rândul lui de mirarea mea, cum adică, uite aici este, acum e centru funerar, aici a stat două nopți înainte de a-l duce la cimitir, prietenul nostru Kamo – Kamocsa Béla de la Phoenix: „știu, știm, vai ce interesant, îl cunoști?”, „cum să nu-l cunosc”, îmi zice mirat de întrebarea mea, vorbim apoi de sârbii orașului, de istoria lor, aici au fost peste tot, ei peste tot: „aș, și dumneata acum: cam prea mulți”, zicem, „ei, cum prea mulți, uite, el este sârb, biserica sârbească din Piața Traian stă mărturie, nu doar despre evrei sefarzi, nu doar ei au fost în Fabrik”; „știu asta”, îngaimă Viorel, și-i spune tânărului nostru între două vârste, cititor al revistei *Orizont*, că și el a locuit în tinerețe... și-i spune ulița...

Am uitat, acum când scriu rândurile astea, deja am uitat totul, strada, figura tânărului între două vârste, totul se topește în curgerea molcomă a timpului de toamnă târzie, „de-acum e secetă, domnule dragă, n-a mai plouat de atâta vreme”, bolborosește careva, o voce amestecată, dinlăuntrul vocilor amestecate ale existenței mele abulice, și-mi vine să spun: „da’ să știți că mie îmi place să fie tot așa toamna, soare târziu, lumină moale, căldură la amiază”. Un domn corpolent repară la o Dacie bătrână, ne arată pe stradă unde a fost școala iudaică, pe aici, pe undeva, clădiri mărunțele ale unor meseriași, telali de odinioară, capitalismul din cartierul Fabrik, mai nimicuri, amestec de ulițe cu șirag de case mărunțele asaltate de blocurile epocii de aur, într-un amestec aiuritor, de o tristețe duhndind a neputință: „nu se mai poate face nimic”, bombăne Vio, „Fabricul este mort”, zice, în chiar momentul în care intrăm în grădina de vară a Fabricii de bere să ne înecăm nostalgiile în amarul unei halbe autumnale. „Nu-i mai nimic de făcut”, zice, și oftam cu înțelepciunea care se cere în asemenea momente ale vieții.

Puseuri bibliofile (4)

Radu Pavel GHEO

Cum ziceam, bibliofilia are multe fețe. Mi-aduc aminte că acum vreo cîțiva ani, la un tîrg de carte de la București, am participat la lansarea celor mai recente traduceri din Biblioteca Polirom, printre care și o traducere de-a mea – nu mai țin minte exact care. (Să fi fost *Bătrînul și marea*? Vreun David Lodge? *Jurnalele* lui Fowles?) Oricum, după discursurile obișnuite și micile conversații de la standul editurii, am dat să plec ca să beau o cafea, cînd m-a oprit cineva: „Îmi dați un autograf, vă rog?” Și văd cum omul îmi întinde, în loc de vreo carte scrisă de mine, proaspăt apăruta traducere, care o fi fost. Mi se mai întîmplase, așa că am scris cîteva cuvinte, am semnat și am dat să plec – numai că în spatele celui domn mai așteptau vreo zece oameni, care voiau și ei autografe. Nu doar de la mine, ci și de la alți doi traducători care participaseră la lansare. Așa se face că lansarea respectivă, care trebuia să anunțe cîteva apariții editoriale noi, demne de interes, s-a transformat într-o sesiune de autografe în toată regula, deși la stand nu apăruseră nici Ernest Hemingway sau John Fowles, nici Ian McEwan, Salman Rushdie ori, știu eu, J.D. Salinger.

Pasiunea pentru autografe o înțeleg. Pe moment însă mi s-a părut ciudat că există oameni care și-ar dori să aibă o carte semnată nu de autorul ei (măcar că ar fi cam greu să-i smulgi azi un autograf lui Dante Alighieri, de exemplu), ci de un traducător. Dar greșeam. În literatură lucrurile sînt un pic mai încurcate. Traducătorul e, în cultura – și limba – lui, o extensie a creatorului. Iar autograful... ei, autograful e o personalizare a cărții-obiect, o individualizează și îi dă un soi de unicitate. Cărțile sînt produse artistice de serie, nu au valoarea de unicat pe care o are un tablou sau o sculptură, dar autograful reușește întrucîtva să suplonească acea valoare. Dacă e personalizat, creează măcar aparent o legătură directă între autor și deținătorul cărții – a *acelei* cărți anume – prin dedicația artistului, care individualizează astfel un exemplar de serie. Nu toți pasionații de cărți pot deține manuscrisele originale ale lui *Ion* sau *Groapa* sau *Dimineața pierdută* (și, oricum, adesea nici nu le-ar fi prea ușor să citească după manuscris), dar autograful transmite, oricît de puțin, sentimentul că, iată, în acel unic exemplar din alte cîteva mii sau zeci de mii, scriitorul ți se adresează direct. Sau măcar că a impregnat cumva cartea-obiect, prin cele cîteva cuvinte din dedicație, fie ele și de complezență, cu ființa sa creatoare.

E aici ceva ce ține de magia exercită de creație, iar pasionații de autografe o știu foarte bine. O carte semnată de autor (sau chiar de traducător) e mai valoroasă decît un exemplar obișnuit. Așadar, nu-i de mirare că există o piață a autografe-lor, iar valoarea unor exemplare semnate de autori e direct proporțională cu valoarea autorilor în cauză. Ca un detaliu interesant, o carte dedicată de un scriitor prestigios unei alte personalități culturale are o valoare mai mare (inclusiv pe piața de profil) decît una semnată pentru un cititor obișnuit – iar o dedicație este mai valoroasă decît simpla semnătură. În

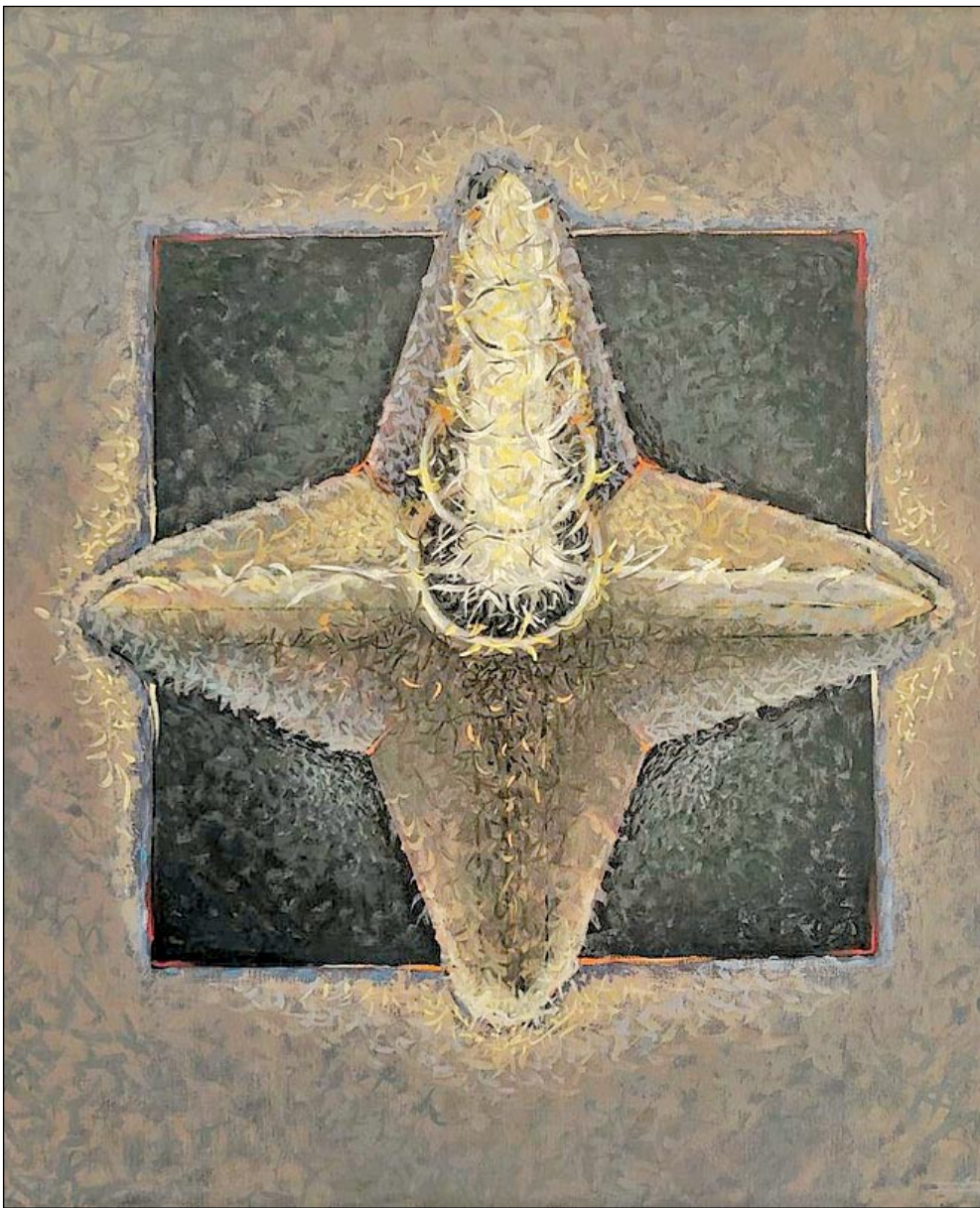
plus, oricît de cinic ar suna, cărțile semnate ale unor autori morți sînt mai valoroase decît ale celor care încă mai trăiesc – și mai pot semna.

Pe faimosul *site* de comerț online eBay un exemplar din romanul lui Ernest Hemingway *Bătrînul și marea* cu dedicația autorului e pus în vînzare la un preț de 22.000 de dolari. În schimb, un exemplar din prima ediție a *Fructelor miniei*, semnat de Steinbeck valorează „doar” 3.000 de dolari, iar semnătura lui Harper Lee pe o ediție din *...Să ucizi o pasăre cîntătoare* e evaluată la 1.000 de dolari. Pe de altă parte, un exemplar cu dedicație din clasicul roman *Ulise* al lui James Joyce este scos la vînzare pe un alt *site* cu suma de 150.000 (o sută cincizeci de mii!) de dolari – o sumă bunicică pentru pasionați.

Pe piața din România, atîta cît există, autografele scriitorilor nu ajung să fie prețuite la asemenea sume. Primul volum din *Moromeții*, cu autograful lui Marin Preda pentru Ion Marin Sadoveanu, se vinde cu 4.200 de lei, dar e pus în vînzare de cîteva luni și deocamdată nimeni nu pare interesat de el. Un exemplar din *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, cu o dedicație a lui Camil Petrescu, e cotelat la 3.900 de lei, volumul *Poezii* din 1942 al lui Lucian Blaga, cu semnătura autorului, costă pentru pasionați 2.800 de lei, iar *Flori de mucigai* al lui Tudor Arghezi, cu o dedicație a autorului, se poate cumpăra cu 2.500 de lei. Sînt sume mari, dar nu exorbitante pentru cei ce-și doresc să dețină un exemplar atins, marcat de vreunul dintre marii scriitori autohtoni. Sau chiar de traducători, fiindcă tot am pomenit de ei: un exemplar din *Ubu* al lui Alfred Jarry, tradus de Romulus Vulpescu și apărut în ediție bibliofilă din 1969, se vinde cu 3.500 de lei – și asta fiindcă e semnat la final, „cu salutări patafizice”, chiar de traducător.

Dar cea mai simpatcă ofertă pe care am găsit-o a fost la un moment dat cea a unei Biblii: în descrierea făcută de vînzător ea apărea drept „Biblie cu autograf”. Am rămas pe gînduri cîteva clipe, m-am uitat la preț – nici nu era foarte mare – și m-a gîndit să plasez o ofertă. Că nu-i de ici, de colo, să ai o Biblie semnată cu... nu știu, poate cu litere de foc. Doar că avîntul mi s-a stins repede: era vorba de autograful traducătorului, care nu că n-ar fi valoros, numai că prima și buimacă mea impresie a stricat totul.

Totuși cea mai valoroasă ofertă bibliofilă autohtonă pe care am găsit-o nu era deloc de ignorat: se ofereau spre vînzare două sute de cărți vechi românești, manuscrise rare și volume cu autograf – multe din secolul al XIX-lea –, toate la un preț de 22.000 de euro. Printre ele se distingeau în fotografii *Puterea armată* de Nicolae Bălcescu (1844, cu autograf!), *Hronica românilor și a mai multor neamuri* de Gheorghe Șincai (1853), revista lui M. Kogălniceanu *Arhiva românească*, ediția princeps din *Pseudokinegeticos* a lui Al. Odobescu (1874), *Poesii nuae* de Cezar Bolliac (1847), un volum din *Caleidoscopul lui A. Mirea* de D. Anghel și Șt.O. Iosif, *Știință și creație* al lui Lucian Blaga (1942, cu autograf) etc. Între timp oferta a dispărut de pe piață. Probabil s-a găsit un bibliofil pasionat care și-a îmbogățit dintr-odată colecția. Eu, unul, îl înțeleg.

Ghinionul dracului

Robert ȘERBAN

Era a patra oară cînd îl vizita, săptămîna asta. A patra noapte. Nu mai avea nicio îndoială: taică-su era strigoi. Îi spusese și lui unchi-su, dar ăla a dat din mînă și a zis *fugi, bă, d-aci*. I-a spus și lu’ a bătrînă, iar femeia și-a făcut cruce. Pe ea n-o bănuise Grigore, n-auzise nimic prin casă, nici scîrțait de uși, nici pași, nici haine căzute din cuier. Dar asta nu însemna că fiu-su nu putea fi strigoi. Ba putea, că prea de multe ori se arătase.

S i i-a spus nepotului ce să facă: să ia țarușul cel mare, cu care priponesc calul, un ciocan, să meargă noaptea în cimitir și, la 12 fix, să bată țarușul în mormînt. Nu trebuia să-l dezgroape pe Grigore, sāracu’, nu trebuia să-l scoată din sicriu. *Dar are efect, că tata e la doi metri sub pămînt?* a întrebant bîntuitul. Da: e ca și cum l-ar fixa cu țarușul în pămînt, ca să nu mai iasă în veci de acolo. Așa se face, i-a murmurat bunică-sa.

Ar fi chemat un prieten cu el, dar cui să-i spui că mergi în cimitir ca să omori un strigoi? Și nu pe oricine, ci pe tac-tu! S-a hotărât să facă asta singur, luni noaptea. După ce a pus într-un sac de rafie țarușul și ciocanul, a luat pe el mantaua groasă, soldățească, a băgat în buzunar o lanternă și a pornit. N-avusese noroc de lună, era o beznă totală. Și sta să ningă. Se simțea prin întuneric. Prima ninsoare din iarnă. Ar fi trebuit să mai ia pe cineva cu el. Îi era frică. A mers repede și a ajuns transpirat în cimitir. S-a uitat atent, atît cît a putut să vadă: mormîntul lui taică-su părea neumbat. Și-a făcut o cruce, a pus lanternă jos, a scos țarușul și ciocanul din sac, s-a lăsat ciuci și a căutat locul pe unde ar fi trebuit să fie inima mortului. A fixat țarușul, l-a strâns bine în pumn, a ridicat ciocanul, a zis *Doamne-ajută!* și a lovit. A mai dat o dată, și încă o dată, și încă o dată. A intrat tot. Cam o jumătate de metru. A dat să se ridice în picioare. N-a putut. A mai încercat o dată, dar era prins. Strigoiul îl prinsese de manta și nu-i mai da drumul. A urlat îngrozit, a încercat să scape, dar ta-su îl ținea strâns și chiar îl trăgea spre el, în pămînt. A mai urlat o dată.

L-au găsit mort a doua zi, pe la 9 dimineața. Avea părul complet alb. De la frică, a spus, apoi, medicul legist. Cum de frică făcuse și infarctul. Îi bu-buise inima. Ghinionul dracului, a zis legistul: să nu vezi că ai trecut prin pulpana mantalei țarușul și să te sperii de moarte, crezând că te-a prins strigoiul.

22

De amicitia

Adriana CÂRCU

Nu mai știu unde am citit sau de la cine am auzit odată o frază care sună cam așa: „Unui iubit sau unei iubite îi poți ierta o înșelăciune, dar nu unui prieten. În prietenie, treburile stau altfel, acolo lucrul ăsta e mult mai grav.” Mi-au trebuit câțiva ani buni ca să dau de rostul acestui enunț, ani în care, așa cum se întâmplă, am mai traversat și reconsiderat câteva experiențe, reflectând ocazional la specificul fiecăreia dintre aceste două relații.

Elementul caracteristic pentru o relație de dragoste este acela că ea, în faza incipientă, nu-ți prea dă mult timp de gândit și nici de ales: ea ți se întâmplă, în ea „cazi”, după cum spune englezul. Pe câtă vreme prietenia este de cele mai multe ori nu numai rezultatul unui cumul de afinități, dar și al unei atente și îndelungi observații. Se spune că atunci când ne îndrăgostim durează doar câteva minute până când raportul emoțional dintre cel care iubeste și cel care se lasă iubit se cristalizează, chiar dacă la început acesta pare echilibrat. Într-o prietenie, în schimb, afecțiunea își ia timp, unește spiritele fără să destabilizeze balanța, iar câștigul de încredere o consolidează. Prietenia are mecanisme proprii de autoreglare, pe când în dragoste, după cum zice o veche vorbă: „*En amour, comme à la guerre, tous les coups sont permis*”. În relațiile de amor, probabil că tocmai componenta emoțională este aceea care permite tacit un anumit coeficient de abatere. Aș merge prea departe afirmând că prietenia ne vizează doar capul, iar amorul, doar inima, pentru că există în ambele cazuri zone de interferență, pe care le cunoaștem foarte bine cu toții.

Dar dincolo de aceste considerente de ordin foarte general, există trei însușiri fundamentale fără de care prietenia nu poate exista. Una dintre ele este *încrederea*, acel sentiment de siguranță pe care îl ai atunci când te lași căzând în spate și știi că prietenul tău va fi acolo să te prindă, sentimentul că poți lăsa jos platoșa zămbitoare, care-ți ascunde și apără vulnerabilitatea, că te poți arăta oricând în toată goliciunea ființei tale, știind că nu vei risca nimic. Sau, după cum spunea însuși Cicero, „în prietenie însă nu e nimic mincinos, nimic prefăcut, și totul în ea e adevărat și spontan.”

Al doilea lucru care dă preț prieteniei este *bucuria împărtășirii*. Acea jubilație comună, care face ca fiecare victorie a prietenului să devină o nouă victorie de-a ta și, implicit, a prieteniei. Sau, după cum tot strălucitul autor al cunoscutului dialog se întreabă: „Ce preț ar avea bucuria în împrejurări fericite, dacă n-ai avea pe cineva care să se bucure de ea la fel ca tine?”

Și, în sfârșit, dar defel în cele din urmă, prietenia este dotată cu un mecanism fin, care se numește *reciprocitate* și care aparține, dacă vreți, de aspectul „economic”. În legătură cu acest aspect obișnuiesc să folosesc două enunțuri, contradictorii doar în aparență. Unul este binecunoscutul *les bons comptes font les bons amis*, pe care îl citez ori de câte ori încerc să întăresc protestele unui prieten la intenția mea de a mă achita de o datorie majoră (nu numai financiară), iar celălalt enunț este protestul meu atunci când un prieten dorește să se achite de o datorie pe care eu o consider minoră. Iar el sună așa: stai liniștit (sau liniștită), că de lucrul ăsta are grijă prietenia.

Cert este că reciprocitatea este cea care asigură viabilitatea unei prietenii, îi curăță calea și îi bate drumul. Reciprocitatea este acel fundament solid care îți justifică așteptările și îți motivează sacrificiile. Într-o prietenie adevărată ea primește o dinamică proprie devenind o grațioasă rocadă de favoruri nenumite, o coregrafie a gesturilor subînțelese. Funcționabilitatea acestui mecanism este la rândul său asigurată de primele două premise ale prieteniei. Pentru că numai convingerea că nu voi fi refuzat mă poate face să apelez la ajutorul unui prieten și numai gândul că ajutându-mă el se va bucura mă face să-l aleg dintre ceilalți. O frumoasă triadă de însușiri a căror interacțiune ne justifică alegerea și care ne fac să ne simțim înțeleși și atunci când nu vorbim.

Când însă aceste mecanisme se desincronizează, încep să apară fisuri prin care se scurg treptat atât încrederea, cât și bucuria. Prietenia se transformă într-un concurs de așteptări înșelate, o cursă a nemulțumirii, o pânda a greșelilor. O prietenie în care trădarea ia locul încrederii, invidia se substituie bucuriei și responsabilitatea e facultativă devine un joc trist al dezamăgirii. Iar când decepția este înlocuită de amărăciune prietenia nu mai are nici o salvare. Și nici rost. Vestea bună este că ieșirea la timp din această toxică „bulă de frust” poate deveni o nouă sursă de bucurie.

Stratificări (tec)tonice

Claudiu T. ARIEȘAN

(I) O cercetare patologică de substanță, acoperind un gol major al domeniului din bibliografia autohtonă este cartea recentă a eruditului Pr. Dr. Ștefan Zară, *Sfântul Ambrozie al Mediolanului. Monografie patristică*, Editura Praxis a Arhiepiscopiei Râmnicului, Râmnicu-Vâlcea, 2018, 300 p. Reluând la nivel public, într-o variantă revizuită și actualizată, demersul său doctoral început sub coordonarea regretatului Părinte Profesor Ștefan Alexe și finalizat în 2010 sub îndrumarea Arhid. Prof. Dr. Ioan Caraza, autorul compune un remarcabil studiu tradițional ca structură, dar modern prin vivacitate și deschidere culturală, subliniind cu îndărijire notele de originalitate ale ilustrului *Pater Ecclesiae* milanez, împotriva prejudecăților ce statua (și încă o fac frecvent) modelul său de simplu translator în latină și mediator al scriitorilor bisericești din Răsărit.

Iar argumentele pledoariei *pro domo* răsar, în bună măsură, din caratele calității sale emblematice de scriitor—teologhisor: „opera lui literară, născută dintr-o utilitate practică indiscutabilă, este originală și îi aparține întru totul. Modul în care a redat această teologie, stilul său inconfundabil, delicatețea și eleganța limbii folosite, emoția poetică și puterea sa de sinteză fac din Sfântul Ambrozie un scriitor de neegalat”. Chiar dacă a-l plasa ca importanță deasupra unui Augustin ori Ieronim — cum se face în text la un moment dat — incumbă riscuri axiologice majore, viața și opera distinsului ierarh și diplomat italic merita din plin o sinteză atât de comprehensivă, bine informată, curajoasă, ușor de străbătut și plină de învățăminte precum cea de față. Cu siguranță este cel mai important moment al evidențierii la noi a Sf. Ambrozie după apariția celor două volume de opere traduse în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”.

(II) Foarte puternic, oportun și perfect întemeiat demersul universitarului ieșean Nicu Gavriluță, *Noile religii seculare. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul*, Editura Polirom, Iași, 2018, 221 p. Punctul original și sămânța încolțită a proiectului de față circumscriu o tentativă pe cât de salutară, pe atât de oțioasă, deci inefabilă și alunecoasă la moduri hermeneutice, de a surprinde *in actu nascendi et evolvendi*, de la ivire și până la dezvoltarea actuală a noilor gnoze laice, „religii seculare”, cum le numește atentul lor cronicar. Pe lângă cele insectariate încă din titlu mai apar titrate internetul, finanțele globale, noua mass-media care, toate „aduc modificări radicale în politică, în societate și în mediile universitare, creând noi religii, cu zei încă necunoscuți”.

Neștiuți după nume și atribuții, am adăuga noi, fiindcă avem de a face, neîndoișor, cu neo-idolatrii speculative și sisteme hrăpăreț consumiste, aidoma ce-

lor care îl stimulaseră pe unul din primii apologeți de limbă latină, Tertullianus, să le caute rădăcinile sau etiologia într-un tratat din jurul anului 200 intitulat chiar *De idololatria*. În același registru și cu similară fervoare demonstrativă, autorul își exprimă convingerea „inspirată de scrierile lui Mircea Eliade, că negativitatea secularizării și crizele aferente pot fi învinse dacă decriptăm convingător miturile, simbolurile și motivele religioase camuflete în ideologii subversive, filosofii excentrice și tehnologii provocatoare”.

Perfect de acord și cu funcția reconfortantă, stimulativă, soteriologică și deci „edificatoare” a unui atare demers de interpretare creativă pentru fiecare dintre noi (simpli cititori sau analiști ro-baci la rândul-ne) ale cărui teme, atenție, se regăsesc adeseori perfect conturate și parțial soluționate, *mutatis mutandis*, în scrierile patristicii primare și în marea eseistică (britanică și franceză mai ales) pe teme culturale și spiritual-religioase din ultimele două secole.

(III) Personalitatea remarcabilă de *ottocento* a Principesei Elena Ghica, ce a reprezentat cu cinste cultura și literatura română în Europa este recuperată printr-o sensibilă și doctă monografie italiană echivalată în românește: Roberta Fidanzia, *Dora d'Istria. O privire feminină asupra secolului al XIX-lea. Risorgiment, pedagogie, politică și condiție feminină*, trad. pref., note Viorica Bălțeanu, (Editurile Drengo & Da, Timișoara, 2017, 162 p.). Cu un parcurs biografic fascinant, frumoasa valahă de sânge nobil și îmbogățită cu o educație artistică și intelectuală excepțională, chiar și pentru o familie princiară, va deveni unul dintre cei mai convingători și mai admirați ambasadori ai spiritualității autohtone în societatea de vârf a lumii de atunci și în elitele culturale din Apusul vechiului continent, dar și peste Ocean.

Născută la București în 1828 și trecută la Domnul peste doar șase decenii, în magnifica Florență a anului 1888, unde își doarme și somnul de veci, subtila gânditoare va fi fost preocupată nu doar de pictură, unde excela, ori de gloria literară, ci și de desfășurările social-politice ale vremii, inclusiv de chestiuni ce azi pot fi considerate ca premergătoare ale problematicei feministe sau ale studiilor de gen. Apartenența sa prin preocupări și publicații la mentalitatea *Risorgimento*-ului italian, certificată decisiv prin schimburi epistolare cu Garibaldi însuși, are și o insolită componentă creștină, ortodoxismul său balcanic (viu și prin filiera descendenței istro-române și prin buna cunoaștere a limbilor elină, neogreacă și rusă) devenind marcat caracteristic al intensei și poliedricei structuri caracteriale ce a transformat-o într-o veritabilă vedetă culturală a epocii.

Pledoaria ei vizionară pentru educație universală, pentru o filozofie a diferenței, în favoarea unui pacifism luminat și democratic este perfect actuală și concluziile sale luminează crochiul unui intelectual român peren.

rediviva

Jurnalul despărțirilor (23)

Paul Eugen BANGIU

Faptul de a te simți mereu bolnav, tot mai nesigur pe tine, cu un control amânat doi ani, după un tratament cu citostatice pentru o tumoare malignă la vezică, după ce se constatase, la un ultim control, o epiteliere completă a zonei, dar păstrând în suflēt teama unei reveniri – asta după ce ani la rând tu ai fost „capul”, „călăuza”, ai condus, de bine, de rău, o instituție, ai scris cărți, ai citit mai mult decât ar fi făcut oricine aflat într-o situație asemănătoare, dar nu pentru a nu se gândi la sine, nu de teama iminenței finalului, ci parcă din dorința de a mai recupera ceva din golul pe care-l are în el un om trecut de 70 de ani – ți se instalează în suflēt un nefericit sentiment de culpabilitate față de femeia de lângă tine, de copiii tăi, care te privesc dintr-odată altfel, oscilând între o grijă permanentă față de cineva invalid și vointă firească de a-și trăi viața lor.

Îi vezi fiindu-ți altături, dar privindu-te uneori ca pe o lumânare pe care o aștepți să se stingă...; devii din ce în ce mai atent la fiecare gest al lor, la orice semn de pe chipul lor care ar fi trădat faptul că îi incomodezi, ba, uneori, în complexul acesta de vinovăție, să descoperi chiar un fel de silă față de tine, de cel care, nu cu mult timp în urmă, erai încă, într-un fel, „stălpul” sau poate numai un fel de proptă a unui gard, a unui zid care dă să se dărâme, dar pe care nu au curajul să-ți ceară să-l mai repari. Acel sentiment ți se transmite și ție și, dintr-odată, percepându-i tot mai adânc inutilitatea, să-ți dorești să te retragi undeva, singur, fie să dispari definitiv, fără clopote, parastase și pomeni, într-o urnă de cenușă care să fie dusă pe un vârf de munte și risipită acolo, în locurile unde ți-ai trăit momentele de maximă siguranță și libertate...

Încerci să-ți depășești starea aceea din ce în ce mai nesigură a trupului, a întregii ființe, blocată mai bine de trei ani de obsesia inerentului sfârșit, de care nu te mai poți teme după atâtea repetiții de ieșire din scenă nefinalizate ori făcute amatoristic, ca un elev urcat pe scena unui teatru de provincie dintr-o trupă de școlari care trebuie să fie văzuți de familiile lor, de rude, de vecini, într-o sală de cămin cultural, care trebuie să fie împușcat de către eroii pozitivi, dar când își dă drumul pe podeaua de lemn, ca un butuc, lângă el cade bucata de scândurică, de băț, de ceva care trebuia să marcheze împușcătura unui pistol îndreptat spre tine, ridicol, făcând să rădă de toată scena aceea caraghioasă o întreagă sală de gură-cască.

Acum încerci să fii măcar ca și ceilalți, deși ți-e suficient să te privești dimineața, când te speli pe față în oglinda din baie, și să-ți dai seama că efortul tău are în el ceva donquijotesco, deci inutil și riscant, dar strângi din dinți și mergi mai departe. Soția te întreabă, văzându-te nervos, încrâncenat, dacă te supără ceva. Zici: nu, și-ți continui piesa de supraviețuitor, ca și ceilalți: sacsoșe, greutate în mâini, deși ți s-a interzis de către medici să cari mai mult de două kilograme... Te împiedici pe stradă și cazii sau pur și simplu nu vezi o bordură de trotuar și te împărăștii. Câțiva semeni mai umani te ajută, te așază pe bancă, încerci să-ți aduni toate cele împrăștiate din sacsoșe și-i privești neputincios, învins de viață... Cauți cu privirea o stație, cea mai apropiată, a unui mijloc de transport

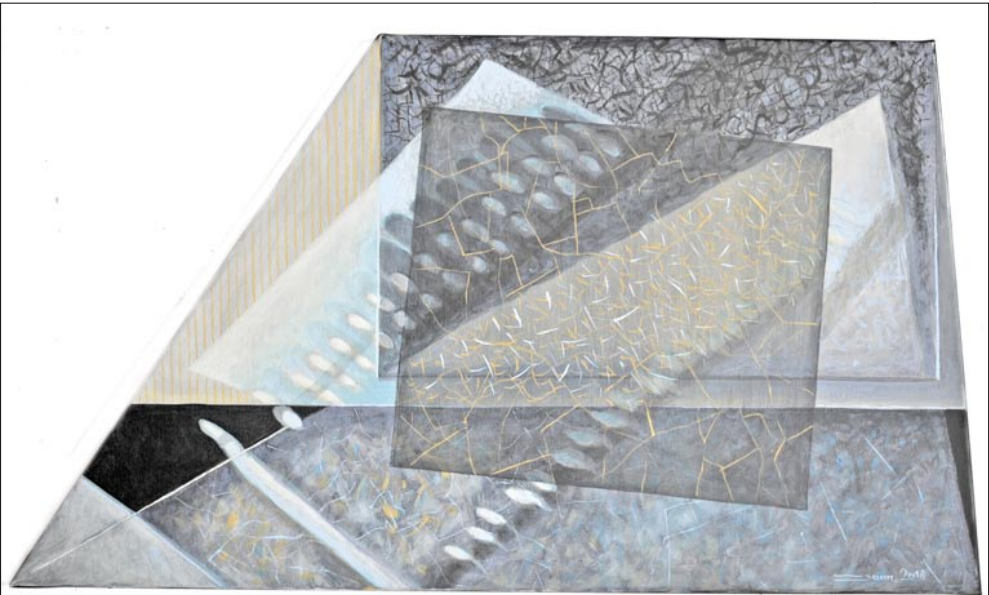
în comun care să te ducă mai aproape de casă, să deșerți totul în bucătărie, să te poți culca pe spate, cu un ultim efort, și să-ți revii, pentru că, undeva, înăuntrul jocului neuronilor, simți că s-a petrecut ceva de care nu și-ar da seama nici măcar un medic la RMN, ceva discret, pervers, împotriva căruia nu mai poți să lupți.

Încerci să nu ai în preajmă pe nimeni, să fii sigur pe singurătatea ta, să-ți înfrângi starea de învins pe care n-ai trăit-o niciodată pe munte, în condiții-limită, sau în viața de toate zilele, când a trebuit să faci față situațiilor cele mai delicate, confruntării cu cineva care-ți voia răul (și, Doamne, câți au fost!), care voia să te scoată din orice fel de jocuri, să te treacă în uitare ca scriitor, ca redactor, ca om de cultură, pentru simplul motiv că le stăteai în drum sau, mai grav, imprevizibil cum te-ai arătat a fi, să le dai prilejul de a te vedea cumva deasupra lor. Ba chiar învingător într-o bătălie, într-un război perpetuu, care se desfășoară între cei de o meserie, după ce unul dintre ei a ieșit în față și, inerent, începe să fie bănuț de te miri ce relații obscure cu persoane importante de deasupra lor, despre care ei nu știu, ca să-i poată opri acestui mic coleg înaintarea. Un război absurd de pe urma căruia nu câștigă nimeni în afară de trecerea în uitare.

Acum, însă, nu mai ai cu cine să lupți, decât cu propria ta stare de neputință, de învins, de care, oricând, intuiești și asta, se pot debarasa de tine cei din imediata ta apropiere, pentru simplul lor drept la viață. Și-atunci îți cauți împăcarea în tăcere, în muțenia replicilor pe care ar trebui să le ai, în lecturi care să te poarte oriunde în adâncul universului știut, în istoria lumii, a plantelor, a planetei, în ciudățeniile feluritor lumi aflate doar în calculele fizicienilor, în biografiile altminteri bizare ale multor oameni rămași încă în memoria lumii, lecturi cât mai departe de viața altor oameni, mai obișnuiți sau mai puțin, de romane care să-ți aducă aminte mereu și mereu că, pretutindeni, toți oamenii sunt de fapt la fel, că tu n-ai mai scris de trei ani decât tablețele, și-ai ascultat muzică clasică, și radioul care dă mereu aceleași știri cenzurate, departe de adevărul lumii, al jocurilor ce vor da o oareșcare direcție viitorului... Dar la acela refuzi să te gândești în nume propriu, ci doar în acela al copiilor tăi, al soției... Simțind doar că între tine și ei, între cele două tipuri de viitor nu mai e aceeași legătură, dacă mai e vreuna...

Când simți că trebuie să-ți revii, cât de cât, încerci să o iei de la capăt, dar mai nesigur ca înainte, doar cât să nu se observe prea bine starea în care ești. Un fel de piesă jucată prost de toți actorii, cu replici știute de toți eventualii spectatori și cu subiect banal... Așa încât nici nu e de mirare de ce în sală nu e niciun spectator, iar regizorul e plecat să bea o bere.

Toate împreună îți asigură doar un simțământ cumpănit de vinovăție față de ceilalți, de care n-ai cum să scapi, și nici nu încerci măcar, cu vreo pilulă sau un șnaps, pentru că acelea, ori chiar sfaturile unui medic care ți le știe pe toate, nu sunt decât niște paleative de moment, dincolo de care ajungi să te simți și mai cumpănit. Mai inutil, mai vinovat pentru că pur și simplu mai exiști. Și-atunci, înfrângându-ți starea, pui mâna pe sacsoșe sau pe facturile neplătite și faci ceva: cheltuești, deci, cum se zice acum, socializezi. Adică îți demonstrezi că mai ești viu, că mai ești

Jurnal de familie

Pia BRÎNZEU

Bunicul meu, Nicolae Brînzeu, nota în jurnalul său:
„În ultimele săptămâni ale prăbușirii Monarhiei austro-ungare fierbea revoluția în aer; în fiecare seară cu acceleratul așteptam zierele proaspete de la Budapesta. La 17 octombrie Tisza a declarat în Camera de la Budapesta că războiul e pierdut, iar la 18 octombrie domnul Vaida a citit în numele românilor cunoscuta declarație. Peste câteva zile a abdicat guvernul Wekerle, iar în noaptea de 29-30 octombrie, regele, neavând încotro, a încredințat lui Károlyi formarea guvernului. Noul guvern a proclamat revoluția și republica. Acesta a fost începutul sfârșitului.

Numaidecât s-a ținut și la Timișoara o adunare de organizare a revoluției. Muncitorimea de aici a declarat Banatul republică și a constituit patru consilii naționale: român, german, maghiar și sârbesc. Nu știu ca românii să fi avut vreo parte importantă în acțiunea de aci; atâta doar că și-au constituit Consiliul Național. Dar declararea ruperii de Ungaria e o dovadă că și minoritățile de azi ale Banatului au simțit care-i realitatea. Același simț îl dovedește și hotărârea de a ruga armata aliată să ocupe cu o zi mai curând Timișoara, ca populația să nu treacă la dezordini. Au venit și frații sârbi, au venit glorioși, victorioși și orgolioși!

Noi, Românii, n-am fost pregătiți în toate amănuntele pentru cele ce aveau să urmeze. Dovadă comunicatul ce l-a dat președintele Partidului Național, d-l Mihali, după organizarea Consiliului Național de la Cluj, cu „marele senat de 100”. O acțiune a noastră, a celor de acasă, în favoarea Torontalului, și-ar fi avut rostul ei.

Îndată după izbucnirea revoluției, noi cei din Torontalul de Sus am convocat o mare adunare la Comloș. Ea s-a ținut la 8 noiembrie în chip impunător. A avut însă mai mult un caracter local. Organizării sfatului național, a gărzilor etc. i se datorește faptul că la Comloș revoluția a decurs absolut fără niciun fel de tulburări. În moțiunea ce am adus la adunarea de la Comloș am pretins ca la conferința de pace să fie și un delegat al Banatului. Dorința a fost înregistrată de două ziare și atât! Cred că avea atâta importanță ca și un ministru al Banatului în cabinetul de azi. Dacă e vorba, la Comloș se sugerase ideea unei reprezentări proprii a Banatului; ea nu avea să se restrângă la o singură persoană, ci la un grup de persoane, cari, pe toată durata conferinței, să acționeze la Paris. Ce folos că abia la finele lui februarie 1919 au mers la Paris și la Londra, trimiși de d-l Maniu (la rugarea d-lui Vaida), d-l Avram Imbroane și regretatul protopop Dr. Ioan Sârbu, ca reprezentanți ai Banatului, și au cerut redeschiderea chestiunii? Altcum au știut să-și apere sârbii pretențiile asupra Banatului. Nu numai atât, dar, încă la începuturile conferinței, sârbii din Bătania au adunat suma de 30.000 coroane și au trimis delegați la Paris cerând ca Bătania (jud. Cenad) să se anexeze la Iugoslavia!

În Torontalul de Jos s-a putut face și mai puțin. O seamă de români din Becicherecul Mare și împrejurimi – în frunte cu d-l Dr. D. Chiroiu – au lansat un apel, îndemnând la constituirea consiliilor naționale, dar ocupația sârbească a pus capăt oricărei mișcări. Ei, cari împreună cu noi au suferit de la unguri – acum, din opri-mați au devenit agresori, năpustindu-se cu o nemaipomenită furie asupra oricărei manifestări de viață românească. Întemnițările, internările de la Belgrad și din Albania sunt unele din cele mai dureroase momente ale istoriei noastre.

Eunoscut felul brutal în care s-a împiedicat participarea bănațenilor la adunarea de la Alba Iulia. Pe linia Timișoara-Arad, lumea a fost dată jos din tren. Abia pe linia Kikinda-Arad ne-am putut strecura neobservați. O vreme, s-a menținut comunicația poștală și de cale ferată cu părțile extra-bănățene, apoi s-a sistat totul. La Seghedin, la Arad și în alte puncte, se ardeau saci întregi de poștă. Trenurile nu mai comunicau decât până la Aradul Nou. Pentru a ajunge la Arad ori la Lugoj (după ce se stabilise frontiera la Recăș), era nevoie de autorizație de la comandamentul din Timișoara (Komanda Mesta). Dar omul găsește întotdeauna o ieșire. La Aradul Nou, se dădea lumea jos din tren și o lua pe jos spre podul de la Mureș, acolo întindea santineiile autorizația de călătorie de la pretură (fără asta nici nu puteai pleca de acasă), pune în ea o hârtie de 100 de coroane, soldatul lua hârtia, spunea „Dobro” și omul nostru putea merge mai departe.

La Alba Iulia am uitat însă de toate. Însuflețirea românilor nu se poate descrie în cuvinte. Doar istoria o va consemna ca pe marele eveniment al întregirii neamului. Și al renașterii naționale a tuturor românilor. Să fie de bine!

23

picătura de cucută

Înșelăciunile istoriei

Juan Gabriel VÁSQUEZ

Născut în 1973 la Bogotá, Juan Gabriel Vásquez și-a încheiat studiile de drept la Universidad de Rosario din orașul natal, după care a plecat la Paris, unde a obținut un doctorat în literatură latino-americană la Sorbona. A trăit în Belgia și la Barcelona înainte de a se întoarce în Columbia. A publicat până în prezent șapte romane: *Persona* (1997), *Alina suplicante* (1999), *Los informantes* (2004), *Historia secreta de Costaguana* (2007), *El ruido de las cosas al caer* (2011), distins în același an cu Premio Alfaguara Novela și în 2014 cu International IMPAC Dublin Literary Award, *Reputaciones* (2013) și *La forma de las ruinas* (2015), un volum de proză scurtă, *Los amantes de Todos los Santos* (2001), o biografie, *Joseph Conrad: el hombre de ninguna parte* (2004), și volumul de eseuri *El arte de la distorsión* (2009).

A tradus din operele lui John Hersey, John Dos Passos, Victor Hugo și E.M. Forster și este editorialist al cotidianului columbian *El Espectador*. Juan Gabriel Vásquez este cunoscut cititorilor români datorită celor două romane, apărute în traducerea lui Marin Mălaicu-Hondrari, în colecția „Biblioteca Polirom”: *Zgomotul lucrurilor în cădere* (2014) și *Forma ruinelor* (2017).

Pentru laureatul Premiului Nobel, Mario Vargas Llosa, prozatorul Juan Gabriel Vásquez este „una dintre cele mai originale voci ale literaturii latino-americane contemporane.”

A fost invitat în cadrul FILTM, 2018, desfășurat în luna octombrie la Timișoara.

Ilinca Ilian: În afara spațiului hispanofon, literatura latino-americană continuă să fie raportată la momentul maximei sale difuzări internaționale, boom-ul din anii 1960-1970. Aș vrea să vă întreb cum vă raportați la acest fenomen, pe care mulți dintre colegii dumneavoastră de generație l-au repudiat, cel puțin parțial.

bră și cei care cred, dimpotrivă, că acești clasici ne-au deschis noi porți și noi drumuri. Eu fac parte din cel de-al doilea grup și am fost mereu conștient că a scrie în cadrul unei tradiții care a produs *Un veac de singurătate*, *Terra nostra*, *Șotron* reprezintă un enorm avantaj și nu constituie deloc o povară sau o amenințare. Nu am simțit niciodată, așa cum a simțit

Juan Gabriel Vásquez: Eu aparțin unei generații care s-a născut după publicarea romanului *Un veac de singurătate*, în 1967, și cred că generația mea se raportează la acești mari scriitori – García Márquez, Vargas Llosa, Fuentes, Cortázar, ca și la antecesorii lor, Borges, Onetti, Rulfo – ca la niște clasici. Ei sînt, într-un sens amplu, adevărații fondatori ai tradiției noastre, pentru că, pînă la ei, literatura latino-americană nu era o literatură de ficțiune în proză, de romane și povestiri, ci era o literatură a poezilor. Scriitorii boom-ului au produs această transformare și, astfel, noi, scriitorii de azi, ne aflăm într-o poziție extrem de ciudată, aceea de a fi contemporanii fondatorilor tradiției noastre.

E ca și cum un scriitor francez din generația mea ar putea să formeze un număr de telefon și să-l sune pe Flaubert sau pe Stendhal. În același timp, această situație stranie ne-a împărțit în două grupuri: cei care consideră că prezența acestor clasici este o povară sau o um-

bră și cei care cred, dimpotrivă, că acești clasici ne-au deschis noi porți și noi drumuri. Eu fac parte din cel de-al doilea grup și am fost mereu conștient că a scrie în cadrul unei tradiții care a produs *Un veac de singurătate*, *Terra nostra*, *Șotron* reprezintă un enorm avantaj și nu constituie deloc o povară sau o amenințare. Nu am simțit niciodată, așa cum a simțit

– Pentru cei mai familiarizați cu lumea hispanică, reperele actuale ale literaturii din acest spațiu nu mai sînt „clasicii” pe care i-ați menționat, ci scriitori mai apropiați de vremea noastră. E vorba de Roberto Bolaño, despre care tocmai ați vorbit, iar în Columbia, de ce nu, un autor atît de valoros ca Fernando Vallejo.

– Îl consider pe Bolaño un autor foarte important, care are cel puțin o capodoperă în domeniul povestirii, nuvelei și romanului: *Ultimele înserări pe pămînt* sau *Ochiul Silva* sînt niște povestiri extraordinare; nuvela amplă sau romanul scurt *O stea îndepărtată* e o minune, iar în ceea ce privește operele de mare întin-

dere, cred că, deși uneori proza e neîngrijită și nelucrată îndeajuns, 2666, prin ambiția sa narativă și prin reușitele sale, e un mare roman. Da, tipul de ambiție literară a romanului 2666, aceea de a crea o lume totală, o respect foarte mult. În ce-l privește pe Fernando Vallejo, desigur, e un mare scriitor contemporan și, chiar dacă ultimele lui cărți mă interesează mai puțin, cele două romane care l-au lansat și care am înțeles că au fost traduse și în română – *Sfînta Fecioară a asasinilor plătiți* și *El Desbarrancadero* (*Și vom merge toți în infern*) – sînt de neocolit în literatura ultimilor ani. Figura lui în Columbia a devenit oarecum caricaturală, pentru că și-a asumat masca scriitorului de scandal facil, mereu dispus să dea glas unor opinii revoltătoare și, neîndoelnic, inconsistente, ceea ce, din păcate, are darul de a-i umbri valoarea de scriitor. Fernando Vallejo rămîne totuși, în Columbia, unul dintre cei mai mari scriitori de după García Márquez.

– Un important critic din Spania, Eduardo Becerra, spunea că, după o perioadă în care istoria, această mare obsesie a boom-ului, a fost marginalizată în preocupările noilor scriitori, de la o vreme încoace se poate observa un nou interes pentru istorie în romanele Americii Latine și menționa chiar romanul dumneavoastră, Forma ruinelor, ca exponent al acestei tendințe.

– E un mare elogiu cel pe care mi-l face acest critic și cred că e foarte adevărată observația lui. Boom-ul latino-american s-a confruntat cu un continent în care istoria transmisă, istoria oficială, rămasese de multe ori incompletă sau era pur și simplu plină de minciuni, astfel încît această generație s-a văzut pusă în fața unei mari provocări: cea de a rescrie istoria latino-americană prin perspectiva romanului. Asta face Carlos Fuentes în *Terra Nostra* sau Vargas Llosa în toate romanele lui, ba chiar, deși nu toată lumea observă acest lucru, García Márquez în *Un veac de singurătate*, unde războaiele civile din secolul al XIX-lea sau masacrul din 1928 de pe plantațiile de banane ale firmei United Fruit sînt reimaginate cu ajutorul ficțiunii.

Vreme de cîțiva ani, scriitorii latino-americani par să își fi pierdut interesul pentru istorie, poate pentru că generația anterioară o transformase într-o adevărată obsesie. În generația mea aș spune că există semne pentru o reînnoită preocupare față de mecanismele cu care istoria ne-a înșelat sau, mai bine spus, există o reînnoită nevoie de a interoga istoria în felul în care ne-a fost transmisă. E ceea ce încerc eu să fac în romanele mele, dar același lucru se poate vedea și la mexicanul Juan Villoro, mai ales în romanul său, *Martorul*, sau la guatemalezul Rodrigo Rey Rosa, la salvadorianul Horacio Castellanos Moya ș.a.m.d. Aș spune că literatura latino-americană, care mereu a fost extrem de bogată și de variată, prezintă astăzi doi poli bine marcați: pe de o parte, această încercare de a explora istoria ca relatare transmisă din generație în generație și, pe de altă parte, efortul contrar, cel de a cerceta la microscop fărîmele de viață minuscule, și asta cel mai adesea cu ajutorul povestirii, care e genul cel mai potrivit pentru asemenea investigații. Iar în acest ultim tip de explorare, aș spune că scriitoarele sînt cele mai avansate și mai dotate: Samantha Schweblin în Argentina, Guadalupe Nettel în Mexic, Margarita García Robayo în Columbia. Existența acestor doi poli, cu reprezentanți extraordinari de o parte și de alta, e încă o dovadă a bogăției literaturii

latino-americane.

– Preocuparea scriitorilor latino-americani față de istorie este comună cu cea împărtășită de scriitorii central-europeni. Aveți afinități literare cu acest spațiu?

– Bineînțeles. Mă simt apropiat de Bruno Schulz sau de Péter Eszterházy, dar cel mai important pentru mine a fost Milan Kundera, mai ales prin eseurile lui. Concepția sa asupra romanului, expusă în *Arta romanului*, *Testamentele trădate*, *Cortina*, m-a marcat profund. În plus, Kundera e un foarte fin interpret al boom-ului latino-american, a citit *Terra Nostra* de Fuentes și *Un veac de singurătate* de García Márquez și a înțeles de la bun început ce intenționau acești mari autori. La fel l-a înțeles și pe Salman Rushdie, care e un autor extrem de afîn spațiului latino-american.

– Se vorbește foarte mult în ultima vreme, în legătură cu spațiul latino-american, despre o literatură post-națională. Cum vă raportați la această idee?

– Romanele mele sînt numite „columbiene” pentru că se referă la realitatea istorică și politică a unei țări care e Columbia, însă eu mereu le-am gîndit ca romane „latino-americane”, pentru că se înscriu în cadrul unei tradiții latino-americane și sînt marcate atît de Vargas Llosa, de Juan Carlos Onetti, Carlos Fuentes și Borges, cît și de marile nume ale literaturii columbiene. De fapt, eu cred că în paginile mele sunt mai prezenți Onetti sau Vargas Llosa decît García Márquez. Dacă există ceva care definește literatura latino-americană este această trans-naționalitate, această conștiință a faptului că, în ciuda caracterului local al temelor noastre, romanele sau povestirile pe care le scriem se înscriu într-o tradiție mult mai amplă, care depășește delimitările naționale. Romanele lui Jorge Volpi, de pildă, depășesc cadrul mexican și se nutresc din nenumărate tradiții culturale. Operele argentianului Rodrigo Fresán sînt un perfect exemplu al unei literaturi argentinienne care nu se recunoaște strict ca literatura argentiniană. Aș spune atunci că literatura latino-americană nu doar că există ca atare, ci că este un termen mult mai precis decît cel de literatură columbiană, argentiniană, peruană etc.

– De ce autori din actualitate vă simțiți mai apropiat prin preocupările dumneavoastră?

– Din spațiul columbian, aș spune că regăsesc interese literare comune cu Laura Restrepo, Ricardo Silva și cu Héctor Abad Faciolince, care este autorul unei adevărate capodopere, *Sîntem deja uitate ce vom fi*, unul dintre romanele cele mai importante publicate în Columbia în ultimii ani. Și, de asemenea, mă simt apropiat de cîteva opere izolate: *Armatele* de Evelio Rosero este una din cărțile despre care pot spune că se află în dialog cu romanele mele. În ce privește autorii din alte spații culturale, ca să mă refer doar la cei din generația mea (deși generația o înțeleg mai puțin ca legată de cronologie și mai mult de afinități), i-aș numi pe spaniolul Javier Cercas, pe francezii Mathias Énard, Emmanuel Carrère, pe Aleksandar Hemon sau Claire Messud în Statele Unite, pe Hisham Matar, libanez care scrie în engleză și mulți alții. Simt că fac parte dintr-o familie literară foarte bogată și cărțile mele conversează continuu cu multe dintre scrierile care apar astăzi în diferite limbi, în multe colțuri ale lumii.

– Care ar fi elementul comun al acestei familii literare?

– Cred că e vorba de autori care explorează consecințele pe care le au în spațiul intim circumstanțele politice, sociale, istorice și cred de asemenea că toți se slujesc de forma romanescă pentru a înțelege realitatea. Mă simt mai aproape de autorii care folosesc genul romanului pentru a ieși în lumea reală decât de cei care se concentrează asupra propriei lumi interioare. Sigur că citesc adesea cu multă plăcere o astfel de literatură autoscopică, dar mă interesează mai mult literatura care se deschide spre lume. Literatura care dă romane ca cele ale unui Javier Cercas sau Emmanuel Carrère, ce pot fi numite romane fără ficțiune, deși nu renunță la nici una dintre posibilitățile tehnice, formale, pe care le oferă romanul ca gen, acesta e tipul de literatură în care mă regăsesc.

– **Poetica dumneavoastră s-a manifestat de la primele titluri sau s-a conturat în timp?**

– Primele mele două cărți, un volum de povestiri și un roman, au avut o circulație restrânsă și de îndată ce mi-a apărut cel de-al doilea roman, *Los informantes* (*Informatorii*) m-am simțit foarte nemulțumit de primele două titluri publicate și am refuzat republicarea sau traducerea lor. De altfel, nici nu le menționez în curriculum, deoarece consider romanul *Informatorii*, apărut în 2004, prima mea operă, fiindcă o dată cu el am avut senzația că aterizez cu adevărat în lumea literară. S-a tradus în multe limbi, a avut o largă recunoaștere din partea cititorilor, a criticilor, dar și a unor autori pe care i-am admirat mereu, ca John Banville sau Vargas Llosa. În acest roman cred că am găsit în sfârșit metoda formală pentru a-mi atinge scopul pe care îl aveam dintotdeauna, cel de a afla răspunsul la câteva întrebări legate de țara mea. Romanul își are originea în povestea unei evreice din Germania care a ajuns în Columbia în 1938 și care într-o zi mi-a povestit viața ei, și, din una în alta, mi-a dezvăluit că tatăl ei, evreu, a fost pe punctul de a fi închis într-un lagăr pe motiv că face parte din rândul dușmanilor guvernului de atunci, anti-nazist. Așadar, evreul care fugise din Germania din cauza naziștilor era cît pe ce să fie închis în Columbia pentru că aici era considerat german. Această neînțelegere, această confuzie istorică mi s-a părut fascinantă și nu mai trebuia decât să găsesc modul cel mai potrivit pentru a o povesti. În același timp, am descoperit așa-numitele „liste negre” din acea epocă, liste care îi includeau pe cetățenii bănuți că ar fi simpatizanți ai lui Hitler și Mussolini și care urmau să fie închiși în aceste lagăre pentru „dușmani”. În procesul de construcție al naratorului din roman, un tânăr care descoperă că propriul său tată a fost un informator care a alimentat „listele negre” denunțându-și prietenii, am ajuns să explorez mult mai mult decât simpla anecdotă istorică: pe de o parte, relația noastră cu trecutul, cu memoria, cu minciunile din trecut, pe de altă parte, relația dintre părinți și copii, conflictul dintre generații și, nu în ultimul rând, această idee pe care cred că o împărtășim cu toții, anume că istoria familială este pentru toți învăluită în mister, un mister adesea inexpugnabil.

După *Informatorii* a venit un roman foarte ciudat, care se numește *Istoria secretă a Costaguanei*, care pornește de la o speculație: posibilitatea ca Joseph Conrad, un autor care e foarte important pentru mine, să fi trecut prin Columbia când avea șaptesprezece ani, iar această

experiență să fi reprezentat punctul de pornire al romanului său *Nostramo*. *Istoria secretă a Costaguanei* e un roman picaresc, umoristic, care își permite o mulțime de licențe față de cronologie și față de adevărul istoric, construind un personaj capabil să susțină că el a fost cel care i-a spus lui Joseph Conrad povestea din *Nostramo*.

După acest roman am scris *Zgomotul lucrurilor în cădere*. A fost un roman care a avut noroc, în sensul că, așa cum spunea Javier Cercas citind un autor italian, există cărți care au noroc pentru că spun ceva exact în momentul în care societatea are nevoie să audă acel lucru. Într-adevăr, *Zgomotul lucrurilor în cădere* a fost unul dintre primele romane care au examinat în Columbia anii terorismului, ai războiului împotriva drogurilor, din perspectiva unor persoane care nu au avut nici o legătură cu acest război. În plus, am făcut ceva care nu se mai făcuse în literatura columbiană, și anume am cercetat rolul jucat de agenția federală Peace Corps din Statele Unite în geneza traficului de droguri din țara mea. Această dezvăluire a contribuit și ea la succesul romanului.

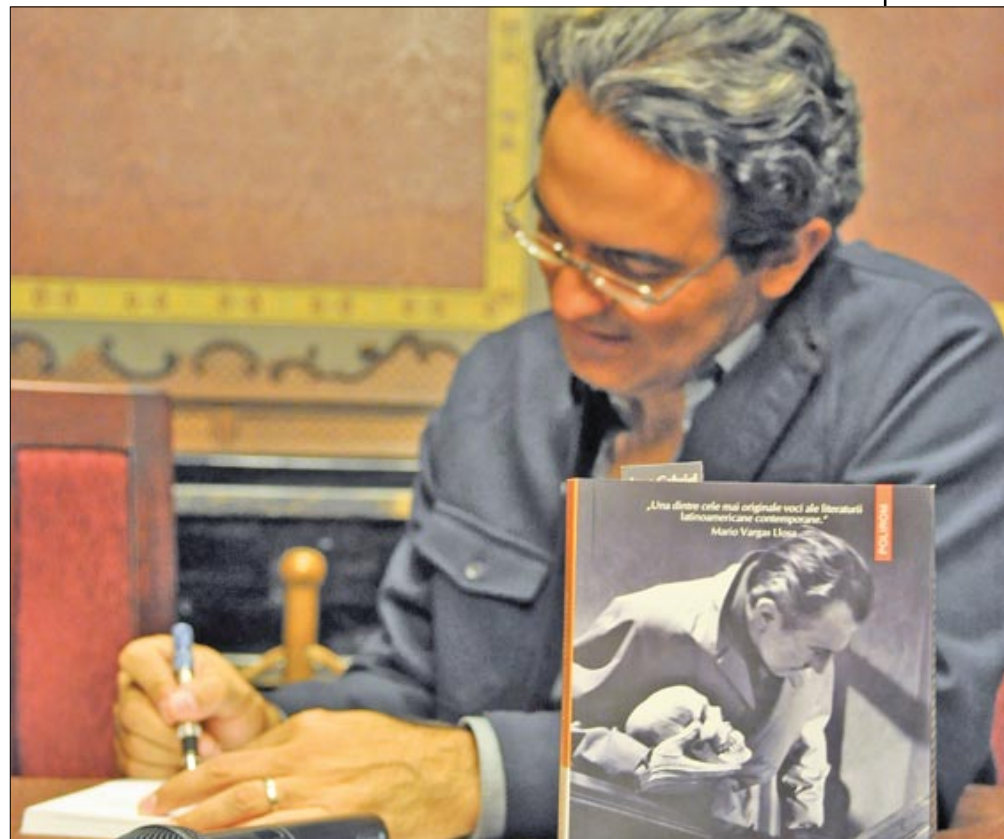
– **Romanele dumneavoastră abordează zone obscure ale istoriei Columbiei în diferite etape ale acestei națiuni. În *Forma ruinelor* vă propuneți să explorați romanesca un alt moment cheie din istoria Columbiei, criza politică declanșată de asasinarea lui Jorge Eliécer Gaitán în 1948.**

– Ce trebuie spus este că eu nicio dată nu gîndesc abstract aceste lucruri, nu iau o decizie conștientă atunci cînd aleg un moment anume din istoria țării pe considerentul că mi se pare necesar, util sau pertinent. Nu, dimpotrivă, toate romanele mele pornesc de la o trăire, de la o experiență personală care, dintr-un motiv anume, mă zguduie și mă obligă să scriu un roman. Așadar, *Forma ruinelor* nu a apărut din cauza unui interes abstract al meu pentru crima atît de misterioasă care l-a avut ca victimă pe Jorge Eliécer Gaitán în 1948 sau față de uciderea lui Rafael Uribe Uribe, și ea învăluită în speculațiile teoriei conspirației, ci a fost conceput în momentul în care un doctor din Bogotá mi-a pus în mînă nici mai mult nici mai puțin decât o vertebră a lui Gaitán și un fragment din craniul lui Uribe Uribe. Această experiență nemijlocită mi-a dat impulsul pentru a începe o cercetare asupra acestor momente din istoria Columbiei. Nici *Zgomotul lucrurilor în cădere* nu și-a avut sorgintea într-o decizie abstractă de a scrie despre narco-terorism sau despre rolul jucat de Peace Corps, ci a fost vorba de experiența mea directă în anii cînd bombele cădeau peste orașe, cînd trăiam cu o frică neîncetată față de violența imprevizibilă și cînd vedeam că această frică își pune amprenta asupra vieții familiilor. S-a mai adăugat ceva: descoperirea scrisorilor private ale unui membru al Peace Corps în care el le descria părinților ceea ce vedea și trăia în Columbia. Romanele mele nu se nasc decît din experiențe personale tulburătoare.

– **În momentul de față sînteți în procesul scrierii unui nou roman?**

– Într-o anumită zonă a minții mele mereu se află un nou proiect, pentru că așa mi s-a întîmplat mereu, să trăiesc multă vreme alături de romanele mele înainte de a le scrie. Dar în acest moment mă aflu într-o altă etapă: peste câteva săptămîni voi publica un volum de povestiri. Am fost foarte fericit să mă

întorc la acest gen literar. Oficial, prima mea carte publicată în 2001 a fost un volum de povestiri și după aceea, timp de cincisprezece ani, nu am gîndit literar decît în termeni romanești, n-am văzut lumea decît prin lentila romanului. Acum m-am întors la povestiri și mi-am dat seama cît de mult îmi place acest gen. Poate că în actualitate există o tendință de a reveni la povestire și, de altfel, unii dintre cei mai interesați scriitori latino-americani ai momentului, de pil-

dă argentinienele Samantha Schweblin, Mariana Enriquez sau mexicanul Fabio Morábito, se manifestă plenar în cadrul acestui gen, care de altfel, face parte din ADN-ul însuși al literaturii latino-americane.

– **Sînteți în același timp și jurnalist. Aveți rubrici în publicații foarte importante, *El País* în Spania și *El espectador* în Columbia și urmăriți cu mare atenție politica din Columbia. Cum reușiți să echilibrați cele două statute, de jurnalist și de romancier?**

– E foarte greu. Am fost nevoit să renunț la rubrica săptămînală pe care am ținut-o timp de șapte ani în *El espectador* pentru că deja începuse să-mi ocupe prea mult spațiu mental. Acum scriu doar cînd simt o nevoie stringentă de a participa la dezbaterile politice și de a-mi face cunoscută părerea în zona civică. Dar e foarte greu, în primul rînd pentru că viziunile asupra lumii pe care le au un romancier și un jurnalist de opinie sînt întru totul opuse. Romancierul scrie pentru că nu știe, pentru că are dubii, în timp ce un jurnalist de opinie scrie pentru că are certitudini, pentru că e absolut convins de un anumit lucru și vrea să îi convingă și pe alții. Un jurnalist de opinie scrie pentru că e absolut sigur că drogurile trebuie legalizate, că femeile trebuie să aibă libertatea de a avorta sau că, de pildă, căsătoria între homosexuali este un drept. Romancierul nu face altceva decît să-și pună întrebări, jurnalistul de opinie construiește în continuu răspunsuri. De aceea sînt activități atît de greu de susținut simultan.

Sigur, m-am implicat activ pentru susținerea procesului de pace în Columbia sau, de curînd, am scris cînd ni s-a cerut cîtorva intelectuali latino-americani să ne pronunțăm în legătură cu candidatura la președinția Braziliei a lui Jair

Bolsonaro, unul dintre politicienii cei mai periculoși care au apărut pe scena latino-americană. De asemenea, m-am implicat și în timpul alegerilor din Columbia din acest an și urmăresc cu îngrijorare ceea ce se întîmplă în timpul mandatului lui Iván Duque, un înlocuitor al fostului președinte Uribe. Inițial, mai mulți dintre noi au crezut că talentul lui Duque va reuși să creeze o zonă de independență față de influența lui Uribe, dar numirea la ambasada din SUA sau la

OEA (Organizația Statelor Americane) a unor personaje periculoase, xenofobe, fundamentaliste, misogine, ne-a confirmat temerile inițiale. În timpul alegerilor am asistat la o propagandă murdară, care inducea teama că alegerea contracandidatului de stînga a lui Duque, Gustavo Petro, va duce Columbia pe drumul pe care a luat-o Venezuela și asta doar din motivul că Petro, la un moment dat, a fost favorabil revoluției bolivariene chaviste.

Eu nu înțeleg chavismul, revoluția bolivariană este unul dintre marile eșcuri ale stîngii: am spus acest lucru chiar de la început, din timpul vieții lui Hugo Chávez și am scris articole foarte critice la adresa chavismului încă din 2007. Îmi dădeam seama că era un model antidemocratic, că limita libertatea și că acest lucru nu putea aduce decît probleme, chiar dacă nu am putut să-mi imaginez că aceste probleme vor fi chiar atît de grave cum s-a dovedit ulterior, pentru că Venezuela este acum o țară distrusă, un stat eșuat, unde oamenii suferă îngrozitor. Iar faptul că nici candidatul columbian al stîngii, Gustavo Petro, nu s-a separat de chavism de la bun început mă neliniștea și nu mi l-aș fi dorit ca președinte. Așa am ajuns în 2018 în această situație critică, cea de a alege între continuitatea cu unul dintre guvernele cele mai corupte, mai intolerante și mai antidemocratice din istoria țării, cum a fost guvernul lui Uribe, și, pe de altă parte, o stîngă ale cărei valori în general le împărtășesc, mai puțin grava eroare de a nu-și fi dat seama de pericolul pentru democrație al revoluției bolivariene.

**Interviu realizat de
Ilinca ILIAN**

Timișoara, 22 oct. 2018

Înșelăciunile istoriei

Bizantul, filosofia, ereziile (2)

Adina ȘTEFĂNESCU

Vreau să-ți spun, dragă Zoon Emotikon, câteva lucruri despre *Codex Theodosianus*. Este cea mai veche colecție de decrete ale împăraților romani păstrată până la noi. S-a lucrat la ea 9 ani și a fost redactat în latină de către o comisie formată din nouă înalți funcționari împărătești. Confuzia juridică era la ordinea zilei. Decrete noi apăreau peste decrete vechi, în totală contradicție sau redundanță, cam tot așa cum se întâmplă și în guvernele noastre de sorginte bizantină. Exista o colecție de pe vremea lui Dioclețian, care continuase reformele lui Hadrian. Dar se știu puține despre ele. Oricum, cea mai importantă e aceea a separației puterilor în stat, militară și civilă, despre care am amintit. Este cu atât mai important cu cât ea cuprinde perioada în care creștinismul a devenit

unde trăiesc și sau doar se perindă diversele seminții ale universului, precum în *Star Trek* sau *Războiul Stelelor*. Iată cum i se adresau împărații Teodosius și Valentinian Augustus (înalți comisari interstelari de securitate ai imperiului integrat) lui Florentius, prefect al pretoriului:

„Nebunia ereticilor trebuie înăbușită, altfel încât să știe dincolo de orice îndoială că bisericile pe care le-au luat de la ortodocși, oriunde ar fi ele, trebuie înapoiate imediat Bisericii Catolice.

1. Mai apoi, dacă își alătură alți clerici o amendă de 10 livre de aur de persoană va trebui plătită visteriei noastre (...)

2. Mai întâi că nu toți ar trebui pedepsiți cu aceeași asprime, arienilor, macedonienilor, apolinariștilor, a căror crimă este că au fost înșelați de către gânduri vătămătoare și că dau crezare unor minciuni despre Izvorul Adevărului, nu li se va îngădui să aibe nicio biserică în niciun oraș. De asemenea,

asimilați fiind, dar păstrându-și puterea de influență culturală și de civilizație. Atena se micșorase și decăzuse, dar ea trăia mai departe în Constantinopol și în Alexandria. Însăși limba oficială a Bizanțului va deveni greaca, la un moment dat, în ciuda faptului că populațiile rurale vorbeau latina vulgară. Momentan, încă este latina și la Constantinopol, iar imperiul este doar partea răsăriteană a Imperiului Roman.

Bizanțul era viu, aflându-se în drumul tuturor rutelor comerciale și în mijlocul schimbărilor și provocărilor intelectuale. Dar, mai ales, era multiethnic. Aici se întâlneau culturile multor etnii, peste care se așeza o umbrelă elenistică și un stil de viață român, dar cu influențe din Orient, mai ales dinspre perși. Găsim în codex o serie de hotărâri prin care se încerca stabilizarea populațiilor de coloni, țărani semiliberi pe pământurile latifundiilor, cei care erau obligați să plătească impozite foarte mari către stat. În realitate, probabil că țăranii erau foarte mobili, mereu în căutarea unui trai mai bun și obișnuiți cu atitudini democratice, asemeni vechilor greci. La fel, se încerca stabilirea normelor pentru diverși producători și meșteri. Cele mai importante *collegiae* (bresle) profesionale, cum ar fi armatorii, producătorii de carne, brutarii, cărciumarii ar fi trebuit să-și păstreze meseriile din tată în fiu și să ofere bunuri și servicii statului la preț fix, chiar cu riscul de a ieși în pierdere, ceea ce mă îndoiesc că se întâmpla prea des. Altfel nu-mi explic de ce erau enunțate atât de des în codurile legislative.

Cum spuneam, era o veșnică vânzoleală prin Constantinopol și orașele Bizanțului, precum Antiohia, Alexandria, Efes, Atena, Damasc, da și Roma, Napoli, Corsica sau Cartagina. Veneau și plecau intelectuali, călugări, poeți, cohorte de negustori, poștași, învățători itineranți, actori sau funcționari ai statului, căci birocrăția cuprinsese și cele mai îndepărtate zone ale imperiului. Și, nu în ultimul rând, soldați. Imperiul bizantin, pe toată durata sa, rămâne un imperiu războinic. Înmulțirea funcționării din administrație, un aparat statal centralizator care creștea de la o zi la altă pe toată suprafața imperiului a făcut ca învățământul să devină un bun comun, de consum. Statul avea nevoie de oameni care să știe să scrie și să citească și să cunoască un minim al *curriculei* grecești, *paideia* grecească, pentru a colecta taxe și a aplica legile. Acesta a fost mediul perfect pentru dezvoltarea unei elite intelectuale, mai ales că veneau mereu valuri de învățați din toate colțurile Europei și Asiei ca să primenească o pătură destul de groasă deja de intelectuali. Mulți dintre aceștia erau, cum am zis, formați la rădăcina școlilor păgâne, dar trăiau sub puterea ideologică a creștinismului promovat de împărăție.

Am văzut câtă energie se consuma pentru a fi înăbușite și eliminate ereziile. Așadar, motivul real și subtil pentru care ereziile erau omniprezente este însăși faptul că filosofia și viața păgână nu dispăruseră. Erezologia aparține istoriei universale a Antichității, căci vedem cum rezistă în ea forțele și tendințele intelectuale ce au caracterizat vechea cultură greacă. Cândva, Plotin a schițat problema fundamentală a filosofiei. El spunea că esența stă în chestiunea lui Unu și Multiplu. Din negurile istoriei filosofiei, a ionienilor, gândirea greacă era preocupată să găsească un principiu unic și

primordial din care putea fi dedusă multiplicitatea fenomenelor printr-un demers adânc intelectual al gândirii asupra inteligibilului. Însuși Platon va circumscrie în cele din urmă ființa primordială, principiul oricărei ființe, ființa supremă, „ideii de bine” într-un mod care a devenit normativ pentru toată gândirea de mai târziu. Întregul univers de forme apare ca un sistem de idei care se dezvoltă intelectual din ființa primordială, construit în mod logic, reflexiv, iar ființa reală a lucrurilor ca imagine a lucrurilor în materia reductibilă la cele mai simple raporturi matematice.

Stoicii au preluat ideea focului primordial, care, răcindu-se treptat, consolidează și configurează lumea diferențiată a ființei. În perioada alexandrină, s-a produs o sinteză între concepțiile stoice și Timaios-ul platonice (una dintre puținele opere platoniciene intens studiate în era creștină și care va da forma neoplatonică a creștinismului). Culmea, Academia (școală fondată de Platon însuși) va renunța treptat la tradiția platonice propriu-zisă, iar sistemul stoic se va spiritualiza spre Neoplatonism, tot mai accentuat în sensul originar platonice.

Din dualitatea dintre spiritual și material în mijlocul căreia stă sufletul (principiu cognitiv și mișcător al vieții) a rezultat o ierarhie care cuprinde întregul Cosmos, pornind de la Unul, cel care se află dincolo de gândire și înțelegere, dincolo de orice formă și determinare, trecând prin lumea formelor și cea sufletească, coborând până la lumea materiei. Este destul să înlocuim Unul cu ideea de Dumnezeu și să căutăm ierarhiile creștine ale ființei, iar pe Cristos să îl vedem ca principiu care transformă Unul în lumea revelată și fenomenală, ca să ajungem la hăurile conceptuale ale ereziilor. Oricum, la sfârșitul Antichității, filosoful devenise asemeni unui eremit: o ființă profund spiritualizată, al cărui ultim și suprem scop în viață era Contemplația lumii create și, prin ea, al Principiului Primordial. Omul antichității târzii devenise o ființă care își cauta salvarea interioară într-o lume care, istoric și social, se destructura.

Filosofia era, în sfârșit, ceea ce visaseră mereu vechii filosofi și înțelepți să fie, adică un mod de viață. Ideea acesta a preluat-o admirabil creștinismul și și-a însușit-o. Căci creștinismul era o filosofie spiritualistă trăită zi de zi, cu un puternic aparat conceptual și metode clare de urmat. Ceea ce încercase Socrate să facă, adică să relativizeze întreaga cunoaștere și să redea libertate absolută individului, motiv real pentru care fusese condamnat la moarte, căci destabiliza cetatea și pe tinerii acesteia, reușise creștinismul să ruineze cu totul și să restaureze o ordine a lumii. Creștinismul oferea un rețetar de bune practici pentru a salva sufletul de lumea degradată și viciată în care se trăia, iar cei care nu îl urmau erau considerațieretici și, în cazuri grave, excomunicați. Intențiile erau, desigur, nobile. Dar, ca orice sistem cu nucleu tare ideologic, prin exces de zel putea sfârși în despotism și teroare, ceea ce adesea s-a întâmplat.

Poate părea paradoxal, dar tocmai în perioadele celor mai dure represalii dogmatice, între secolele IV-VIII, crezul antic al filosofiei, acela de mod și opțiune de viață, sistem de valori însușit în traiul de zi cu zi, triumfase. Creștinismul era o filosofie (de tip stoic și neoplatonic) a vieții întru Cristos. Dar, pe măsură ce ne apropiem de Evul Mediu, s-a produs un divorț între filosofie și teologie, iar în cele din urmă filosofia a devenit servitoarea teologiei.

religie de stat (secolele IV-V). Acest codex a exercitat o mare influență și asupra populațiilor barbare, mai ales asupra germanicilor, devenit Breviarum Alaricianum, breviarul lui Alaric, și principală sursă de inspirație pentru epoca lui Carol cel Mare și imperiul apusean. Așadar, nu codul lui Iustinian, despre care voi povesti mai târziu, a influențat mai întâi Occidentul, ci acest *Codex Theodosianus*.

Numele lui Theodosius II este legat de trei realizări monumentale ale istoriei bizantine: înălțarea celui de-al doilea zid de protecție al Constantinopolului, fondarea prestigioasei Universități a capitalei, devenită noul centru cultural al Europei răsăritene și, mai ales, promulgarea codului de legi, *Codex Theodosianus* în 438.

Iată, spre exemplificare, un fragment din Codex Theodosianus. Te poți amuza citind câte erezii existau și cât le dădeau de furcă legiuitorilor. Dacă aveai o părere personală sau te chinuia mania de a contrazice orice și pe oricine, se considera că puneai frumuseț material de o erezie la care să adere și alți deștepți. Și poate făceai și nițică politică. Practic, era ca acum pe Facebook. E destul să arunci un subiect cald pe un „perete”, ca să se încingă spiritele mai rău ca în iad. Ajuns în Constantinopol, puteai trăi impresia, *avant la lettre*, că ai descins pe o orbită interstelară, la baza unei nave galactice

novatieni și sabbatienii vor fi lipsiți de privilegiul oricărei inovații (adică să încerce să contruiască biserici noi) dacă se va întâmpla să încerce așa ceva. pe de altă parte, eunomienii, valentinienii, montanistii, sau priscilienii, frigenii, marconii, borborenii, mesalienii, eutihienii sau entiziaștii, donatiștii, audienii, hidroparastașii, tascodragișii, fotinienii, paulienii, marcelienii și cei care au ajuns la cea mai adâncă ticăloșie, adică maniheiștii, nicăieri pe pământul roman nu vor avea voie să se adune și să se roage împreună. Mai mult, maniheiștii vor trebui alungați din orașe, căci nici unuia dintre ei nu trebuie să îi rămână vreun prilej din care s-ar putea naște o ofensă pentru Elementele însele. Nu le va fi îngăduit să ocupe nicio funcție în serviciul imperial, cu excepția administrației guvernamentale din provincie și ca soldați în tabără. Nu li se va da deloc dreptul să își dea daruri unuia altuia, nici dreptul de a face un testament sau de a formula o ultimă dorință. (...)”

Din acest *Codex* aflăm foarte multe lucruri despre traiul bizantinilor. Am fi înclinați să credem că era static și plicticos. Dar să nu uităm că Imperiul Bizantin a moștenit toate trăsăturile grecilor. Practic, vechea civilizație greacă a trăit mai departe prin cea bizantină, iar grecii au cunoscut prin Bizanțul târziu una dintre cele mai strălucitoare perioade din istoria lor, desigur,

Continentalul gri

Cultura în subteranele Securității

Daniel VIGHI,
Viorel MARINEASA

SECURITATEA COMPETENȚELOR LINGVISTICE

INSPECTORATUL JUDEȚEAN
TIMIȘ STRICT SECRET
AL MINISTERULUI DE INTER-
NE Exemplar unic
- SERVICIUL I/A -
D.O. – 15.07.1988
INTRARE Nr. 0081041
1988 Luna iulie Ziua 15
APROB.
Mr. _____
RAPORT

Rog să aprobați folosirea mijloacelor
T.O.¹ tip ICT la K. F. conspirativ „KUKY”
de profesie și specialitate profesor de la
Universitate din Str. B-dul L. S. Nr. xx te-
lefon 36xxx.

Lucrarea T.O. va funcționa de la
data de 14.07.1988 până la data de
25.07.1988.

Raportăm că din datele obținute re-
zultă că împreună cu obiectivul, mai locu-
iesc la adresa menționată și:

- soția
- fiul

(se vor menționa: numele, prenumele,
locul de muncă ale persoanelor care locu-
iesc împreună cu obiectivul).

Prin folosirea mijloacelor T.O. ne in-
teresează:

- aspecte referitoare la examenul de
admitere în învățământul superior
- alte date de interes operativ

Datele și informațiile rezultate vor
fi transmise la indicativul I/A/G.M.
tovarășului LT. MAJ. GALEA MARIA
telefon 129 care va asigura o permanentă
cooperare cu unitatea „S”² în această pro-
blemă.

ȘEFUL SERVICIULUI I/A
Maior,
PELE PETRU

INSPECTORATUL JUDEȚEAN
TIMIȘ STRICT SECRET
AL MINISTERULUI DE INTER-
NE Ex. nr. _____
- SERVICIUL I/A - G.M.
Nr. I/A/G.M./0032271/15.07.1987
INTRARE Nr. 0080558
1987 Luna 7 Ziua 15
APROB.
SS indescifrabil
RAPORT

Rog să aprobați folosirea mijloacelor
T.O. tip ICT³ la K. P⁴ conspirativ „KO-
TEK” de profesie și specialitate lector
catedra de limbi germanice din cadrul
Universității Timișoara din Str. C. M. Nr.
xx telefon xxxxx.

Lucrarea T.O. va funcționa de la data
de 15.07.87 până la data de 30.07.87.

Raportăm că din datele obținute re-
zultă că împreună cu obiectivul, mai locu-
iesc la adresa menționată și:

- soția – profesoară de limba rusă
- fiu student Fac. de Fizică
- fiică învățătoare

(se vor menționa: numele, prenumele,
locul de muncă ale persoanelor care locu-
iesc împreună cu obiectivul).

Prin folosirea mijloacelor T.O. ne in-
teresează:

- aspecte de interes operativ privind
admiterea în învățământul superior

- alte date de interes operativ
Datele și informațiile rezultate vor
fi transmise la indicativul I/A/G.M.
tovarășului LT. MAJ. GALEA MARIA
telefon 129 care va asigura o permanentă
cooperare cu unitatea „S” în această pro-
blemă.

ȘEFUL SERVICIULUI I/A
Maior,
PELE PETRU

COPIE
- Nr. 1911/00 STRICT SECRET
- Data: 06.12.1984 Ex. nr. 2
- Sursa:
- Primit: Lt. Col. INDREI IOAN
- Problema: „ARTA-CULTURA”
NOTĂ
Profesor universitar F. K. de la Univer-
sitatea din TIMIȘOARA, a predat la editu-
ra „FACLA” manuscrisul lucrării purtând
titlul [...] adaptarea fonetică a împrumu-
turilor românești de origine maghiară”.

Manuscrisul a fost lucrat în redacție
de fostul redactor M. G. care l-a dat la
referat pentru a cunoaște opinia specialiști-
lor: ALEXANDRU GRAUR (evreu), care
apreciază lucrarea doar sub raport lingvis-
tic, pe 1/3 pagină și la Prof. univ. B. K. de
la CLUJ-NAPOCA, care o elogiază, cum
de altfel face și M. G. Lucrarea nu apare
în actuala formă pentru considerentul că
prezintă unele tendințe nu numai științi-
fice negative, dar chiar și ideologic nega-
tive. Lui F. K. i s-a solicitat complectarea
lucrării, dar acesta refuză amenințând că
va reclama la Partid sau la BUCUREȘTI
situația.

Din discuțiile purtate cu factorii de
răspundere sau cu alte persoane, care cu-
nosc lucrarea, acestuia i se impută urmă-
toarele:

Lucrarea este unilaterală întrucât K.
tratează doar împrumuturile din limba
maghiară în limba română, refuzând să
prezinte și influențe din limba română în
cea maghiară.

F. K. lasă să se înțeleagă că este adep-
tul tezei „superiorității limbii maghiare, a
rolului ei civilizator”.

Ceea ce este mai interesant, este fap-
tul că a refuzat să completeze cartea sau să
prezinte istoricul problemei, influențelor
reciproce dintre cele două limbi. Se poate
vorbi, de exemplu, de o interferență care
obiectiv, istoric, s-a realizat pe două cana-
le.

- a) normal prin conviețuire și aici pu-
teau fi exemple de reciprocitate;
- b) influențe asupra ROMÂNIEI prin
obligativitate, în perioada îndelungatei
ocupări a unor teritorii când limba ma-
ghiară era ca limbă oficială și politica de
maghiarizare dusă de autoritățile de ocu-
pație.

Autorul nu vorbește nimic despre cau-
ze, cesta justificând în CUVÂNTUL ÎNA-
INTE, importanța științifică a lucrării,
„necesitatea ei resimțindu-se în lingvistica
românească... și întârzierea peste măsură
a unei priviri de ansamblu asupra împru-
muturilor românești din limba maghiară”.
Astfel, ne spune K., cititorii au un studiu
de ansamblu despre influența limbii ma-
ghiare asupra limbii române, care influență
„urmează imediat pătrunderii elementelor
slave în limba română”, idee reluată și sub
forma: „influența maghiară face parte azi
dintre influențele cele mai adânci din ling-
vistica românească”. După ce se arată că
influența începe încă din secolul XIX-lea⁵,
F. K. își „demonstrează” afirmațiile cu o bi-
bliografie destul de mare din UNGARIA,
inclusiv din perioada interbelică, făcând
aluzie că nu este de acord cu poziția unor
lingviști români din perioada interbelică
care au pus problema politic. De altfel, în

„subsol” se arată că nu este de acord cu Ș.
D. care în trecut a combătut „tezele” lui R.
ROESLER și HUMFALVY, ambii împo-
triva permanenței și continuității.

Se folosește și terminologie inadecvată
susceptibilă la interpretări, spre exemplu:

- „graiuri maghiare răsăritene sau esti-
ce” pentru maghiara vorbită în TRANSIL-
VANIA;
- „dă ca exemple valabile o serie de
regionalisme din TRANSILVANIA, care
sunt puțin uzitate - de un număr restrâns
de persoane, ex.: dărab (bucată), firez (fe-
restrău), sunt exemplificate de peste 20 de
ori. Exemplele pot continua: vadră (gălea-
tă), copârșeu (sicriu), heleșteu (lac), joardă
(nuia).

În orice caz asemenea cuvinte nu intră
în fondul de bază al limbii române.

Lucrarea a fost obținută în secret și a
fost dată unei surse pentru a-și spune opi-
nia. S-a prevenit luarea în discuție pentru
publicare.

ss. Lt. Col. INDREI IOAN

- Nr.1911/00584 STRICT SECRET
- Data: 24.12.1984 Ex. nr. 3
- Sursa: „CEZAR”
- Primit: Lt. Col. INDREI IOAN
- Problema: „ARTA-CULTURA”

NOTĂ

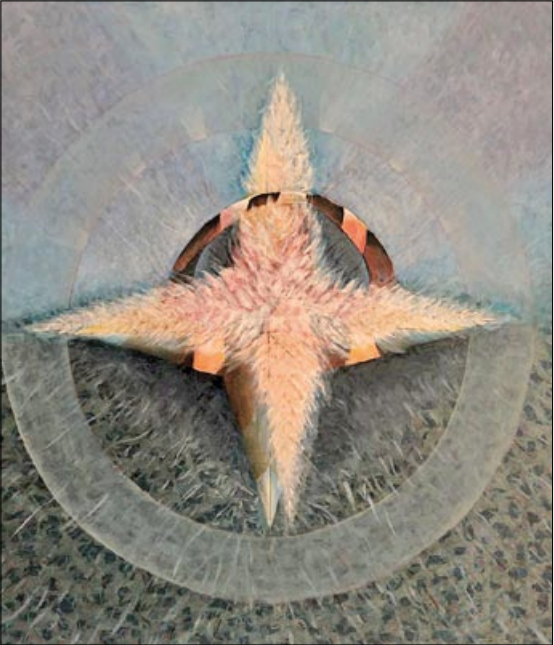
Între titlul lucrării [...] oferită spre
publicare de F. K. - Editurii „FACLA” din
TIMIȘOARA și conținutul ei există o vă-
dită discrepanță, neconcordanță. În timp
ce titlul sugerează o lucrare științifică de
lingvistică generală - inexistentă până în
prezent în literatura de specialitate din țara
noastră - referitoare la problematica și legi-
tățile raporturilor, interferențelor reciproce
dintre limbi, în sincronie și diacronie, pe
plan internațional, în realitate, așa cum re-
iese din Cuvântul înainte și din Cuprins,
autorul este preocupat, în esență, de o
temă mult mai restrânsă și mai puțin sem-
nificativă în raport cu titlul generalizator
al ofertei și anume, doar de „ideea elabo-
rării unei lucrări cu titlul „ADOPTAREA
FONETICĂ A ÎMPRUMUTURILOR
DE ORIGINE MAGHIARĂ” sau cu un
titlu asemănător. Așadar lucrarea oferită
spre publicare nu tratează nici contactele
lingvistice în general, nici contactele lim-
bii române cu alte limbi, nedeazăluind
fenomenele lingvistice fundamentele im-
portante pentru evoluția limbii române,
nici măcar nu este o sinteză a cercetărilor
privind raporturile reciproce dintre limba
română și maghiară. Titlul este prea larg,
conținutul nu-i corespunde fiind prea re-
strâns. De altfel, studierea raporturilor
lingvistice româno-maghiare a constituit
obiectul a numeroase studii și lucrări în-
cepând cu a doua jumătate a secolului al
XIX-lea (a se vedea lucrările de sinteză ale
lui ALEXICS GYORGY, 1888, SIMEON
MÂNDRESCU, 1892).

Există un dicționar etimologic și is-
toric al elementelor maghiare din limba
română și dispunem de unele studii de
amănunt datorate lui N. DRĂGAN, L.
TAMAS, E. PETROVICI, I. PĂTRUȚ, B.
KELEMEN, V. BREBAN, E. KISS.

În fondul principal lexical al limbii
române, după statistica lui AL. GRAUR,
au pătruns doar 32 de cuvinte de origine
maghiară, ceea ce reprezintă un procent
de 2,26 %. Cele mai multe împrumuturi
maghiare au un caracter regional. O altă
statistică a elementelor maghiare, în grai-
urile românești din TRANSILVANIA pe
baza unui material dialectual cules din zece
localități) a demonstrat că împrumuturile
maghiare reprezintă 9.61 % din vocabular
și un procent de 2,9 % în circulație (față
de 84,02 % latine). În prezent, se constată
că influența maghiară în lexicul graiurilor

românești din TRANSILVANIA este în
descreștere, pe de o parte prin dispariția
unor termeni perimați legați de vechea
organizare a vieții sociale (de ex. NEMEȘ,
BIRĂU etc.), iar pe de altă parte datori-
tă influenței limbii literare (de exemplu:
căbat „palton”, fotoghiu „petrol” etc. se
aud tot mai rar). Multe elemente maghiare
sunt „xenisme” - cuvinte străine neintegra-
te limbii române. În ce privește fonetica,
s-a conchis că „influența maghiară nu a
adus nici o modificare în sistemul fonetic
și fonologic al limbii române, ea a putut să
dea însă impuls unor tendințe de dezvoltare
a limbii române, mai ales la nivelul grai-
urilor” (Cf. Istoria limbii române, E.D.P.,
BUCUREȘTI, 1978, p. 102).

Lucrarea oferită spre publicare de F.
K. este de fapt teza sa de doctorat (1970),
din care a publicat câteva articole în reviste
de specialitate. După un capitol introduc-
tiv în care tratează despre o adoptare fo-

netică, cuvânt străin și împrumut, accent
românesc și cantitatea vocalelor maghiare,
autorul analizează pe subcapitole trata-
mentul a 10 vocale și 22 consoane, ilus-
trându-și afirmațiile cu exemple (care ade-
seori se repetă). Prin conținutul ei, lucrarea
se adresează unui număr relativ restrâns de
specialiști. Referatele (B. K., AL. GRAUR,
G. M.) subliniază obiectiv competența au-
torului și meritele laborioasei lucrări, dar
exagerează pe alocuri originalitatea (mai
ales pe planul teoriei lingvistice).

Lucrarea ar trebui să cuprindă la bibli-
ografie și unele lucrări de referință apărute
în diferite limbi pe această temă, cu titlu
identic sau apropiat (ca, de ex. E. HAN-
GEN, LANGUAGE Contact, 1937; T.P.
ILJASENKO, JAZYKOVJE KONTA-
KTY, 1970, A MEILLET, SUR LE BI-
LINGUISME, 1933; E. PETROVICI,
Întrepătrunderea sistemelor lingvistice,
1967; H. SCHUHARDT, BAUDOUIN
DE COURTENAY și mulți alții). Mai co-
rect ar fi însă ca titlul lucrării să corespundă
conținutului ei, spre a nu induce în eroare
pe cititori, librari, difuzorii de carte (în ca-
zul sondajelor privind vandabilitatea).

Aceasta cu atât mai mult, cu cât un
alt cercetător (CEZAR APREOTESEI)
formulase anterior acest titlu, oferind spre
publicare editurii „FACLA”.

ss. Lt. Col. INDREI IOAN

¹ „*Tehnică operativă*. Instalații de as-
cultare, înregistrare (audio și video) sau in-
terceptare, în incinte și în spații deschise”
(www.cnsas.ro/documente/arhiva/Dic-
tionar termeni.pdf).

² Unitate ce se ocupa de interceptarea
corespondenței.

³ Interceptarea convorbirilor telefoni-
ce.

⁴ Coordonator al unui dicționar al
graiurilor germane din Banat.

⁵ Profesorul s-a referit la secolul al IX-
lea.

Diapozitive

Daniela ȘILINDEAN

Teatrul German de Stat, *Jurnal de Romania. Timișoara*, regia: Carmen Lidia Vidu, Dramaturgia: Andrei Wolfer, Cu: Ida Jarcsek-Gaza, Tatiana Sessler-Toami, Daniela Török, Ioana Iacob, Olga Török, Silvia Török

„Capitolul” Timișoara se adaugă precedentelor file de *Jurnal de România. Sfântul Gheorghe* și *Jurnal de România. Constanța* create și regizate de Carmen Lidia Vidu. Este vorba despre „un proiect multidisciplinar, ce reunește filmul, fotografia și teatrul, și își propune să fie, printr-o serie de confesiuni necenzurate și nemijlocite, o oglindă sinceră a relațiilor interumane, influențate decisiv de mediul urban, dar și un îndemn la implicare socială și comunitară”. *Jurnalul* are, implicit, o notă de subiectivitate care îi conferă savoare și care dă ghes

pe scenă. Nu lipsesc episoadele șocante sau emoționante, nici cele pline de umor (in)voluntar sau de ironie.

Ca locuitor al Timișoarei, poți vedea orașul prin alți ochi, sesizând puncte comune sau divergente, înnodând fire care trec și prin propriul destin: viața din timpul comunismului, slujbele și mărfurile, raportarea la muzică, familiile mixte, Revoluția, instituția bisericii, cartierele orașului, paginile de istorie recentă, bănașenii *făloși*, minunata interculturalitate. Paleta e vastă: reies multiculturalismul orașului, realitatea taților alcoolici sau absenți care a marcat generații întregi, relația cu familia în și după comunism, multe definiții ale lui *acasă*, viața în teatru (ba chiar o scurtă istorie a Teatrului German de Stat Timișoara), găștile care funcționează în cultură. Nu e lăsată deoparte nici imaginea Timișoarei culturale, cu lucrurile care uneori dau mai bine pe hârtie decât în viața de zi cu zi, cu adevărurile ei incomode înșiruite ca măregele pe un fir temporal ce pleacă de dinainte de Revoluție și ajunge în

scria în *Argumentul* evenimentului: „Deși teatrul este o artă a comunicării, oamenii săi își cheltuiesc, adesea, talentul și energia risipindu-se în dispute sterile, lipsite de o miză artistică. Pentru că, deși ne aflăm într-un secol al comunicațiilor, suntem tot mai înstrăinați și tot mai singuri în deciziile noastre. [...] Pentru că între misiunile nobile ale teatrului este și aceea de a se implica în viața oamenilor, atrăgându-le atenția asupra disfuncționalităților sociale, făcându-i să-și pună întrebări și, uneori, să le și ofere răspunsuri.” Festivalul a inclus dezbateri, colocvii, spectacole-lectură, lansări de cărți, expoziții de fotografii. Am urmărit trei spectacole care provin din spații cu estetici teatrale diferite.

Studio M, Sfântu Gheorghe, LIFT– BOYSWILLBEOYS, coregrafia și muzica: Ferenc Fehér, cu: Deák Zoltán, Szekrényes László, Veres Nagy Attila

LIFT este un spectacol de mișcare ce folosește ingenios o idee simplă și de efect transformată cu multă imaginație în scene scurte, jucate de trei personaje. Montarea se constituie din decupaje ce amintesc de scurtmetraje separate prin *blackout*, diverse ca propuneri de situații, interpretate cu multă precizie, nonverbal. Trei bărbați sunt (sur)prinși în spațiul minuscul al unui lift. Paleta acțiunilor lor variază de la indiferență și menținerea aparențelor până la tensiune și lupte pentru întâietate, pentru a dovedi cine este „masculul alfa”. În locul îngust (ce amintește de un ring de box), în ținută business, actorii redau momente care țin de putere, mici jocuri în care statutul se schimbă rapid. Acțiunile susținute de muzică sunt continuate uneori firesc, alteori surprinzător, pentru a crea noi oportunități de interpretare.

Compania Le Chat Foin, Rouen, Franța, *Qui suis je?* de Thomas Gornet, regia: Yann Dacosta, scenografia: Grégoire Faucheux, cu: CômeThiculin, Théo Costa-Marini, Manon Thorel

La prima vedere, personajele din spectacolul *Qui suis je?* dau impresia că se

desprind din fundalul excelent de bandă desenată, aflat în continuă schimbare pe scenă. Proiecțiile completează decorul și costumele și recrează nu numai spații exterioare, ci reușesc să redea și stări ale personajelor. Jocurile de umbrele adaugă la misterul situațiilor. Povestea poate părea tipică pentru lumea adolescenților: un elev complexat de fizicul său (care se dezbracă întotdeauna ultimul la ora de sport) e ținta bullying-ului la școală. E impresionant momentul în care corpul și mintea sa încep să perceapă distinct secvențe referitoare la atracția fizică. Un episod intens, bine realizat, este cel al îndrăgostirii de un coleg de același sex, episod care atrage, inevitabil, și întrebarrea referitoare la propria identitate, în contextul în care societatea impune limite și cataloghează absurd orientarea sexuală.

Teatrul Fredry, Gnieźno, Polonia, *Priv*, textul și dramaturgia: Anka Herbut, regia și coregrafia: Iza Szostak, creatori și performer: Kamila Banasiak, Magda Jędra, Tatiana Kamieniecka, Maciej Hązła, Jan Niemczyk, Dominik Rybiałek

Într-o scenografie mai degrabă complicată decât funcțională, câțiva tineri par să se afle într-o dimensiune atemporală. Sunt cufundați în instalații, în rețele de gânduri, ajung să își folosească tristețea ca instrument de măsurare a realității și au nevoie să verifice în mod constant că sunt încă vii. Planurile real și virtual sunt atât de întrepătrunse (vocile personajelor se aud, fără ca buzele să se miște, cuvintele plutesc în înregistrări), încât dau senzația unor dedublări continue. Deși pleacă de la premise valabile, de la idei care promiteau să ște măcar schimbări de perspective, spectacolul nu reușește să iasă dintr-o anume circularitate a mijloacelor folosite. Realizatorii spectacolului par să-și canalizeze toate forțele pe o demonstrație care devine neclară, ba chiar ermetică.

Tema *Criza comunicării*, propusă de cea mai recentă ediție de Fest(in), este extrem de generoasă, iar spectacolele incluse în această secțiune au ilustrat-o fidel, propunând direcții de reflecție și abordări artistice pertinente.

Karaoke

Adrian BODNARU

Draga mea,

Mi-ai promis că, dacă ajung pilot de acrobație, vei săpa sub mine ca să am timp să mă redresez.

Acum m-am îndrăgostit.

Te ții de cuvânt?

În timp ce spălam mașina, s-a anunțat că mâine vremea va face autostrada una cu cerul.

Dar nu-ți face griji — voi ajunge la timp.

Trebuie doar să desenez când urc o linie întreruptă pe parbriz.

Va fi mai ușor ca în copilărie — ce greu îmi era să stau aplecat deasupra asfaltului!

Azi m-am ridicat pe vârfuri, am cules un pumn de aer și am făcut soldăței de plumb cu arma la picior.

Va fi o iarnă grea.

Mă bucur că ești sănătoasă.

Și aici, când cumpăr două pachete de Camel, dimineața, vânzătoarea spune 33.

Până la 1 ianuarie va fi la fel.

curiozității spectatorului. Unul dintre marile merite al regizoarei este acela de a lucra cu țesătura fină a istoriilor: de a le obține, de a miza pe nevoia de a spune și de a asculta povești. Șase actrițe stau față în față cu publicul, cu propriile mărturisiri, în fața microfonului. Șase actrițe se expun, dincolo de rol, (și) prin alegerea episoadelor cu caracter personal. Dar, bine brodat, textul țintește și la raportarea lor la oraș, la țară, la ceilalți. Realitățile și perspectivele multiple trec de individual — care este punctul de plecare. Expunerea și autoexpunerea în acest caz subliniază deschiderea, arta de a pune întrebări și de a asculta. Descoperi sau redescoperi orașul și partea aceasta de lume prin poveștile locuitorilor săi — mai bine zis, prin intermediul istorisirilor actrițelor.

Pentru spectatorii familiarizați cu tehnica teatrului documentar, *Jurnalul* trăiește prin valoarea interviurilor bine făcute, a resorturilor stăpânite în construcția spectacolului. Rezultatul este o combinație echilibrată între confesiune, fapte, descoperire. Numele protagonistelor sunt proiectate pe ecran, alături de fotografii, extrase din ziare, reclame, clipuri cu valoare de document. Uneori, proiecțiile iau forma unor benzi desenate, în care personajele se animă, iar textul scris însoțește cuvintele rostite de către actrițe. Ca privitor, ai bucuria de a te afla față în față cu voci diferite, fiecare adăugând o nouă perspectivă la imaginea de ansamblu care se re-construiește

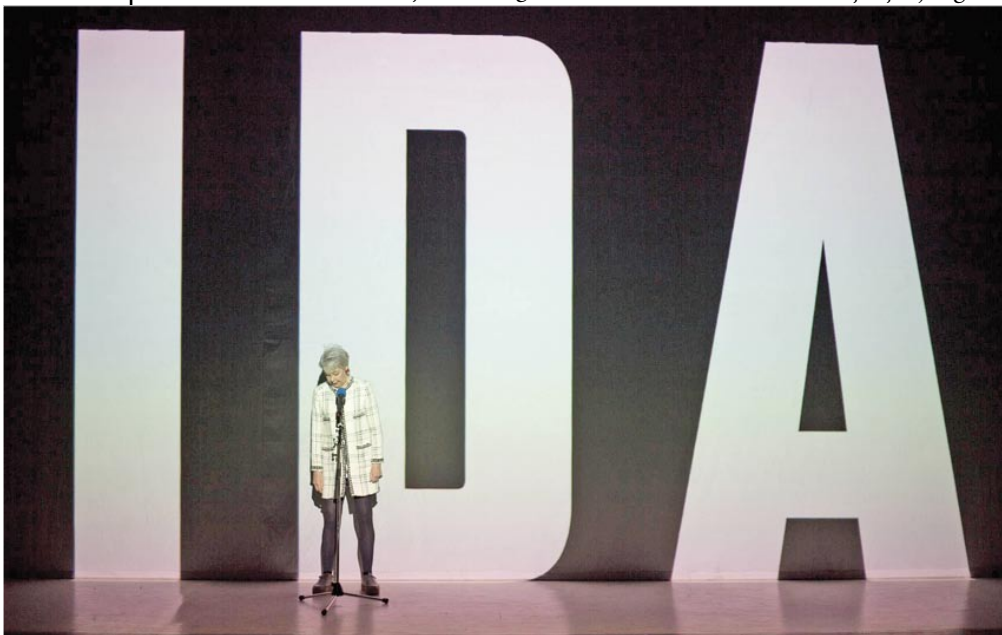
prezent — de la Timișoara de altădată la Timișoara de azi.

Ca spectator de teatru, poți fi captivat de demersul onest și curajos, de fricile, complexele, frustrările, fragilitățile, bucuriile pe care actrițele le fac să fie văzute. Dar și de discursul care baleiază de la *eu la noi*, de la individ la popor. Portretul României se conturează tăios, fără efecte de înfrumusețare „Eu cred că românul trebuie să învețe lecția normalității.”, afirmă Ida Jarcsek-Gaza, sau „Suntem un popor care ne asumăm cu greu istoria și practic nu se poate vindeca ceva ce nu a fost diagnosticat.”, spune Ioana Iacob; țara în care nu există „respect pentru sport, pentru bătrâni, pentru cultură” (Daniela Török), o „țară care nu și-a găsit drumul” (Tatiana Sessler-Toami), în care „se poate să fie mai bine” (Olga Török). „România îți ia energia, obosește, îmbătrânește, devitalizează, înrăiește”, enunță Silvia Török.

Jurnalul de România. Timișoara este un spectacol de văzut *sine ira et studio*.

Criza comunicării la Fest(in) pe Bulevard

Fest(in) pe Bulevard, festival de amploare organizat de Teatrul „Nottara” s-a desfășurat la București, între 12-21 octombrie 2018 și a ajuns anul acesta la cea de-a VI-a ediție. Festivalul a inclus două secțiuni principale: *Bulevardul comediei* și *Criza comunicării*. Despre cea din urmă, directorul festivalului, Marinela Țepuș,

Duios gramatica trecea

Dana CHETRINESCU

Un cuplu ar putea intra în Cartea Recordurilor pentru cea mai originală crimă pasională – care s-a dovedit, la autopsie, una cu totul lipsită de pasiune. Însetați de faimă și în pană de inspirație pentru fapte remarcabile și demne de consemnat în memoria posterității, cei doi s-au filmat în ipostaze de ucigaș și victimă. Dar, cum viața bate întotdeauna filmul, joaca s-a transformat în realitate și victima nu a mai apucat să verifice înzecirea numărului de like-uri pe rețelele de socializare. O concluzie e clară ca bună ziua: asemeni unui mare artist, omul nostru a ajuns mai valoros mort decât era pe vremea când respira¹.

„Crima din greșeală” este, de fapt, un generic de interes pentru cineaști, scriitori, istorici și jurnaliști. Un film american din 2009 se numea astfel și începea cu o știre de televiziune pe care o tânără proaspăt ieșită de la duș o privește stupefiată: pe ecran, își vede chipul ca suspectă principală într-un caz de crimă despre care nici nu visase. O scriitoare britanică, demnă urmașă a reginei romanului polițist, creează o întreagă serie în care crimele sunt investigate de o detectivă amatoare, foarte isteasă, deși casnică de felul ei, Ellie Quicke.

Autoarea, Veronica Heley, își intitulează toate romanele în acest spirit – „Crima din greșeală” este dublată de „Crima din casă”, „Crima din inocență” și „Crima din accident”, secoldate, la rândul lor, de „Crima prin sinucidere” și „Crima pe bicicletă”. Pe scurt, Ellie, care nu a urmat studiile la academia de poliție, nici nu s-a specializat cu un master de nișă în criminalistică și drept penal, reușește să dea de capăt unor enigme ce depășesc competențele profesionale ale inspectorului-șef, identificând agresorul, violatorul și criminalul protejatei ei, în timp ce organizează, de una singură și cu mare succes, nu una, ci două nunți concomitent. Detectivă ageră la minte, mamă devotată și gospodină desăvârșită, Ellie este visul oricărei feministe.

Tot „crimă din greșeală” se cheamă că este și un caz real cercetat de scriitorul britanic M.J. Trow. Cunoscut pentru cărțile de istorie și investigație dedicate celui mai celebru criminal în serie, nimeni altul decât Jack Spintecătorul, și, mai nou, pentru seria ficțională în care dramaturgul elisabetan Christopher (Kit) Marlowe apare ca detectiv independent, Trow alege, de data aceasta, un caz care a făcut mare valvă în presa britanică în urmă cu 40 de ani, cu atât mai mult cu cât făptașul era un foarte cunoscut și influent aristocrat și parlamentar. Aici, „greșeala” nu este crima în sine – deși infamul Lucan „greșește” pentru că soția pe care o voia moartă este doar rănită ușor, bona copiilor fiind cea care încasează glonțul fatal – ci sistemul care, la presiunea grupurilor de interese sus-puse, mușamalizează afacerea și îi permite suspectului să dispară. Paradisul în care acesta s-ar fi ascuns multă vreme nu e – poate surprinzător pentru noi – Costa Rica, ci Namibia.²

Autorii britanici cu previzibile apucături de stânga pun nedreptatea pe seama respectului stupid pe care supușii Majestății Sale încă îl mai au pentru cei de viță nobilă, dar o asemenea ipoteză nu ține în analiza sistemului judiciar din România. Nu vă speriați, rămânem în aria

– deocamdată mai sigură și mai curată – a omuciderilor. La urma urmei, moartea, din cauze naturale sau provocată, este una din puținele certitudini care ne-au mai rămas. Nu știm – și unii ar prefera să ne lovească amnezia permanentă – cum și unde dispăreau cetățenii indezirabili pe vremuri, dar azi birocrăția face mai mari scamatorii decât Harry Houdini și David Copperfield la un loc când vine vorba de evidența populației.

De la ProTV aflăm că un bărbat din Constanța, aproape ca tânăra ieșită din duș în filmul hollywoodian, s-a trezit mort – și cam mirat de această constatare, mai ales că, la momentul aflării vestii, dând de zor cu sapa în grădină, numai în *rigor mortis* nu se putea spune că e. Ion Faraon (chiar așa!) a fost înștiințat de directoarea școlii din localitate că a trecut pe lumea cealaltă, și încă la 1000 de km depărtare, în județul Arad, pe unde omul nostru nu mai călcase de cel puțin trei decenii. Dacă starea civilă a Faraonului a fost iute descălcită, mai multă bătaie de cap a avut un cetățean din Vaslui, pe care judecătorii l-au declarat mort. Omul lucra în străinătate la vremea când instanța i-a cântat prohodul și nu mică i-a fost mirarea când, la întoarcere, poliția de frontieră l-a informat că a murit și că poate învia numai dacă dă statul în judecată.

Omul asta a și făcut, dar statul nu i-a mai înapoiat buletinul, pe motiv că reclamantul a făcut recurs după ce termenul fusese prescris. Așa că, fără CNP, strigoiul a rămas să dezlege o ghicitoare: dacă ar fi să comită o infracțiune, ba poate chiar și o crimă, oare instanța l-ar putea condamna?³

Când birocrăția nu dă greș, mai dă greș gramatica. Este cazul unui gorjean cu o poveste mai ceva ca a Elodiei, care a comis o crimă pasională cu povara căreia ar fi trăit până la adânci bătrâneți dacă printre lecturile sale de căpătăi ar fi inclus și ediția revăzută și adăugită a DOOM-ului. Omul, îndrăgostit, ca în vechiul șlagăr franțuzesc, de nevasta celui mai bun prieten, i-a făcut acestuia felul în 2010 și a ascuns atât de bine cadavrul, încât nici după opt ani nu a fost găsit. Ca să șteargă urmele, criminalul a trimis mesaje de pe telefonul victimei, anunțându-și cunoștințele că a plecat în Bulgaria. Doar că *în* era ortografiat *ân*. Atunci când făptașul a trimis un SMS în nume propriu cu aceeași greșeală, poliția, care, pesemne avea mai mult respect pentru gramatică decât infractorul, i-a pus cătușele imediat⁴. Să mai spună cineva că nu ne ajută la nimic orele de cultivarea limbii.

Ertrist că măcelărirea limbii române nu constituie în sine o infracțiune, dar acest început dă totuși speranțe filologilor. Acolo unde dau greș deducția cu baze solide puse de polițiști care au servit drept inspirație pentru Sherlock Holmes, criminologia modernă, amprente digitale, probele ADN și câte și mai câte, *scripta manent* și, dacă gramatică nu e, nimic nu e. Doamnei legate la ochi, cu balanța în mână, i-ar putea sări în ajutor, cu mare folos, o altă doamnă, cu cartea, prețuită atât de mult de cei vechi în cât adesea era înfățișată purtând o coroană de aur pe cap, muza muzelor, Calliope.

¹ Hotnews, 15 martie 2018.

² „Crimele din greșeală”: Veronica Heley, *Murder by Mistake*, Severn House, 2010; M.J. Trow, *Murder by Mistake*, Crimescape, 2018.

³ Agerpress, martie 2018.

⁴ adevărul.ro, aprilie 2016.

Împăratul fără nas

Ciprian VĂLCAN

Cei care își mutilează rivalii pentru a-i împiedica să urce pe tron pot să dea uneori greș. Așa s-a întâmplat că Bakaffa, căruia i-a fost tăiată o parte din nas pentru a fi împiedicat să devină împărat al Etiopiei, a ajuns pînă la urmă Rege al regilor. În ciuda oribilei mutilări, el a reușit să domnească între 1721 și 1730. Se spune că, la rîndul lui, Bakaffa ar fi poruncit să i se taie mîna dreaptă fratelui său Yohannes, pe care-l bănuia că urzește o revoltă pentru a-l priva de hlamida imperială. Însă nici măcar această amputare n-a putut să oprească urcarea acestuia pe tron în anul 1769 sub numele de Yohannes al II-lea. Însă dacă Bakaffa a dovedit că-și dorește să fie împărat, remarcîndu-se prin abilitatea cu care făcea față intrigilor urzite de adversari și prin cruzimea cu care pedepsea orice încercare de rebeliune, Yohannes al II-lea, bătrîn și bolnav, n-a arătat nici un fel de înzestrare pentru funcția imperială, cerînd chiar să fie lăsat să renunțe la tron după mai puțin de șase luni. Nu i s-a făcut pe plac, iar cel care-l împinsese spre domnie, un aristocrat devenit maestru în cabale politice, a avut grijă să fie imediat otrăvit.

Bakaffa a moștenit un imperiu slăbit, cu resurse puține, măcinat de luptele pentru putere dintre aristocrați și fragilizat de atacurile venite dinspre provinciile rebele Damot, Begamder și Lasta. A înțeles că pentru a-și menține statul în stare de funcționare are nevoie de mișcări precise și imparabile, de discreție și disimulare, de cruzime și o aură de mister. Și-a pus planurile în aplicare cu perseverență, lovind cînd trebuia lovit și dînd dovadă de clemență cînd trebuia să dea dovadă de clemență. Nu s-a gîndit nici la morală, nici la religie, nici la lumea de aici, nici la lumea de apoi. A acționat mînat de ambiție și de instinct, cînd temător, cînd plin de curaj, cînd gata să-l înfrunte pînă și pe diavol, cînd incapabil să miște vreun deget din pricina diverselor superstiții. A reușit să-și impresioneze atât de puternic supușii, încît ei n-au fost în stare să creadă că a murit în 1730 și au continuat să se teamă de el și după moarte, transmițînd legenda referitoare la nemurirea sa și la întoarcerea lui certă în vremuri încă neștiute pentru a ne trece pe toți prin foc și sabie.

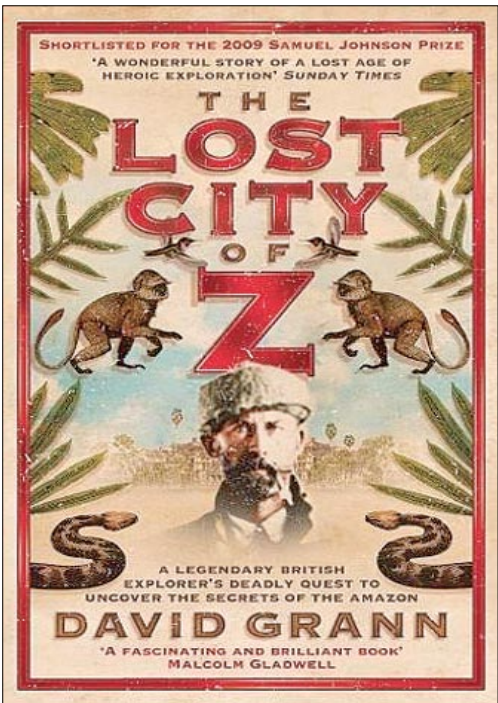
James Bruce, aventurierul scoțian plecat în căutarea originilor Nilului care a petrecut doisprezece ani în Africa, locuind între 1770 și 1772 în Etiopia, unde a reușit să ajungă chiar în anturajul familiei imperiale din acea vreme, a oferit o imagine sumbră asupra domniei lui Bakaffa. Potrivit surselor pe care le-a consultat,

Bakaffa avea o adevărată pasiune pentru a călători deghizat de-a lungul și de-a lătul imperiului, apărînd brusc acolo unde nimeni nu se aștepta și aplicînd pedepse severe pentru orice abatere de la lege. În plus, lui Bakaffa, care se simțea mereu amenințat de posibile revolte, îi plăcea să-și pună la încercare supușii pentru a le testa fidelitatea, iar cea mai celebră punere în scenă de acest fel a fost aceea din 1727, cînd și-a înscenat moartea. Toți cei de rang înalt care au părut să se bucure la apariția acestei vesti au fost executați de îndată ce împăratul a reapărut la curte. Poporul, care se bucurase la fel de mult, a fost iertat, Bakaffa mulțumindu-se să remarcă cu o anumită melancolie că, deși el îi iubea pe oamenii de rînd, aceștia îl urau.

Spre deosebire de alți împărați, care s-au lăsat pradă poftei lor trupești trezite de diverse frumuseți feminine ce le fuseseră înfățișate, zămislind numeroși urmași ce intrau inevitabil într-o concurență acerbă pentru a ajunge pe tron, Bakaffa s-a dovedit fidel soțiilor sale. Prima dintre ele a sfîrșit însă tragic, fiind otrăvită chiar la banchetul de după încoronarea sa, și nu e deloc exclus ca tocmai această teribilă lovitură primită de împărat să-i fi motivat cruzimea ulterioară și neîncrederea față de toți cei din jur, determinîndu-l să se lase păzit numai de sclavii săi și de oamenii din popor pe care îi înobilase. Cit despre a doua soție, legenda spune că împăratului i s-a prezis că o anume Walatta-Giorgis va fi cea care va deține adevărata putere în timpul domniei urmașului său și că el, speriat de această posibilitate, a făcut eforturi uriașe să o descopere, însă fără succes. Îmbolnăvind-se grav în timpul uneia dintre călătoriile sale prin imperiu, a fost îngrijit de Berhan-Mogasa, fiica unui nobil din provincia Qwara, de care s-a îndrăgostit și pe care a hotărît să o ia de soție. Berhan-Mogasa a fost încoronată sub numele de Mentewab.

Povestindu-i la un moment dat din întîmplare despre profeția care ajunsese să-l obsedeze, Mentewab i-a mărturisit că numele său de botez fusese Walatta-Giorgis. Regele a putut astfel să se liniștească, înțelegînd că Mentewab se va ocupa de conducerea imperiului după moartea sa, pregătind domnia fiului lor. Mentewab, despre care unele surse spun că ar fi avut un bunic portughez, nu avea să-l dezamăgească: i-a supraviețuit vreme de mai bine de patru decenii, jucînd un rol politic extrem de important în timpul domniilor fiului său Iyasu al II-lea și apoi a nepotului său Iyoas I și fiind socotită una dintre femeile cele mai puternice din istoria Africii.

James Bruce nu ne povestește însă dacă Bakaffa, împăratul fără nas, a pus să se taie vreodată nasul vreunui pretendent la tronul Regelui regilor...

30

Cu maceta prin jungla narativă

Adina BAYA

Bucăți consistente din harta Americii de Sud și a Africii erau reprezentate cu un alb generic la începutul anilor 1900. Necartografiate, neexplorate. Aarii vaste de pe marginea Amazonului, presupus locuite de triburi indigene (unicele capabile să reziste în junglă), sau secțiuni enorme de deșert african. Colorarea acestor petice a fost o țință majoră a societății geografilor profesioniști de sub Coroana Britanică, în special în secolul trecut. Royal Geographical Society (RGS), înființată în 1830, a susținut o serie de expediții pentru descoperirea și explorarea colțurilor necunoscute ale Imperiului Britanic sau zonelor unde acesta avea interese comerciale. A devenit un pretext pentru aventuri în mai multe romane și lucrări de non-ficțiune. Nu demult scriam despre personajul principal din *Pacientul englez* (1996), pornit în numele acestei instituții să cartografieze deșertul african.

În *Orașul pierdut Z* (*The Lost City of Z*, 2016), RGS joacă din nou un rol în declanșarea aventurii, fiind responsabilă de trimiterea spre Amazon a unuia dintre cei mai celebri exploratori din istoria Marii Britanii: Percy Fawcett. Filmul traduce pentru ecran câteva momente-cheie din cartea de non-ficțiune omonimă, în care autorul, David Grann, reconstituie expedițiile lui Fawcett la începutul secolului XX. Biografia cu iz detectivistic a cucerit topurile de non-ficțiune în 2009; ulterior, a fost propusă pentru ecranizare. Numele vehiculate pentru rolul principal au fost Brad Pitt, Benedict Cumberbatch și Robert Pattison. Până la urmă, cel din urmă a rămas doar pe lista producătorilor, al doilea a dispărut complet din peisaj, al treilea a primit un rol secundar. Pentru interpretarea lui Fawcett a fost selectat Charlie Hunnam, nume cu prea puțină rezonanță, prezent mai mult în seriale TV și două filme de acțiune: *Cercul de foc* (2013) și *King Arthur: Legenda sabiei* (eșecul răsunător semnat de Guy Ritchie în 2017).

Degeaba alături de titularul cvasi-anonim au fost așezați Sienna Miller și Robert Pattison. Pentru un film cu buget mare, startul a fost marcat de handicapul lipsei unei vedete-cap de afiș. Deși nu se poate spune că Hunnam nu se achită onorabil de rolul central, nici nu se remarcă prin reprezentarea plină de profunzime a unui personaj contradictoriu și carismatic. E drept, nici scenariul nu îl ajută tot timpul. Pornit cu maceta prin povestea

stufoasă a lui Grann, regizorul-scenarist James Gray taie fără milă prin construcții narrative dense. Demers necesar, fără doar și poate, însă tăieturile duc uneori la incapacitatea filmului de a reda creșterea firească a personajelor.

De pildă, în primele scene din *Orașul pierdut Z* ni se expun motivele ce-l împing pe Fawcett să accepte provocarea explorării. Având o carieră de succes în armata britanică, posesor al unui mariaj fericit, e tras în urmă de un istoric familial rușinos. Tatăl, la rândul său membru RGS, își pierduse întreaga avere (și viața) în petreceri și jocuri de cărți, lăsându-și fiul tarat de sărăcie și dezonoare. Pentru Percy Fawcett, succesul unei expediții amazoniene (doi ani departe de familie și înfruntarea de provocări mortale) e șansa reabilitării. Tranziția de la descrierea vieții relativ tihnite din Anglia, cu baluri și sesiuni de vânatoare, la pericolele prezente la tot pasul pe Amazon (insecte agresive, pești piranha, triburi de canibali ș.a.) e grăbită și dă senzația de fușeală. Prin minutul cincizeci, când luntrea în care plutesc Fawcett și mica-i echipă e atacată cu sulițe de băștinași, ritmul filmului se modifică prea brusc, reacția personajului neindicând o evoluție credibilă.

Alături de *Indiana Jones* (1984) sau *Out of Africa* (1985), *Orașul pierdut Z* se înscrie într-o listă de filme cu aventuri în care personaje albe întâlnesc băștinași din teritorii colonizate. Spre deosebire de cele menționate anterior, filmul după cartea lui David Grann e adus la zi și împachetat într-un ambalaj ideologic convenabil. Conform canoanelor postcoloniale, Fawcett nu îi vede pe indigeni drept "sălbatici" ce trebuie civilizați, ci le apreciază cultura precocă și concluzionează, avangardist pentru anii 1920, că "suntem cu toții făcuți din același aluat". Scenariul nu e lipsit nici de valențele feministe din bagajul ideologic al filmelor occidentale de azi. Doamna Fawcett e portretizată ca o intelectuală pe care soțul o apreciază ca partener egal, deși opreliștile vremii nu îi permit să țină cont de dorința ei de a-l însoți în expediții. Adept al unui stil de narațiune "clasic", ce avansează cronologic și nu poartă amprenta artificială a CGI-ului, Gray solicită multă atenție și răbdare privitorului pentru o vizionare de aproape două ore și jumătate. Uneori alert și plin de suspans, alteori generos în momente de umplutură (precum întâlnirea neverosimilă dintre Fawcett și o clarvăzătoare, pe frontul francez, pe care e trimis în Primul Război Mondial), *Orașul pierdut Z* pierde, dar și recâștigă atenția privitorului, pe un traseu sinuos, inegal.

El Dorado: obsesia fatală

Cristina CHEVEREȘAN

Se întâmplă, nu arareori, ca ziaristii captivați de subiectele investigate să pornească pe urmele cazurilor, iar simple reportaje să se transforme în studii, monografii, piloni ai unei cariere împlinite. În cazul lui David Grann, jurnalist al *The New Yorker* din 2003, dar și colaborator la alte prestigioase publicații (printre care *The New Republic*, *The New York Times Magazine*, *The Washington Post*, *The Atlantic*), trecerea spre bestseller de non-ficțiune s-a făcut în 2009, odată cu publicarea volumului *The Lost City of Z: A Tale of Deadly Obsession in the Amazon*, având ca punct de pornire o serie de dezvăluiri arheologice din jungla amazoniană, dovezi aparente ale existenței unor tipuri de civilizație ignorate sau, cel puțin, nedocumentate niciodată pe de-a-ntregul de lungul șir de curioși, mai mult sau mai puțin experimentați, ce se vor fi aventurat în timp într-una dintre cele mai provocatoare și puțin cunoscute zone ale globului.

Deschisă de un moto din *Orașele invizibile* ale lui Calvino, cartea înregistrează, conform titlului, povestea unei obsesii sau, mai precis, a mai multora. Cea a cercetătorului din prezent - care, în ciuda posturii de observator detașat al unui fenomen de durată, devine tot mai implicat în labirintul de istorii întrepătrunse din jurul mitologicului El Dorado -, și cele ale exploratorilor, oamenilor de știință, căutătorilor de comori care au sacrificat timp, cunoștințe, averi și chiar propriile vieți pentru a descifra un mister ascuns în teritorii unde noțiunile "lumii moderne" nu par să fi pătruns ori să aibă relevanță sau aplicabilitate practică. Figura centrală de la care pornește propria expediție a americanului Grann e a colonelului Percy Harrison Fawcett, reputat cuceritor al sălbătăciei sud-americane, cartograf al unui continent impunător și intimidant, premiat de Societatea Geografică Regală și supranumit "David Livingstone al Amazonului" de către publicul de început de secol XX, a cărui imaginație romantică îl investise cu puteri supranaturale de îmblânzire a necunoscutului.

Ce face jurnalistul contemporan e să se aplece asupra tuturor tipurilor de informații și documente care ar putea conduce spre o certitudine asupra sorții lui Fawcett, dispărut fără urmă în 1925, împreună cu unul dintre fii și cel mai bun prieten al acestuia, în încăpăținarea de a supune natura voinței umane, înainte ca tehnologia de top să fi reușit să se alăture acestui efort temerar. Cum nota Michiko Kakutani în recenzia laudativă pentru *New York Times*, cartea se citește simultan ca "biografie, poveste detectivistică și minunat de alertă scriere de călătorie"¹. Grann alternează vocile, timpurile, perspectivele

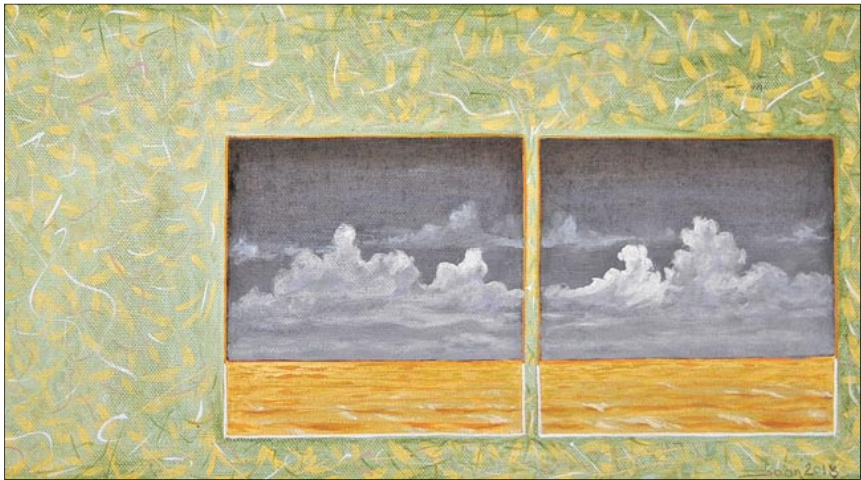
narative, plonjând cu aplomb în istoriile personale, pe care le reconstruiește din detalii recuperate cu răbdare și dăruire de invidiat din surse diverse. Inedite sunt trimiterele la documente private, nefăcute publice de familie anterior, jurnale și corespondență ale colegilor, însoșitorilor sau seriei de admiratori porniți, în timp, pe urmele eroului dispărut.

Cititorul are parte de o lectură angajantă, cu revelații desprinse parcă din seriale de acțiune sau documentare *History Channel*, *National Geographic* sau, de ce nu, *Animal Planet* (fauna și flora junglei încântă și terifică deopotrivă), presupuneri, contradicții, suspans, călătorii antro-po-culturale în inima continentului populat de triburi distincte, cu aura enigmatică inerentă unui "celălalt" indescifrabil. De la confruntări și ritualuri la molime și suferințe tipice contactului cu alteritatea absolută, umană sau nu, cartea adună ingrediente ale unei scrieri de succes, hrănind curiozitatea, nedându-se la o parte de la șocant sau senzațional, studiind psihologia celor ce au făcut un scop ultim din demonstrarea existenței unor civilizații de anvergură și dezvoltare nebănuită în trecutul "aurit". Pe de o parte, e satisfăcut gustul pentru exotism, extravaganță, nonconformism și figurile lor tutelare; pe de alta, e urmărită și reflectarea acestora în literatură, film, cultură populară.

Volumul se vrea și o investigație a stereotipurilor civilizaționale, a formării și propagării miturilor, o trecere în revistă a confruntării între culturi și mentalități, o recuperare de personalități emblematicale ale expansiunii europene înspre Americi, o contribuție la perpetua dezbateră referitoare la respectul pentru natură și diferență, o abordare simpatetic-amuzată a orgoliilor și ambițiilor nemăsurate ale "lumii civilizate", dar și un avertisment împotriva obscurantismelor, extremismelor, amatorismelor de tot soiul. Oferind un breviar al colonialismului și avatarurilor sale, bizareriilor și grandomaniilor (pseudo)științelor în evoluție, Grann expune aspecte oculte sau nediscutate serios într-o manieră captivantă. Aspru criticat de John Hemming², unul dintre istoricii constant citați, pentru glorificarea unei figuri discutabile ca etică și credibilitate, precum și pentru laxitatea mai degrabă hollywoodiană a tratării datelor existente, jurnalistul american își va fi îndeplinit, totuși, misiunea de a reînvia nu doar interesul pentru universuri și personalități demult uitate, ci și de a oferi publicului o poveste palpitantă. Poate nu chiar atât de non-fictivă cum se prezintă; rămâne altor cunoscători ai domeniului de demonstrat.

¹ <https://www.nytimes.com/2009/03/17/books/17kaku.html>

² <https://www.spectator.co.uk/2017/04/the-lost-city-of-z-is-a-very-long-way-from-a-true-story-and-i-should-know/>

Tur de orizont

● Ne-a făcut cu ochiul un titlu în revista **Echinox**: “Literatura e o știință ficțională”. Hups, am zis, ia să vedem despre ce-i vorba în eseu cu un așa titlu SF. Numai că nu-i eseu, ci un interviu luat de Ana-Maria Deliu scriitorului portughez Gonçalo M. Tavares, tradus în limba română cu vreo șapte cărți, cele mai recente fiind *Un om: Klaus Klump. Mașinăria lui Joseph Walser* (2018, Paralela 45) și *Enciclopedia* (2018, Editura Școala Ardeleană). Merită citită toată discuția dintre cei doi, mai ales că ficționalul nostru predă epistemologie la Universitatea din Lisabona. Zice portughezul la un moment dat: “Scriu pentru că am, în primul rând, o nevoie fizică, organică. Când nu scriu mai multe zile la rând, sunt foarte irascibil. E o senzație organică foarte asemănătoare cu aceea când încă nu am mâncat la ora cinci, în condițiile în care eu de obicei iau prânzul la ora unu. Vorbim despre o irascibilitate corporală. Nu e necesitate, misiune intelectuală. Pentru mine scrisul este, în primul rând, un act fizic. De ce scriu? Scriu și pentru că vreau să înțeleg mai bine comportamentul uman. Vreau să înțeleg mai bine cum apare, cum se manifestă teama. Vreau să înțeleg mai bine dorința, violența. Vreau să înțeleg mai bine ființa umană. E un fel de studiu, de cercetare.”

Cum mai stăm cu originalitatea?

Despre „Iluzia și străduința originalității” scrie Nicoleta Dabija în **Viața Românească** și o face din postura poetei cu experiență, dar și a realizatoarei de dialoguri cu o serie lungă de scriitori din generații diferite, care mai de care mai interesanți și originali. Desprindem un fragment din eseu doamnei Dabija: “Pierderea originalității vine așadar firesc. Mersul omului acesta este: spre maturizare, integrare, stabilizare emoțională și de caracter. Dorința originalității presupune cumva a lupta contra curentului, o situație împotriva firescului și o conservare, în schimb, a iluziei copilăriei perpetue. A ieși din locurile comune înseamnă a renunța la confort pentru neliniște, curiozitate, libertate în exprimare și trăire. A fi altfel devine un joc complicat, chiar dacă nu imposibil copiilor mari. A fi original nu ține, cum suntem poate tentați să credem, de inteligență, ci mai curând de talentul de a fi diferit, din cele mai mărunte gesturi până la asumarea diferenței ca menire a vieții.

În definitiv, da, căutarea originalității este un război cu tine însuși și o himeră de multe ori, dar a-ți face un scop în viață din a fi deosebit este o nebunie care te scoate din rând și pentru care merită să trăiești. Iar originalitatea va rămâne mereu ceea ce

a fost dintotdeauna: a nu pierde simțul jocului, nu contează în ce domeniu; a schimba ceva în existența ta și în tine, iar și iar, fără oboseală; a fi liber, o libertate înțeleasă, asumată; a refuza compromisurile, mentale, sociale și indiferent de ce ordin ar mai putea fi ele; a fi creativ și a hrăni permanent creativitatea; a fi curios, pentru că mereu realitatea are ceva nou de oferit, iar tu trebuie să vezi ce, să experimentezi; a rămâne neînduplecat în fața comodității și confortului. Și a nu avea regrete, nostalgii, legate de toate acestea.”

Ecaterina a IV-a și însuși Sergiu

Cel de-al patrulea (era să scriem patrulea) ministeriat de la Educație al dnei Ecaterina Andronescu a bagat condeierii în puternice inspirații. Am citit analize, pamflete, anchete, reportaje, care mai de care mai bine scrise, mai documentate, mai acide, mai condimentate. Însă unul antologic este semnat de Maria Iordănescu, a apărut în **Dilema veche** și se intitulează “Educația ca un film prost”. Ei bine, într-un rol principal joacă, alături de Ecaterina a IV-a, însuși Sergiu Nicolaescu. Musai să vedeți tot filmul, fiindcă e unul de acțiune, plin de suspans și de grozăvii. Iată o secvență: “După fiecare film mediocru făcut de Sergiu Nicolaescu, toată lumea trăgea nădejde că va fi ultimul. Că mai jos decît atît de nu se poate. Că trebuie să îl oprească cineva sau măcar să nu-i mai finanțeze poveștile neverosimile. Aș! De fiecare dată, regizorul se încapățîna să creadă, în ciuda evidențelor, că este un Martin Scorsese. La fel în cazul doamnei Andronescu: după fiecare mandat, mai bubos decît precedentul, toată lumea de bun-simț spera că este ultima încercare. Nici vorbă: cînd crezi că porți în traistă moștenirea lui Spiru Haret, deși realitatea îți spune că nu ești făcută pentru mai mult decît un post de director de școală, nu te lași: revii pe marile și micile ecrane cu noi scenarii proaste pregătite pentru educația din România. Filmele lui Sergiu Nicolaescu sînt pline de falsuri istorice și de secvențe ridicole. De personaje neverosimile și de actori stînjiți de dialogurile puerile pe care trebuie să le rostească. Dar se reiau la nesfîrșit la televiziune: lumea se uită, cu nostalgie, la comisarul Moldovan, care împușcă tot ce-i pică la îndemînă și se declară apolitic, dar cu suflet de comunist. Spectatorul încasează, de ani buni, aceleași «filme» proaste ale doamnei Andronescu: toată lumea știe că nu e făcută să fie nici «regizor», nici actor de «rol principal» într-o misiune de asemenea anvergură precum este reforma educației din România, dar toată lumea asistă neputincioasă la revenirea ei în forță pe ecrane, la ore de maximă audiență.” (A. P.)

Cronica mărunță

31

Anemone POPESCU

● Ștefan Bănulescu revine în actualitate. Un interviu inedit luat de Mihaela Guga în 1981, dat publicității de Sultana Bănulescu, apărut în *Viața Românească* numerele 11-12/ 2018, oferă un șir de portrete memorabile ale unor romancieri de succes în anii '50 ai secolului trecut. Iată-l pe Petru Dumitriu: „Omul, însă, care jucase marea carte, socotind probabil că va putea scrie apoi ce dorește, era autorul romanului *Drum fără pulbere*, Petru Dumitriu, cotelat în lumea literară ca omul marilor lovituri, tînărul boier intrat în intimitatea șefilor proletari, talentul care folosea compromisul și ascensiunea vertiginoasă a carierei, pe motiv că urmărește un loc de vîrf, singurul loc de unde avea iluzia că-și va asigura libertatea scrisului. Realitatea unui destin?” [...] „Era, însă, socotit omul zilei. Umbla în bocanci grosolani, hainele sale trădau o demagogie vestimentară, avea o alură de proletar bine confecționată...” ● Dar ceilalți? „Marin Preda nu-și revenise încă după *Ana Roșculeț*. Se vorbea de un reporter care scria insistent și care semna Eugen Barbu. Alexandru Jar, Al.Vaida. Ion Pas, Ion Popescu-Puțuri scriau un fel de literatură incendiară postumă despre lupta din ilegalitate. Aurel Baranga voia să iasă în față scriind piese în colaborare cu N. Moraru. Ion Vițner și M. Novicov erau încă, dacă se spune așa, criticii nr. 1”. Erau ei criticii, dar Paul Georgescu înainta vertiginos. Înainta oare fără stăpîn? Nu chiar fără, dar relațiile erau înalte: „Frica de Leonte Răutu era mai mare decît frica de Gheorghiu-Dej”. Relațiile înalte erau păstrate cu succes de Zaharia Stancu, despre care Ștefan Bănulescu vorbește (și) cu iubire. Cum se naște *Gazeta literară*, cum a fost angajat la revistă povestește pe larg Bănulescu într-un număr de revistă ce aniversează și 50 de ani de la nașterea *României literare*. ● Vastul interviu luat de Mihaela Guga lui Ștefan Bănulescu e aproape în întregime lipsit de știri despre doamnele literaturii. Doar Nina Cassian are parte de două rânduri. Știrile despre femeile scriitoare pe care le publică de vreo cinci (?) ani Al. Cistelean par a fi o necesară compensație și pentru zicerile lui Ștefan Bănulescu și pentru neatenția istoricilor literari față de doamnele de odinioară ale scrisului. Istoricii literari de până acum s-au ocupat de nevestele simboliste, alții, mai preocupați de răfuială decît de adevărul istoric, de femeia

drog. Să scriem că documentarea lui Al. Cistelean e demnă de laudă: citește toate publicațiile de odinioară (și de azi), are informații de la colegi demni de încredere, judecă fără părtinire. ● De capitole mai ample s-a bucurat Natalia Negru, îndeosebi în masivul volum al lui Gheorghe Glodeanu, *Scriitori, cărți, muze. Ipostaze ale discursului amoros în literatura română*, în care capitoul „Un triumf erotic (Natalia Negru, Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel”, se oprește pe larg asupra mărturiilor Doamnei, așa cum reies ele din romanul autobiografic *Helianta*. Mă uimește că nici Al. Cistelean și nici Gheorghe Glodeanu nu au crezut de cuviință să se oprească asupra romanului autobiografic al lui Zaharia Stancu, *Rădăcinile sunt amare*, în care scriitorul, activist de partid în anii '46-'48 o descoperă pe Helianta moșiereasă. Și o urăște pe moșiereasă conform legilor luptei de clasă. ● Tot despre Zaharia Stancu este vorba în amplul capitol din cartea lui Gheorghe Glodeanu *Trei romancieri. O singură muză (Anton Holban, Octav Șuluțiu, Zaharia Stancu vs Lidia Manolovici)*, în care câștigătorul în lupta cu cei doi literați îndrăgostiți ar fi Zaharia Stancu. Înfrunții au scris, fiecare, câte un roman reținut de istoricii literari, iar victoriosul, Zaharia Stancu, a scris și el un roman despre fulgerătoarea sa iubire. Zaharia Stancu nu și-a reținut romanul între numeroasele sale reeditări, ba chiar a interzis criticilor, de atâtea ori prieteni ai săi, să pomenească, între scrierile sale, *Oameni cu joben*. „Oameni cu joben, oameni fără joben”, își intitulează Gheorghe Glodeanu capitolul pe care îl consacră romanului „uitat” a lui Zaharia Stancu. ● Aceeași vastă informație de istoric literar trebuie să fie recunoscută și în celelalte capitole ale cărții lui Gheorghe Glodeanu, îndeosebi în „Muzele lui Lucian Blaga”. De obicei, istoricul literar are știre despre ele. Și soțul unei iubite a publicat corespondența soaței sale cu marele poet, și fiica a avut grijă de amintirile tatălui. Acestea vor fi fost toate? Noi știri pare a ne da jurnalul Monicăi Lazăr, descoperit și citat de Mircea Popa. „Instabilă în preocupări, risipindu-se în mai multe direcții... Un destin capricios și dramatic a împiedecat împlinirea operei...”, scrie Mircea Zăciu despre Monica Lazăr în *Dicționarul scriitorilor români*, pe care l-a coordonat împreună cu Marian Papahagi și Aurel Sasu. Or, așa cum arată Jurnalul, infinit devotată lui Blaga, Monica Lazăr ar fi fost și iubita lui Mircea Zăciu. Așa va fi fost? Să fi fost în eroare istoricii literari? Parcă n-am crede.

download

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.
Concepție grafică: Sorin Stroe.
Design pagini revista: Elisabeta Cionchin.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului vizual Ioan GALEA

O paranteză luxemburgheză

Ioan T. MORAR

Înainte de a fi o țară, pentru mulți dintre cei din generația mea, Luxemburgul a fost un post de radio. Radio Luxemburg, cel pe care-l pomenește Van Morrison atunci când cântă *In the Days Before Rock'n Roll*. Legendarul Radio Luxemburg, strecurându-se prin cortine de bruiaj pînă la noi, traversînd eterul și aducîndu-ne muzicile care ne-au format în acei ani cenușii. Melodii venind dintr-o lume pe care nu aveam dreptul de a o vizita, de a o vedea, dar pe care, pe ascuns, o puteam asculta, călătorind spre noi, din Marele Ducat.

Prima dată am fost în Luxemburg acum vreo zece ani, pe cînd acesta își împărțea titlul de capitală culturală europeană cu Sibiu. Am moderat atunci o masă rotundă literară despre proza românească. Ajunsem acolo cu avionul (Luxemburgul, cît

asta aveam să discut, în seara lansării antologiei *Many Faces of 1918*, chiar cu întîiul vorbitor de luxemburgheză, Marele Duce Henri, prezent de la un capăt la altul al evenimentului ținut la Institutul Pierre Werner, găzduit de Abația Neumunster. Acesta e locul unde România a semnat în 2005 tratatul de aderare la Uniunea Europeană. (Țară mică, Istorie mare!).

Îndul la Antologia asta m-a chinuit un an și jumătate, de cînd Lilian Zamfiroiu, ambasadorul României în Luxemburg, mi-a propus să scriu un text despre războiul din 1918, „ceva interesant, un aspect mai puțin cunoscut, ceva care să se rețină”. Textul urma să fie publicat în română și engleză în antologia sus-amintită, alături de textele autorilor din 17 țări participante la acest volum. Cum deja m-am auto-intitulat „patriot pe persoană fizică”, am făcut asta pe gratis și mi-am și plătit drumul cu avionul pînă la lansare. Dar asta e altă poveste.

exemplar al antologiei urma să-i fie prezentat și înmînat Marelui Duce Henri. Cum eu, plecînd la o lansare de carte, mi-am imaginat că voi lua un exemplar și-mi voi citi textul de acolo, nu aveam manuscrisul la mine. Așa că, prin diverse intervenții (doamna Andreea Petrache de la Ambasadă s-a descurcat impecabil), am primit un exemplar din care am citit. Dar protocolul s-a derulat nestingherit și ceremonia înmînării primului exemplar s-a desfășurat cu toată solemnitatea cuvenită. După aceea a urmat o fotografie cu toți scriitorii prezenți, cu o parte din organizatori și, în centru, cu Alteța Sa. Care, apoi, dintr-o străveche politețe, a dat mîna cu fiecare dintre noi.

Am profitat de prilej să-i spun că soția mea e din Cîsnădie, oraș vizitat recent de o delegație oficială luxemburgheză. Marele Duce a ieșit din politețe și mi-a spus că iubește Sibiu, că limba e la fel, că e prieten cu fostul primar Klaus Iohannis... Discuția a durat cîteva minute, pînă cînd a apărut garda de corp, o femeie în uniformă care l-a însoțit spre ieșire, nu înainte de a-mi strînge mîna din nou. („Pontul” cu atașamentul față de Sibiu mi l-a servit Lilian Zamfiroiu, în eventualitatea că ajung să schimb cîteva cuvinte cu Marele Duce. Mulțumesc, Excelență!)

Seara cu pricina a fost marți, 20 noiembrie 2018. Dar noi venisem de sîmbătă, că așa am găsit biletele de avion mai ieftine, ceea ce înseamnă că am făcut și un pic de turism cultural prin Luxemburg și împrejurimi. Am ajuns chiar și-n Franța, în Mosella, la un restaurant fabulos, unde am decapitat, la propriu, cu o sabie, o sticlă de șampanie, pentru prima dată în viața mea. În paranteză, am să vă spun că am fost și-n Germania, trecînd un pod, să mîncăm un pretzel! Cum duminică Lilian a fost plecat la o ceremonie oficială, Tatiana, soția lui, o gazdă perfectă, ne-a făcut un tur de oraș. Am văzut, în viteza alimentată de un frig obișnuit pentru cei de acolo, clădiri oficiale, reședința Marelui Duce, sediul Guvernului, geamul de la biroul premierului, Orașul de Jos, Orașul de Sus.

O notă în plus pentru catedrala Notre Dame de Luxembourg. Aici, în incinta Catedralei, ignorînd laicitatea omniprezentă în Europa, se ține și slujba specială de Ziua Națională, în prezența familiei suveranului, a Guvernului și corpului diplomatic. Ziua Națională a Luxemburgului este pe 23 iunie, cînd se sărbătorește Ziua de naștere a Marelui Duce. Indiferent de cînd e născut, de fapt, Marele Duce. De exemplu, cel actual Henri, e născut pe 16 aprilie!

Urma să plecăm înainte de deschiderea Tîrgului de Crăciun, dar Tatiana ne-a dus să vedem pregătirile. Printre căsușele de lemn, una mai mare poartă inscripția Kürtöskalács. Da, îi zic Tatiane, ne-au bătut ungurii, din moment ce nu avem și noi o tarabă cu mititei sau sarmale. Tatiana rîde și-mi spune că, de fapt, cel care face colacii ungurești e român, un machidon din Constanța! Dacă nici asta nu e globalizare... Seara, Lilian ne informează că primul ministru luxemburghez e un pasionat al produsului, vine singur, fără gardă, și cumpără colaci ungurești de la machidonul din Constanța!

Nu se poate să vii în Luxemburg și să nu pui degetul pe rană. Adică să intri în Schengen, o comună de cinci sute de locuitori, așezată pe riul Mosella. Acolo, pe un vapor, la egală distanță de Luxemburg, Franța și Germania, s-a semnat acordul de desființare a frontierelor europene. În muzeul dedicat Uniunii Europene, de fapt un punct muzeal cu o singură sală, am văzut într-o vitrină, chipie de vameși. Era și un chipiu românesc. Eu zic că asta e semn bun. Pînă cînd vom fi admiși ca țară, din cînd în cînd, individual, dacă au treabă în Luxemburg, românii pot intra în Schengen măcar să se pozeze cu placa de la intrarea în localitate. Și să vadă, la loc de cinste, pe un panou public, reproducerea unui desen al castelului local făcut de Victor Hugo, exilat cîndva aici. Ca dovadă, el a lăsat numeroase desene și chiar picturi.

Lumea e mică, iar în Luxemburg se dovedește că e foarte mică. Înainte de a ajunge cu cîteva zile, Lilian mi l-a dat la telefon pe Aron Jinaru, cu care m-am cunoscut pe cînd eram profesor în Lugoj, și pe care-l pierdusem de pe radar de vreo zece ani. Exact de zece ani sînt, el și Daniela, în luxemburg, unde ea lucrează la Curtea Europeană de Conturi. Stabilim că vin să ne ia miercuri de la reședință și să ne facă o tură pînă în Vianden, comună celebră prin castelul ei și prin faptul că acolo a stat, timp de două luni și jumătate, ca refugiat politic, Victor Hugo. Pentru asta, Daniela și-a luat zi liberă (mulțumim!). Castelul e un “must visit”, acolo se ține un salon de caricatură, organizat de Florin Balaban, un caricaturist român stabilit de ceva vreme în Marele Ducat, colaborator al celui mai important ziar din Luxemburg și custodele-proprietar al Muzeului de Caricatură din Vianden. Castelul e locul în care sînt plimbate delegațiile oficiale. Într-o sală sînt expuse fotografii cu președinți și capete încoronate. Fusese o poză și cu Ion Iliescu, ne spune Daniela, dar la ultima renovare a dispărut... Cine a văzut un castel medieval le-a văzut pe toate, pot spune, așa că nu insist cu descrierea celui de la Vianden (dar merită să ajungeți acolo, pe cuvînt!). Coborîm în vatra localității, trecem podul peste rîu, spre Hotel Victor Hugo, vizavi de Muzeul Victor Hugo. Care e, evident, închis. Dar e deschis restaurantul Café du Pond, unde, fără îndoială, Victor Hugo a fost client. Vedem pe geam Podul, Muzeul, Hotelul Hugo și chiar castelul din virful dealului. O vedere neschimbată de un veac și jumătate, rămasă așa ca atunci cînd a pictat-o el.

Marele scriitor francez a fost încîntat de ospitalitatea luxemburgheză, a scris despre ea în notițe, în însemnări. Ne bucurăm și noi imediat de ea, o ospătăriță amabilă nu ne lasă să așteptăm nicio clipă. Ne aduce meniurile, ne zîmbește, ia comanda răspunzînd la întrebări. Ospitalitate luxemburgheză, ce mai! La final, înainte de a părăsi localul, Carmen o întrebă pe tînăra care ne-a servit de unde e. E din România, din Cluj. Și bucătarul, și femeia de la spălat vase! Comunitatea românească din Luxemburg e destul de mare, și nu toată lumea lucrează la instituțiile europene. Iată, mai sînt unii în industria ospitalității.

Plecînd definitiv din Luxemburg, Victor Hugo scria: „Părăsim cu regret orice loc în care am apucat să ne alegem cu obișnuințe. Obișnuințele sînt rădăcinile noastre”. Eu și Carmen nu am apucat să ne facem obișnuințe aici, așa că plecăm fără să rupem rădăcini. Și poate nici nu plecăm definitiv.

Desen de Victor Hugo

e de mic, are companie aeriană, Luxair), schimbînd undeva în Germania. A fost cel mai scurt zbor (dacă nu-l socotesc pe cel din Noua Caledonie, dintre Noumea și Insula Pinilor). La urcare, stewardesa ne-a înmînat un pachet. Eram uimit, niciodată nu mai primisem un cadou la intrarea în avion. L-am deschis: erau un sandviș și o sticlă de apă. Drumul era atît de scurt, douăzeci de minute cu tot cu rularea pe pistă, încît nu aveau timp să ne servească pe toți (era un zbor internațional, masa era obligatorie pe atunci), așa că „pachețelul” ne-a fost înmînat la intrare.

Masa rotundă s-a desfășurat într-un fost abator reconvertit la cultură. Cuierile erau alcătuite din cîrligele în care erau agățate hălcile de carne. Atît mai rămăsese din vechea întrebuintare a clădirii. Într-un fel, fostul abator devenit sală de spectacol și de întîlniri literare demonstrează că și cultura, ca și dragostea, trece prin stomac. De data asta, am ajuns în Luxemburg, tot cu Carmen, zburînd de la Marsilia la Bruxelles, unde ne-a așteptat o mașină a ambasadei României în Marele Ducat. Carmen se simte ca acasă, limba de aici este similară cu limba sașilor din Sibiu și din Cîsnădia natală. Mi-a spus-o și acum zece ani. Despre

Povestea pe care am scris-o pentru antologie, sub titlul *O dimineață la Viena*, mi-a fost inspirată de istoricul Viorel Achim, care mi-a atras atenția asupra unui „mic eveniment” petrecut în rîndul soldaților români din armata imperială: dezlegarea de „jurămintul pentru Împărat”, făcută la Viena de preoți militari și de preoți special trimiși din Transilvania, pentru ca, apoi, cu inima și conștiința ușoară, militarii ardeleni să jure credință viitoarei României Mari. Nu știu alții cum sînt, dar eu sînt profund emoționat de această precauțiune morală pe care s-a clădit viitoarea Armată Transilvană (condusă de generalul Ioan Boieru). Chiar dacă nu e vreo capodoperă, textul meu (limitat de editori ca număr de semne) e un mic omagiu adus celor care au realcătuit România. Marea Unire, Marea Alcătuire.

Seara lansării a fost una de mare clasă, cum am spus, cu participarea ambasadorilor celor 17 țări prezente în Antologie, plus Marele Duce, întîmpinat cu imnul luxemburghez la intrare. Protocolul serii spunea că, după cele două părți (una cu autori citind în limba lor - aici am fost unul din cei trei, a doua cu o dezbatere între patru autori, în engleză. Ați ghicit, din cele 17 țări, doar șapte au avut autorii prezenți, pe scenă), primul

provensale